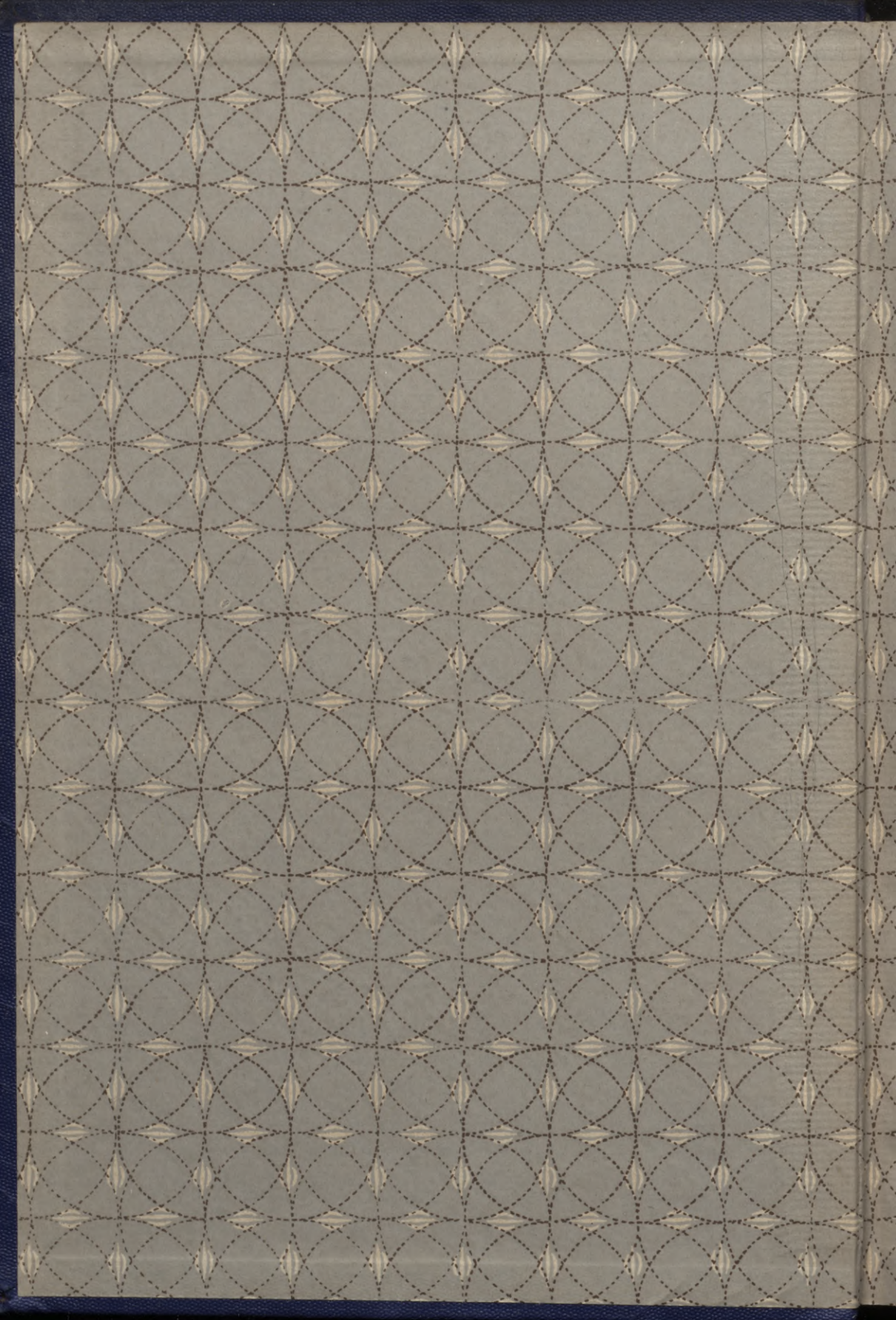

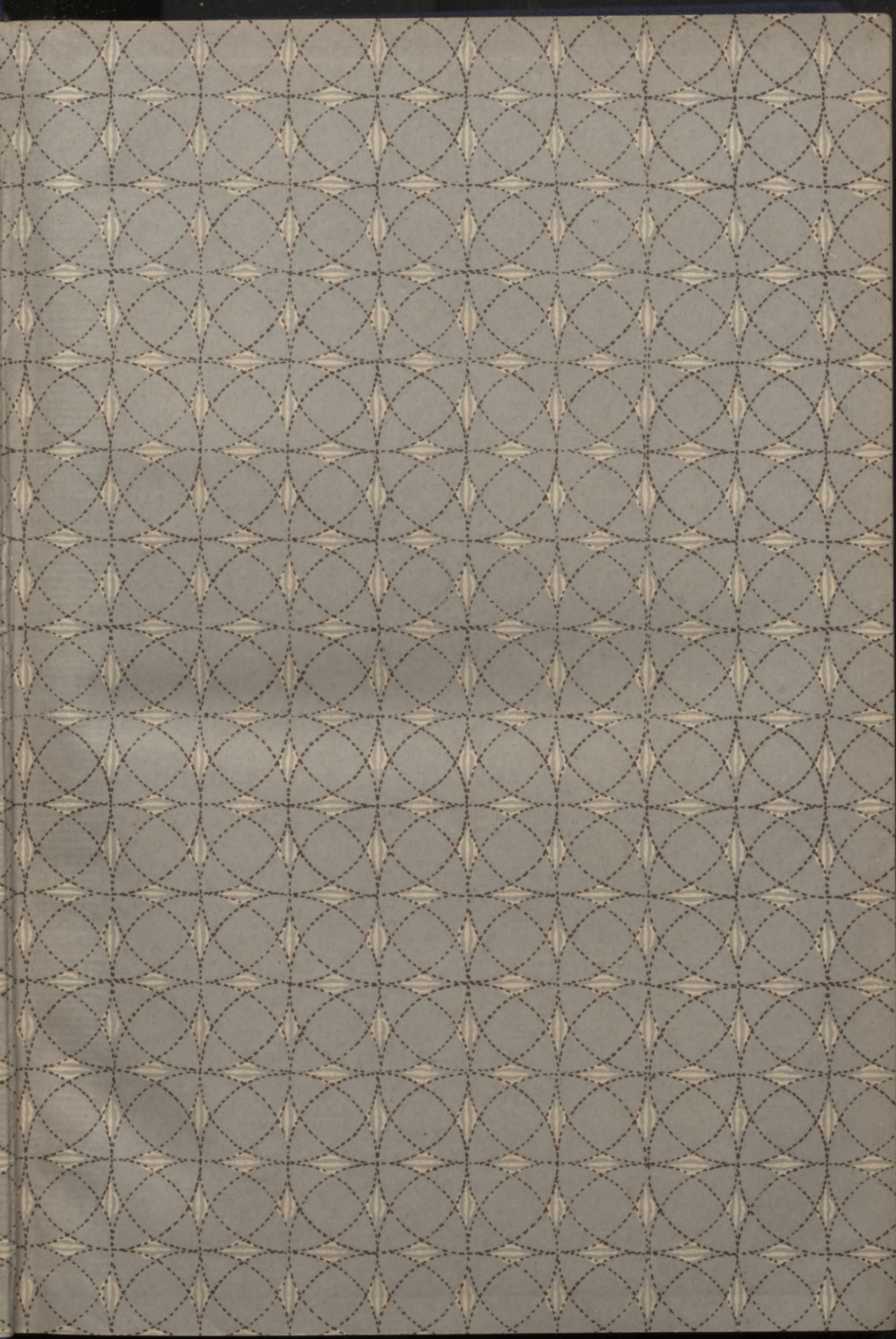
DAUGAVA

1934

1

A/S VALTERS un RAPA

DAUGAVA

LITERĀTŪRAS, MĀKSLAS UN ZINĀTNES MĒNEŠRAKSTS

I. PUSGADS

1934

REDAKTORS JĀNIS GRINS. IZDEVĒJA A/S. VALTERS UN RAPA

sf 6376 xē

Letv. P	deka
inv. 324. 265	

SATURA RĀDĪTĀJS:

1. Literātūra

a) Stāsti:

Bendrupe, M., Gustiņš, gaišais Vidzemes puika	481
Eglītis, A., Vārvs	385
Ērmanis, P., Ceļa gabals	289
— Sievietes	23
Jaunsudrabiņš, J., Peldu viesis	31
Martini, E., Pie laimes rata	140
Mensfīlde, K., Redžinolda Pīkoka diena. Tulk. V. Kļava .	525
Puškins, A., Mocarts un Saljeri. Drāmat. aina. Tulk. Fr. Adamovičs	215
Romēns, Ž., Viena cilvēka nāve. Tulk. A. Līventāle	225
Veselis, J., Cilvēku sacelšanās 1, 114, 193, 306, 411,	509
Zariņš, K., Drāma ikdienībā	97

b) Dzejoļi:

Aigārs, P., Balāde par cilvēka ilgām	304
— Rīga	505
— Saulgrieži	29
Atspulgs, P., Marsa ceļš	112
— Sastindzis purvs	112
— Vientuļas dienas romance	506
Auza, Z., Dzejas prieks	139
— Kad par siliem	324
— Meitene	324
Bendrupe, M., Viena nama spoku stāsts	108
Cedriņš, V., Ārņu vēra brieži	298
Dambergs, V., Dvēseles vandāls	138
— Dzejolis	137

Dāle, A., Mēs divi vien	433
Diamels, Ž., Balāde par cilvēku, kas zaudējis visu. Tulk. J. Sudrabkalns	533
— Kas man jādara? Tulk. J. Sudrabkalns	534
Dzelzs, K., Krustotais logs	147
— Sēru zars	147
Dziesma, Fr., Vējš no jūras	382
Eglītis, V., Dzejoļi	212
Ērmanis, P., Atmiņu cilvēki	35
— Dzejoļi	408
Gulbis, Fr., Vientulīgā nakts	239
Lazda, Z., Daba	431
— Mūzika	21
— Rīta lūgsna	21
— Rudens	224
— Sirds	223
Meisfīlds, Dž., Iesvētījums. Tulk. H. Lindberga	344
— Jūras ilgas. Tulk. H. Lindberga	343
Miesnieks, J., Kareivja parādīšanās	238
Obstfelders, S., Dzejoļi. Tulk. Plūdonis	510
Poļu lirika. Tulk. K. Krūza	148
Rozītis, P., Divi putni	28
— Sarunas	406
Skujiņa R., Dziesma par mīlu	433
— Jasmini	432
— Kur esi tu?	224
Stērste, E., Dzejoļi	321
Trimda, J., Ilgas	22
— Trīs atzīšanās	507

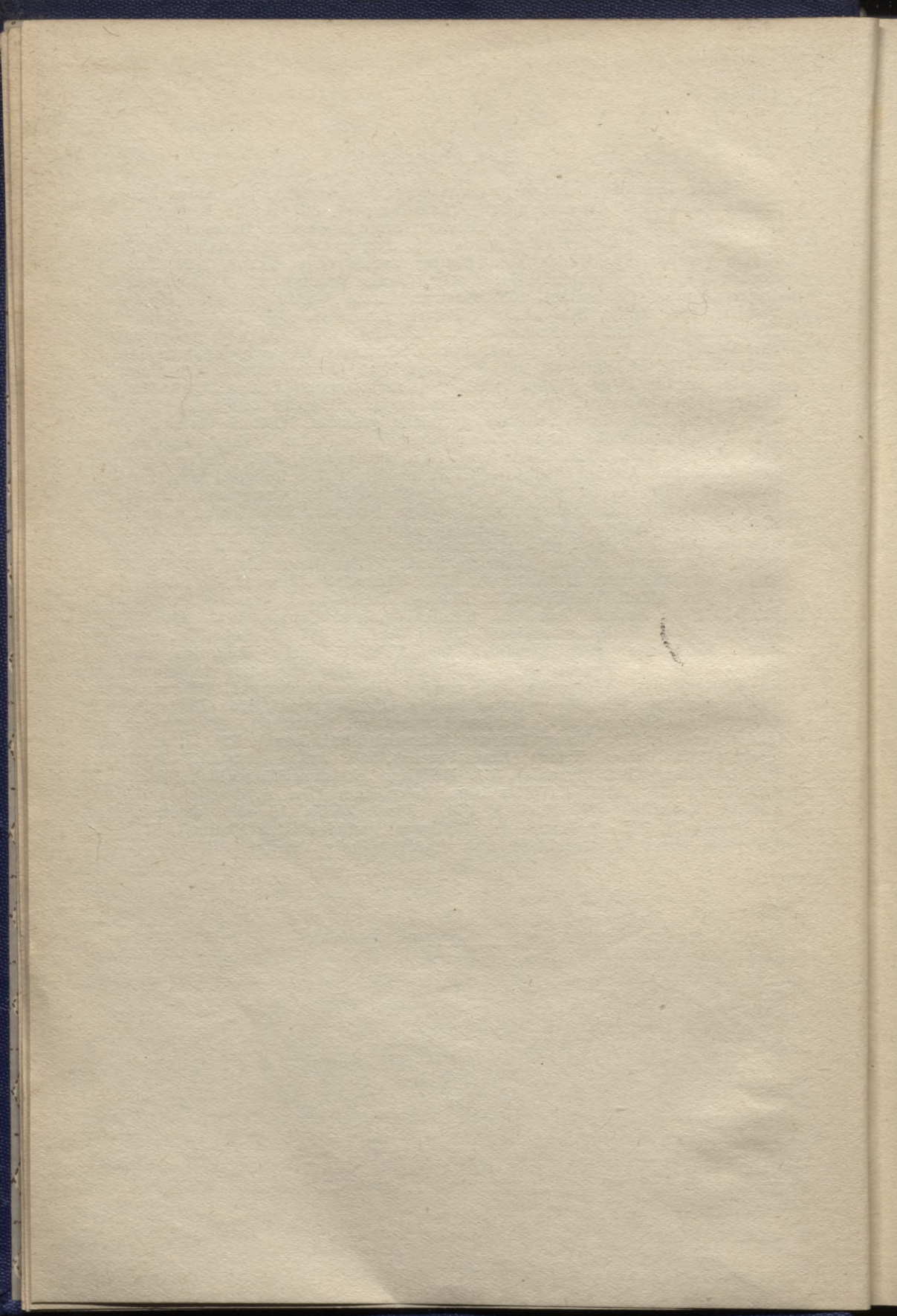
2. Māksla un zinātne

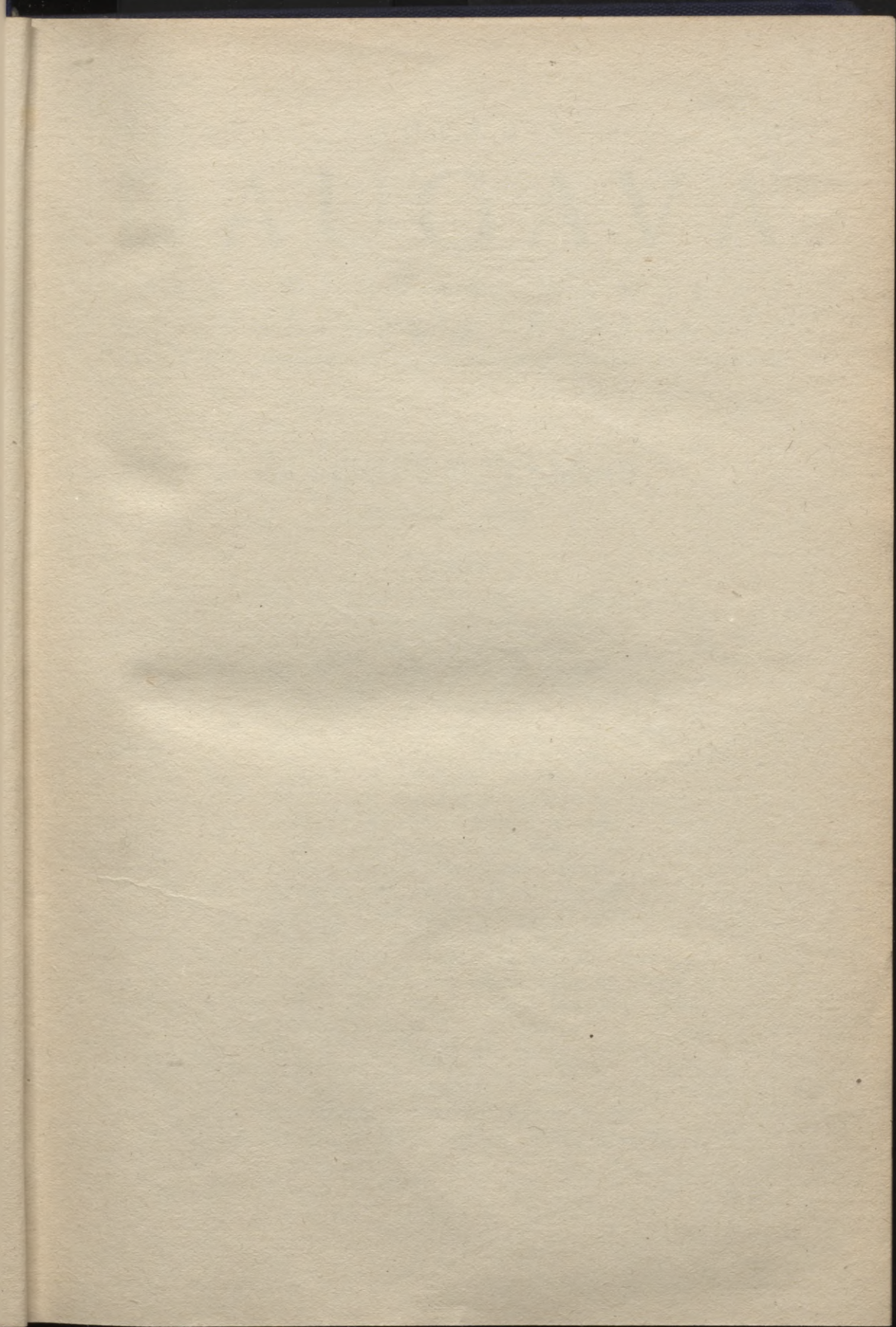
Arnis, E., Brīvībai upurēts. E. Rolava domas un darbi	53, 149,	240
Blaumanis, R., Vēstules Rainim	41,	162
Christiansens, Br., Ko dod māksla? Tulk. R. Kroders		260
Dardzāns, P., Maldu ceļi. Vēl reiz par marksismu		345
Freijs, A., Reliģijas būtība		436
Jirgensons, Br., Zinātnes progress XX gadu simtenī		67
Klaustiņš, R., Likteņa traģiskas impresionists		325
Lapiņš, J., Klusošās nakts filozofija	455,	535
Rapa, J., Annas Brigaderes personība		37
Reinharde, H., Vācieši un viņu rases		541

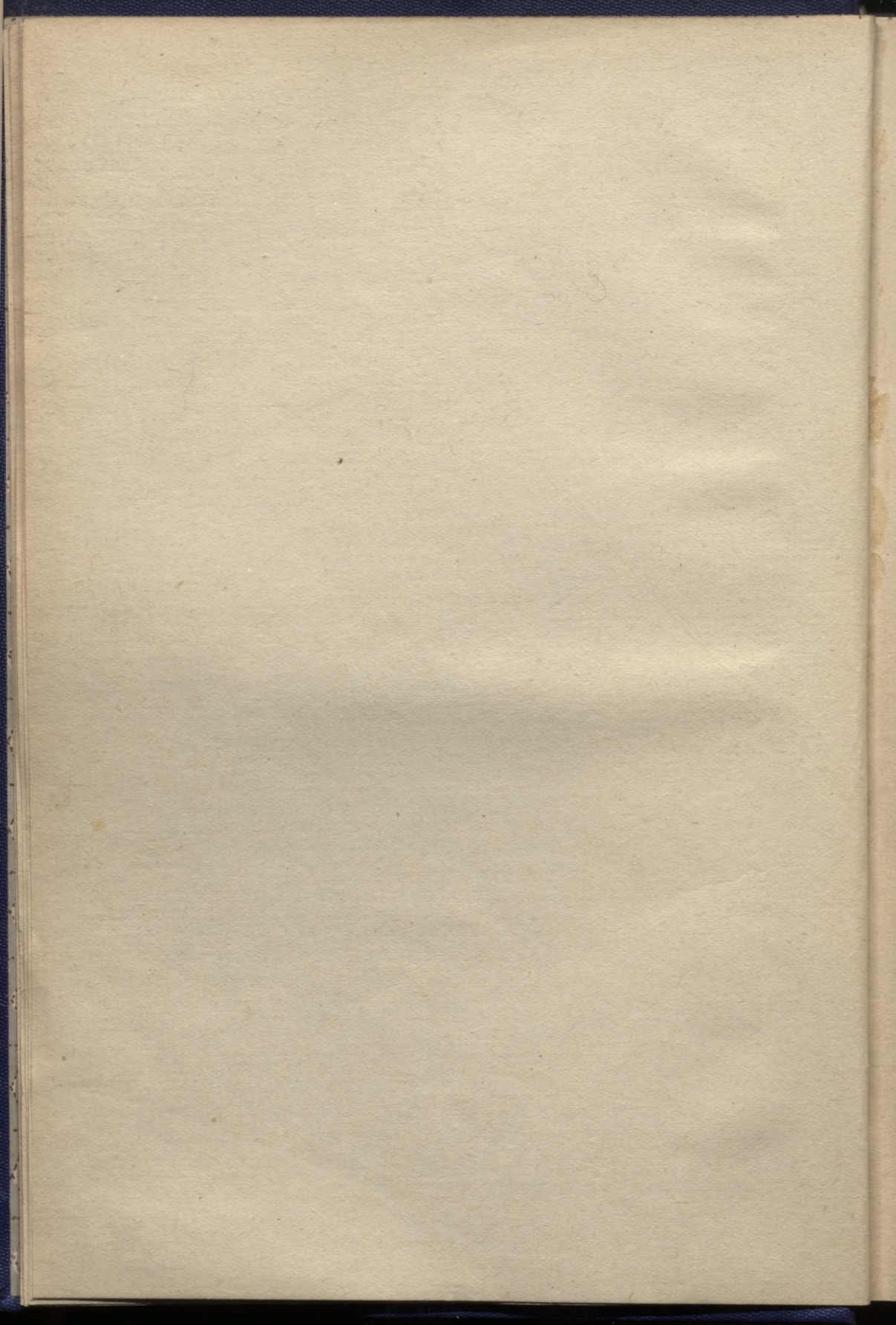

3. Chronika

Valža Grēviņa „Otrā dzeju grāmata“ (Pēt. Aigārs), 79. Aidas Nieras romāns „Pie Azandas upes“ (Jānis Veselis), 80. Annas Brigaderes „Klusie varoņi“ (J. Bičolis), 82. Latvietis Sibīrijā (Artūrs Baumanis), 84. Alfr. Gobas „Latgale“ (H. Tichovskis), 85. Tomāsa Manna „Jēkaba stāsti“ (Jānis Veselis), 87. Hildas Vikas-Eglītes izstāde (Uga Skulme), 93. Nacionālā opera (J. Graubiņš), 94. Teātri (Jānis Veselis), 95. Jāņa Medņa dzejas „Tecila“ (A. Švābe), 168. Edvarta Virzas jaunās grāmatas (Jānis Veselis), 169. Jūlija Siļa „Āra“ („Pēteris Ērmanis), 179. Dr. T. Celma „Tagadnes problēmas“ (Priv.-doc. P. Jurēvičs), 174. Latviešu grāmatas par Dostojevski (prof. P. Dāle), 178. Rakstnieks kā sava laikmeta ienaidnieks (Dr. M. Valters), 180. Kas viņš bija? (Juris Vidiņš), 183. Poļu mākslas izstāde (Uga Skulme), 188. Nacionālā opera (J. Graubiņš), 189. Teātri (Jānis Veselis), 190. Aspazijas dzejas „Dvēseles ceļojums“ (Antons Bārda), 270. Triju reliģisku dzejnieku grāmatas (Pēteris Ērmanis), 271. J. Jaunsudrabiņa romāns „Jaunsaimnieks un velns“ (Jānis Veselis), 274. Adolfa Ersa stāsti „Laimīgie“ (Art. Baumanis), 276. Dažas ziņas par dzejnieku Antonu Tulliju (K. Jannau's), 277. Reliģiski-filozofiski raksti IV. (Dr. A. Freijs), 280. Džons Meisfilds un viņa dzeja (Herta Lindberga), 282. R. Tilberga izstāde (Uga Skulme), 285. Teātri (Jānis Veselis), 287. Antona Austrīņa dzejoļi „Aizsaule“ (P. Ērmanis un Ant. Bārda), 367. Andreja Upīša romāns „Jāņa Robežnieka nāve“ (Jānis Veselis), 373. Arņa romāns „Tauriņu kauja“ (Art. Baumanis), 375. Slāpes — pēc kā? (Dr. M. Valters), 376. Nacionālā opera (J. Graubiņš), 380. Teātri (Jānis Veselis), 382. Plūdoņa dzejas „Tāli krasti“ (Pēt. Ērmanis), 463. Antona Austrīņa piemiņai (Jānis Grīns), 464. Alberta Sprūdža stāsti „Bailēs un spaidos“ (Jānis Veselis), 465. T. Lejas-Krūmiņa stāsti „Mazā osta“ (Pēt. Ērmanis), 466. Vold. Reiznieka „Reliģijas problēmas“ (Dr. A. Freijs), 467. Indriķa Livonijas chronikas tulkojums (V. Bilķins), 471. Virdžīnijas Vulf romāni (Herta Lindberga), 472. Norvēģijas tagadnes tēlojošās mākslas izstāde (Uga Skulme), 475. Divas izstādes (Uga Skulme), 477. Nacionālā opera (J. Graubiņš), 477. Teātri (Jānis Veselis), 479. Jaunu vīnu jaunajā traukā (Jānis Grīns), 559. J. Akuratera stāsti „Dzīves vērtos“ (Jānis Veselis), 560. Antona Austrīņa stāsti „Bez izkārtnes“ (Pēt. Ērmanis), 561. Reliģijas „eksistenciālā būtība“ (Vold. Reiznieks), 562. Atbilde Voldemāram Reizniekam (Dr. A. Freijs), 567. Katrīne Mensfīlde (M. Nov—.), 571. Jāņa Zāliša 10 sōlō dziesmas (J. Graubiņš), 572. R. Maura un „Radigare“ izstādes (Uga Skulme), 575. Nacionālā opera (J. Graubiņš), 575. Teātri (Jānis Veselis), 576.

DAUGAVA

L I T E R Ā T Ū R A S, M Ā K S L A S
U N Z I N Ā T N E S M Ē N E Š R A K S T S

Jānis Veselis

CILVĒKU SACELŠANĀS

Teiksmu romāns

ieskaņa

Aug augdama ap mani sen jau dzīves auka,
Kas visu sagāza, kas kādreiz liegi plauka.
Ir mīla, draudzība man apgānīta kļuva,
Un dziļās, tumšās dzelmēs mīlie tēli grūva.
Tak darba lielā daļa vēl ir nepaveikta,
Un dzīves būtība un vaļa neizteikta.
Ap mani klajums liels un milzīgs sen jau vērās,
Kur ļaužu likteņi kā smagas vārpas svērās,
Kur sejas aizplūda uz nebūtību rautas,
Ir ciltis mierīgas, ir kareivīgas tautas —
Par viņām vēstīt gribu šinī teiksmu stāstā,
Ir milā dudinot, ir grimstot grūtā lāstā.
Kad zeme zālainā būs tverta gaišā vārdā,
Es liksmi pacelšos tad saules liesmu zārdā,
Ik vienu gājzvaigzni es garāmskrejot sveikšu
Un āres mierīgās un skaļas cīņas teikšu.
Vēl augstāk bezgalības dziļēs lidos brīvais gars
Uz robežām, kur atpakaļ jau liecas gaismas stars,
Kur beidzot valdnieks mūžīgs Lielais Klusums kļūst,
Un lēni, nebeidzami Dziļā Tumsa plūst.
Tur laiks uz vietas apstājies un telpas nava —
Kaut auksta, ledaina ir Mūžības šī skava,
Es viņā ieiešu kā ieiet radītājs
Un teic: „No itnekā lai rodas ziedošs klajs,
Lai dzīve dzimst no nāvē gāztām sauļu grūvām,

Lai gaisma top un laime šalc pa zemju druvām.“
 Tur Pirmie Veidoli, tur visu lietu sākums,
 Kaut tāla gaita bij, bet veltīgs nebūs nākums.
 Tur Pirmā Kustība, un Pirmais Dzinējspēks,
 Ik būtni veidā lietais Lielais Labums snēgs.
 Kad plīvurs noņemts kļūs no noslēpumu vaiga,
 Caur telpas visumu tad plūdīs liegā zaiga,
 Kā zemes cīruļi tad skanēs mīlestības balss,
 Jauns būs šai pasaulei tad sākums jauks un nebūs gals.
 Tad atkal zemes āres skatīs mana acs,
 Ar saviem biedriem atpakaļ tad nākšu pats.
 Jo visam jānotiek, lai veidu veidos lietos
 Un jaunus laimes gājienos virs zemes sietos.

PIRMĀ GRĀMATA

Pirmā nodaļa

Draugu sapulce

1.

Divi tūkstoši gadi zem mierīgā Glābēja mācībām bija laikā aizritējuši, kā bija tecējusi zeme un saule visumā pa saviem lielajiem lokiem. Tautās sakopotī cilvēki, apdzīvodami skaistas zemes, bija nonēsājuši vecās domas un kāroja jaunas. Viņi negribēja būt bez tālu uzstādītiem mērķiem, kas aicina pie sevis tos, kam dzīvē ir tikai darbs un mokas. Meklētāji cēlās visās tautās, rosījās un minēja ideālus, rādīja gan uz debesīm, gan uz zemi, teica, ka uzdevumi rodami te cilvēkā pašā, te ārpus viņa, tak lielā jaunā doma negribēja un negribēja rasties. Gribā vareni vīri izmēģināja īstenībā ikvienu vērtīgāku atradumu, pieslēdza cilvēkus kā vergus pie mācību jūga un dzina piepildīt to, ko viņi paši vai citi prātnieki bija izdomājuši. Īsā laikā viņi sagrāva vecus tikumus un dzīves iekārtas, iznīcināja paražas un saites, izņēma pamatus, uz kuriem cilvēce bija stāvējusi gadsimteņus. Viņu daudzie piekritēji sapulcēs vilņoja kā vienmērīga vēja aijāta jūra un izbrēca slavu un sveicienus. Tomēr visu labu pasākumu, darbu un sasniegumu beigās stāvēja vilšanās un neapmiers. Atkal sacēlās pūļi, zibsnīja ieroči un plūda asinis. Visi gaidīja brīnumu, gaidīja glābēju no citurienes, bet pravieši vairs nenāca virs zemes, un gari, kas šķitās mūžam aizmiguši, nenolaidās no debesīm, lai taptu miesa, dzīvotu un ciestu cilvēku dzīvi un ar savu priekš-

zīmi rādītu izeju. Dievs bija aizmirsis savus solījumus varbūt tāpēc, ka jau vairāk simtus gadus viņu pulgoja un noliedza. Gan mūžības balsis kā maigas pūsmas pieskārās dažām ausīm, saukdamas vilinoši: „Gars pār tevi, mans draugs! Celies, ej un stāsti par prieku!” Uz šo sapņotāju vārdiem vairs neviens neklausījās. Ja viņi arī kaut ko patiesi labu atrada, tad tas palika viņos pašos, tikai reizēm spulgoja acis ar savādu spožumu, sarka vaigi, jo atkal mūžības vēsma bija skārusi viņu dvēseles. Zeme bija apņēnāta ar teicamiem ierīkojumiem, un cilvēks, sēdēdams vienā pasaules malā, brīvi sarunājās ar cilvēku, kas atradās aiz okeaniem. Viņu balsis skanēja bez vada un saites pāri ūdeņiem, kalniem un mežiem. Daugavas krastos dzirdēja vijolnieku spēlējam Stambulā, un latviešu tautas dziesma atdima Jaunzēlandes klinšu ēnā. Pārvarēt tālumus bija izdevies cilvēkam tik labi, ka katru dienu viņš varēja doties ceļojumā ap zemi un atgriezties mājās pēc neilga laika no otras puses. Tomēr nemiers dziļi gruzdēja sirdīs un prātos. Vai pārpilnība, vai trūkums, nekas vairs nedeava pilnīgu prieku, drošību par dzīves pamatiem un neatsvabināja no tukšuma bailēm. Visi dvēseļu dziednieki bija izmēģinājuši savas mākas, un uz tiem bija vērsušās tūkstošas acis, lai drīz nogrieztos apnikumā un gurumā kā no krāpniekiem un meļiem. Pasaules labotāji nebija slinki ar saviem padomiem, un miera sludinātāji apstāigāja āres, bet zem viņu mēteļiem rēgojās laukā zobeni, un viņu rakstu paunas bija pilnas ar spridzekļiem, naidu un neiecietību.

Tai laikā, ko pagātnes lēsēji un vēsturnieki mēroja jau gadu desmitiem, tai laikā, kas bija pilns ar visādiem sabiedrisku vainu dziedināšanas līdzekļiem kā agrākie posmi ar slimībām, mēriem un niezekļiem, arī mazā, nabagā no visurienes apdraudētā tautā modās domas un nolūki atsevišķās galvās un pamazām izplatījās uz citiem kā staipekņu augs ar savām saknēm un atzariem. No šejienes sākās mūsu patiesīgais teiksmu stāsts.

Pilsētas ugunis nemierīgi šaudījās rudens vējā, kad garš, stiegrains cilvēks atstāja savu mājokli veclaicīgi saspīestā iekšpilsētā, kur kūpēja senatnes sēras kā nāves tvaiki. Salts lietus sitās pret namu sienām un bruģi, pa kuŗu aiztakšķināja soļus neskaitāmas kājas. Kalsnējais cilvēks paskatījās visapkārt, — pretim blenza skrejošu automobiļu ugunis. Viņš nebija noskumis par to, ka drūmais dzestrais laiks atgādina leduslaikmeta priekšvakaru, ka plosās auka jūrā un ielas ir pieplūdušas ar pirmatnēju šalku. Viņa plānās, gribasstingrās lūpas gulēja cieši viena uz otras, acis dziļi paslēpušās zem pieres izbīdītā uzkaula, un kad viņš zemāk novilkta platmali, tad asas ēnas iegulās akmenīgi rievainos vaibstos, un pareti tās švīkaini

pāršķēla ielas atspīdumi kā sārta zobeni. Viņš gāja starp ļaunlīm klusi savilņots, daudz neuzmanīdams pretimnācējus. Tikai reizi viņš pārsteigts pacēla acis, jo priekšā gluži tuvu iznira apaļa, sārta balta un ļoti skaista sievietes seja, ap vaigiem zem mazas cepurītes plīvinājās viļņveidīgi, zeltaini, rasas pilni mati. Lielas iegārenas acis lūkojās tieši viņā. Viņš nevilus pielika divus pirkstus pie platmales, nomurmināja neskaidru atvainošanas un tālāk ejot nevarēja atraisīties no redzējuma: atklātā vētrainā pasaules jūrā pār spocīgiem viļņiem uzlec pilns mēness un neatlaidīgi mierīgi slaidā lokā kāpj uz augšu, vilkdams sev līdz smagos, varenos paisuma plūdus. Starp simtām gan lietus sargu apjuntām, gan vaļējām, elektrības gaismas, vēja un lāšu pāršķeltām sejām palika nekustīgi atmiņā tikai apaļais daiļais jaunavas ģimīs.

Kamēr viņš to vēroja sevī, tikmēr jau bija nonācis pie sava gājiena mērķa. Viņš uzkāpa divas kāpnes ieejas telpā, kas atstāja pilsoniska greznuma iespaidu, jo stiprās mergas bija no brūni krāsota koka, un šaurie logi pilni gleznojumiem uz stikla kā baznīcā ar skatiem no ganu dzīves. Te gulēja dažu gadu desmitu elpa. Pie smagajām durvīm viņš piezvanīja. Aiz durvīm jautāja: „Kas nāk?” Kalsnējais atbildēja: „Ilmes, es — Rudājs.” Tad viņu ielaida, un viņam tūlīt bija jāsasveicinās ar saimnieku, kas pats viņu sagaidīja.

„Tu esi pirmais. Novelc nu mēteli. Nāc iekšā un apsildies pie kamīna,” runāja Ilmess mierīgi, balts un cienīgs samtainos mājas svārkos. Gludi noskūtā seja bija skaidra un sārta un ap plato augsto pieri gulās cieši piesukāti pagaiši mati.

Rudāja ģimīs blāvstikla gaismā vairs neizskatījās tik stūraini, un asās rievās ieguva pat zināmu pievilcību, kad āda ap tām siltumā piesarka. Saimnieks ar viesi iegāja krēslainā istabā, ko apgaismoja tikai kurošā kamīna ogles un pagaļu liesmas. Ilmess piebīdīja kamīnam vēl vienu sēdekli blakus tam, kurā pats bija sēdējis pirms Rudāja atnākšanas.

Abi labu brīdi klusēja, un nevienādās pieres grima kvēlošo ogļu atspīdumā.

„Vēlies vīnu?” jautāja Ilmess un, nenogaidījis atbildi, piecēlās un atnesa divas pielietas glāzes, slaidas kā liliju kāti, un nolika tās uz kamīna zīmzes. Pēc brītiņa viņi tās saskandināja un dzēra. Pret gaismu vīns dzirkstīja kausos kā rubīns.

„Savādi, cik ļoti var dažreiz patikt tāda gaismas rotaļa,” sacīja Ilmess. „Iznirst pēkšņi asas, dzeļošas dzirkstis, un atkal veļas maigi, sārta viļņi, laistās un lāsma.”

Rudājs klusēja. Viņa seja palika pilnīgi bezjūtīga pret gaismas un krāsu rotaļu kausiņos, bet vīnu viņš izdzēra labprāt.

„Vēl brīnišķīgāk laistīsies ap mums zilās, baltās, dzeltenās un sarkanās saules, kad ceļosim pa bezgalību,” turpināja Ilmess domu, kas likās to visu laiku nodarbinām.

Viesis mazliet sakustējās, paliecās uz priekšu un tad teica cietā, metaliskā balsī: „Nevaru saprast, kā prātīgs cilvēks ar labu stāvokli un — kā nekā — ar zinātnisku izglītību, spēj tik bērnišķīgi sapņot.” Saimnieks smaidīja rāmi, rotaļīgi. Viņš negribēja nekā atbildēt, viņam likās, ka pati brīvi nesošā izjūta, nesaistītais fantazijas lidojums apgāž vielinieku gudrības un aprēķinus.

„Iedomājos slīdam gar visspīdīgāko zvaigzni mazajā Magellana mākonī. Viņa lej gaismas plūdus, gaismas jūras. Viņas stari ir tik spēcīgi, ka mēs paši kļūstam caurspīdīgi kā stikls, mūsu kauli dzelteni vizmo miesā, mūsu dzīslas un traukli kā sārtēni nokaisušas stīgas stieejas. Šinīs caururbjošos staros viscietākā viela kļūst par gaismu un aizskrien telpā. Tad milzīgais, sarkanais, rēnais Antares. Viņa apmēri sniegtos pāri Marsa orbītai, ja viņš ieņemtu saules vietu. Mūsu zeme varētu mest guņģus viņa iekšienē kopā ar Merkūriju un Veneru, nesaduroties un netraucējot cita citu.”

Rudajs ļāva Ilmesam runāt un fantazēt, tikai viņa vaibsti šaudīgajā gaismā kļuva vēl stingrāki un nepieejamāki. Viņš apņēmās paveikt īstenībā to, ko Ilmess iztēlojās tikai nomoda sapņos un iecerēs. O, viņš pierādīs šim cilvēkam, cik uzdevums grūts un tomēr nav neiespējams neatlaidīgam prātam un gribai. Ilmess bija apmierināts, ka atkal viegli pakaitināja sauso Rudāju, ko citādi visai cienīja un turēja par savu uzticamāko draugu, kaut gan Andrejs Meiklis un Floriāns Smuidris bija tam daudz mīļāki un tuvāki. Ar tiem kopā bija pārdzīvotas varenas un skaistas lietas, ko nevarēja aizmirst nekad. Toreiz viņi bija redzējuši patiesu bezgalību, vēl vairāk: patiesu viņpasauli, dievu mājokli, nirvānu.

Nupat viņi atnāca, un viņš izgāja tos saņemt. Pret neizskatīgo un ne visai kārtīgi apgērbto Meikli Ilmess bija sevišķi uzmanīgs. Meikļa drusku mūsainā seja piesarka, un viņš kaut ko nomurmināja par nevajadzēšanu, kad Ilmess tam palīdzēja novilkt mēteli. Floriāns Smuidris pie spoguļa sasukāja tumšos biezos matus, pakārtoja gaišzilo, lāsumaino saitni un bija stalts. Arī Ilmess bija no skaistas cilvēku sugas, bet izskatījās vīrišķīgāks, plecīgāks un vecāks par Smuidri. Viņš prata cienīt daiļumu visur un uzlūkoja Smuidri mierīgi, gaiši un ar labpatiku. Kad jaunie viesi sanāca istabā, viņš iededza kristalla lustru, kas izlēja gaismu uz klātesošiem. Dzīvoklis zaudēja krēslaino

pievilcību. Krēsli un galdiņi, palma lielā zemju traukā piederēja pie tām lietām, kas sastopamas daudz pilsoņu dzīvokļos.

Meiklis ienācis pastaigājās mazliet pa istabu, gan aizlikdams labo roku aiz apdilušo svārku apmales, gan nolaidzams kreiso gar sāniem, bet ar Rudāju sasveicinoties, piezīmēja:

„Patīkami spiest stingru un vīrišķīgu delnu.“

Rudājs raudzījās uz zemi. Patiesībā Meiklim bija vienaldzīgs šis cilvēks, ar ko viņš nesen bija iepazinies pie Ilmesa, bet viņu pievilka tā cietais ģindenis un gribas izteiksme raupji tēstajā sejā. Viņš jutās kaut kā asinīgi saistīts ar viņu. — Tas kāps lēnām, neatturami uz augšu. Es palikšu mūžam lejā vai arī — ar vienu vienīgu lēcieni pārlēkšu pāri visiem viņa sasniegumiem, — nodomāja Meiklis un apsēdās pie atsevišķa galda. Pārējie trīs nedzirdami sarunājās.

Ilmess visiem četriem ielēja vīnu. Meiklis izdzēra savu glāzi un tad lūkojās, kā to darīja Rudājs. — Taisns kā škiets.

„Kā tu domā, Andrej?“ pēkšņi jautāja Ilmess Meiklim, it kā visu laiku būtu klausījies trijata valodas.

„Es domāju, ka tas ir nepieciešami,“ viņš atbildēja bez kavēšanās, it kā tiešām zinātu visu.

„Inženieris Rudājs saka, ka raķetes lidmašīnas izgudrošana un papildināšana prasīšot vēl ļoti ilgu laiku, kamēr būšot iespējams puslīdz drošs ceļojums pasaules telpā.“

Meiklis paskatījās uz Ilmesu skumjām pelēkām acīm. Lēnām viņš sagatavojās uz atbildi. „Kas saka, ka ar raķetes lidmašīnu vai vispār ar kādu mēchanisku ierīci būtu iespējams no zemes aizceļot bezgalībā, tas ir vienkārši aplamis. To var izdarīt tikai ar burvību un tīru gara spēku. Neviens skābekļa aparāts mūs nevar pasargāt no noslāpšanas bezgaisa telpā, neviens dzinējs nest mūs tik ātri, lai mēs savā īsajā mūžā nokļūtu kaut vai līdz tuvākām planētām, nerunājot nemaz par stāzvzaiģznēm.“

Dzirdot Meikļa asos vārdus, Rudājam švīka ievilkās gar spēcīgo zodu draudīgi, bet viņš atbildēja apsvērti:

„Mēs, nabaga cilvēki, esam gadu tūkstošus gaidījuši uz brīnumu, bet brīnumi un burvības nenotiek. Neviens Pāvils nav sasniedzis Empireju, neviens Dante nav uzkāpis no Pekles Paradīzes kalnā. Vienīgā cerība paliek zinātne un cilvēka prāts. Negribu nevienu maldināt un saku gaiši. Tālu vēl mēs esam no reālas iespējas ceļot visumā, bet teorētiski to jau atzinušas pirmās un apdomīgākās autoritātes. Varu atklāt jums vēl vairāk: man ir matemātiski aprēķinātas formulas par to, kādam jāir lidojuma aparātam, tikai praktiskā izvešana prasa laiku, līdzekļus un nebeidzami smalku rūpību, jo šādā lietā katrs neie-

vērots sākums var kļūt liktenīgs. Es katrā ziņā taisīšu pirmo praktisko mašīnu starpplanētu braucieniem, lai gan — jāatzīstas — šādiem ceļojumiem tautsaimnieciski nav vēl paredzama nozīme. Tiem piemītīs tikai zinātniska un izprieceas braucienū vērtība.“

„Modernā pasaciņa no Uelsa un Verna romāniem ir apsēdusi jūs. Profesors Pikārs jau kā lielskungs braukā stratosfairā. Bet kas ir šī nožēlojamā stratosfaira ar saviem divdesmit — trīsdesmit kilometriem uz augšu pret visumu? Bezgalīgs tukšums, bezgalīgs saltums, pilns ar bīstamajiem augstumu stariem. Kā miesīga vieliska būtne cilvēks ir pieslēgts liktenīgi pie zemes, no tās viņš netiek un netiks nekad vaļā. Vienīgi viņa gars, izprotot savu radniecību ar pasauli un aizstrāvojot pa visuma dziislām, ir spējīgs, varbūt, uz šo brīnumu.“

„Arī mašīnās ir gars savā tīrākā un pilnīgākā veidā un spēks, kas ceļas liktenim pāri.“

Kad Rudājs izsacīja pēdējos vārdus, tad Meiklis cieši uz viņu paskatījās. Viņa jūtas pārņēma kā viegls reibonis, kā šermuļi skrēja pa muguras skrimšļiem. — Atkal stingrā un pārliecinātā balss, nelokāmais un gribas pilnais stāvs. Vai tikai pats tu neesi tas, kas ceļas liktenim pāri un uzveic viņu beigās? Vai tikai tu pats neesi liktens, kas lauzīs zemes spraislus un debesu jumolu? — viņš nodomāja un vairs neteica nekā. Jautāja kaut ko Ilmesam un no visas smagās sarunas pievērsās vieglam un gaišam, izklaidīgi cilāja kaula papīrnazi un aplūkoja sudraba rokturī iegriezto monogrammu.

Floriāns Smuidris, kas pie klavierēm meklēja gaistošas melodijas, pacēla viegli savu skaisto galvu, smailie pirksti apgulās uz diviem taustiņiem, no stīgām iznira dziestošas vaimanas, bet mute, ar pauzēm, runāja skaidrus vārdus.

„Es nekad vairs negribētu ceļot pa pasaules telpu. Man pietika ar to vienu reizi. — Ja agrāk cilvēkiem bija brīnumu kāre, tad tagad ir rekordu kāre. Rekords ir mūsu laiku brīnums. Bet es negribu rekordus ne ātrumā, ne augstumā, ne mākslā, ne sportā, ne dzīvē. Ir tukša godkāre būt pirmajam, jo katrs ir pirmais. — Kad es gribu redzēt bezgalību ap sevi, zvaigznes un miglājus, es neskreju uz aerodromu un nelieku sevi pacelt aiz mākoņiem, bet laiski nogulstos uz dīvāna un raugos pa logu. Un mani pārņem telpas plašuma un dziļuma izjūta, vareni viņi mani šūpo un nes. Kad es vēlos dzirdēt mūžību skanām, es pieskaņos klavieru taustiem vai vijoles stīgām, es klausos tad, kā gaviļē Venēra, kā drūmi gaudo Saturna vēji, kā kaŗa dārdi dimd no Marsa sarkanās gaismas. Drīz Siriuss un Arkturs atvizēs mūsu loka lampās, un Vega staros no dzīvokļu spuldzītēm, un

skaņās pārvērsta Oriona gaisma brēks no patafoniem, bet viss tas ir nieki. Vairāk prieka tev ir, kad esi laukā vētrainā naktī, kad staigā klajumā saulei spīdot vai kad brieni pa sniegu spokainā mēnesnīcā. Viss cits — tukša godkāre, tukša godkāre." — Un viņa pirksti atkal meklējās pa taustiem, un savādi garīgi, blāzmaīni, jocīgi un aizkustinoši, izkāpa no mūzikālām temām.

Viņš atskatījās.

"Vai inženieris nedomā par celtnes radniecību ar simfōniju?"

Rudājs klusēja, un viņa izliektā piere spīdēja kā gluda ola. Visi grima pārdomās. Vakars slīdēja ar savām rudens vētriām pāri namam.

"Es gan gribēju, ka mēs nolemjam šodien kaut ko noteiktu," Ilmess ierunājās. "Tāda strīdēšanās nekur neder. Mēs zaudējam vērtīgi dārgo laiku."

"Ko tur var nolemt?" atsaucās Meiklis. "Ja Rudājam ir kas īstens, lai viņš nāk ar to klajā."

"Viss vēl ir pašā sākumā," atbildēja Rudājs nepakustēdamies. "Te visu ņem pārāk viegli."

"Tā tad atkal nekā?" Ilmess taisīja slēdzienu.

Floriāna Smuidra gaistošās un meklējamās melodijas šalvoja prātiem pāri, ietina tos skanīgā dzirksteļojošā aiterā, pārvērta domas par klīstošām ilgām un skumju sanēšanu.

— Gan jau mēs visi reiz tiksim zemei pāri. Nav jāsteidzas. Nāve nav vēl labums, — tā, likās, stāstīja skaņas.

Atnāca jauns viesis, pazīstamas nekrīstīgas draudzes vadonis, saukts Viesturs Vanadziņš. Viņš tūlīn iesāka ar jokiem. Visi laikam tāpēc esot tādi kā novadējušies, ka neesot sieviešu. Kāpēc Ilmess par to negādā? šis patlaban nākot no skolas vakara — tur tik bijis rožu dārzs. Vanadziņš bija piesātināts ar nevaldāmu dzīves prieku, ducīgs un plecīgs, mazliet līdzīgs Rudājam, bet gaišāks un pilnasinīgāks. Stipri muskuļi un bieza miesa apsedza kaulus. Stāstīja, ka viņš ļoti mīlot sievietes un arī draudzi esot nodibinājis tāpēc, lai ap sevi pulcinātu jaunas priecīgas sejas un daļus ķermeņus. Atjautīga vārda meistars, viņš cienīja smieklus un dziesmas, lai gan pats mācēja tikai līdzī dūkt, ne vilkt un vijāt. Ko patlaban bija domājis, lasījis, darījis vai piedzīvojis, to tūlīn izstāstīja draugiem un labprāt palielījās, ja tam atkal kāda sieviete bija ļāvīga bijusi. Tas ne-notika ļaunā nolūkā, bet tāpat — aiz pārmērīgas sirsniņas un vaļsirdības. Draugi viņu varēja savā vidū pelt un zākāt, bet nedo' dieviņ, ja kāds to mēģināja darīt viņa pielūdzēju un piekritēju priekšā. Tad viņam tūlīn sacēlās puras, dzīsla piepampa stūrgalvīgos deniņos un mute, iešķelta platajā zodā, turēja bargu tiesu. Ja lieta nonāca līdz nopietnam strīdam, tad arī dūres

savilkās un draudīgi burzījās gar sāniem. Viņš pats atzinās, ka savā mūžā pāris reizes sitis pretniekam. Tomēr dusmas viņam izkvēloja ātri un iestājās miers.

Ar Vanadzīna atnākšanu jūtoņa starp Ilmesa viesiem spēji pārmainījās. Visi tā kā atdzīvojās un nospirga, labprāt smējās bez iemesla līdz šim lielajam cilvēkam, kas šķita kā dzīva, mūžam smieklu un līgsmes piesātināta baterija.

„Nupat šurp nākdams satiku pravieti,” viņš ar dziļu nopietnību stāstīja.

„Kā tā — pravieti?” citi jautāja. „Tu jau pats esi pravietis.”

„Kur nu — tikai baznīctēvs labākā gadījumā,” viņš atjokoja. „Bet satiku tiešām istu pravieti. Viņš bija tērpies kara resora mundierā un teica — esot izdomājis zāles pret visām nedienām, krizēm, pat pret šo bēdu ieleju — zemi vispār. Ja viņa idejas pieņemšot, tad vairs nebūšot ne noziegumu, ne sodu, ne grēka, ne grēku piedošanas, visi dzīvošot vienā laimē, mīlestībā un satiecībā. Tas, va' zi', mani ieinteresēja un es prasu šim, kā viņš to domā iekārtot. Izrādās, gluži vienkārši: vajagot visu tautu, ir vīriešus, ir sievietes mobilizēt un pārvērst par kara spēku. Visi tad būšot zem viena kārtīga saimnieka — armijas virspavēlnieka un pareizā laikā un pareizā vietā darīšot to, ko viņiem liek. Pēc komandas strādāšot, ēdīšot, gulēšot, pēc komandas arī mīlēšot. Mani kā vecu karavīru šī ideja gauži iepriecināja un es teicu, lai viņš kā pravietis ņem mani par savu pirmo apustuli.”

„To vīru vajadzēja dabūt šur,” citi smiedamies sauca.

„Es jau teicu, lai nāk līdz, ka te tādi paši gudrinieki sapulcējušies un gaida uz brīnumu un jaunu Mesiju, grib pat aizbēgt no zemes; varbūt, ka jaunā priecās mācība, ko viņš sludina, tos atturēs, bet pravietis jutās apvainots, šis domājot nopietni, un aizgāja naktī.”

Par šo pravieti jau bija dzirdēts. Viņa mācība nebija tik smieklīga, kā to Vanadzīnš joka dēļ iztēloja. „Pravietis kara resora mundierā” nodarbojās galvenām kārtām ar saimniecības un kārtības (organizācijas) jautājumiem, bet visus tos atvedināja nevis uz materiālo, bet uz garīgo un dievišķo plāksni. No Dieva viņam nāca viss labums, visa brīvība un radišana, no vielas un komūnām viss ļaunums. Viņa pasaules uzskatā bija vilktas taisnas svēdras un asi leņķi. Dzīvi un cilvēka darbību viņš ietvēra aplēstos apvāršņos, dzelžainās prātulās, no kuņģam nebija izejas un aiz kuņģam arī nekas nepalika pāri. Viņam trūka sajūtas par lokano, vilņveidīgo un dzīvi augošo. Liekas, viņš labprāt apgriestu pat koku lapām izliekumus, lai no tām

iznāktu ģeometriski pareizas figūras. Savādas šim cilvēkam bija attiecības ar Dievu. Arī Dievs likās esam tikai matēmatiska funkcija, tāds vēl neatrisināts X, Lielais Nezināmais, kas dziļi iegāja visos rēķinos un formulās.

Ar Vanadziņa stāstu dīvainais domātājs ienāca Ilmesa viesistabā. Viņa neredzamā klātbūtne kļuva manāma, par viņu runāja, smējās, bet vairāk klusēja un domāja. Likās, uz tukša krēsla viņš sēd, atlicis zaļganā mundierā tērpto ķermeni pret atzveltni, nokāris sirmo bārdu uz krūtīm, sēd un apcerē, lēnām vilkdams prātā leņķus, trīsstūrus un kvadrātus, pārvietodams un citādi sakārtodams cilvēku pūlus, grupas, šķiras un tautas. Kā pa šacha galdiņu viņš bīda rūpnīcas, ēkas un ideoloģijas, bet kāds nezināms X vienmēr izjauc viņa kombinācijas un schēmas, un viņš sāk no jauna.

2.

Meiklis, Rudājs, Vanadziņš un Floriāns Smuidris bija nosēdējuši pie Ilmesa prāvu laiku jaukās un mierīgās pārrunās. Vakarš kļuva vēlāks, un vētra ar Baltijas jūras mākoņiem un lietu šaltīm triecās logā, padarīdama tikai vēl omulīgāku kamīna siltumu un oļļaino tvaiku, kad atnāca divas kundzes un trīs meitenes. Viena no kundzēm bija Floriāna Smuidra sieva Anna Airone, slaida un pievilcīga piāniste, otra — šķirtene, kas turējās pie jaunības, sejā drusku apvītusi, bet miesā vēl sulīga un kaira kā lēni briestošs ziemas ābols. Par viņas vīru bija bijis reiz doktors Ondins, un tālab šo sievieti draugi saukāja par Undīni, un viņas viņaini vijīgā augumā un ģimja baltos, drusku izplūdušos pantos bija tiešām kaut kas no ūdensmeitas vēsās, slapjās dailes. Trīs jaunavas viņa stādīja priekšā kā savas meitas Liju, Zalgu un Dziemu, lai gan tikai abas pēdējās patiesi piederēja viņai. Meitenes bija apmēram vienādā vecumā, tā ap divdesmit gadu vai drusku pāri, skaistas un patīkamas. Ilmess viņas pazina.

Rudājs pietrūkās stāvus, kad ieraudzīja Liju ar mēnesīgi apaļo ģīmi un zeltainiem matu viņiem, kuņģos vēl slēpās lietus mitrums un vēja kūleņu pēdas.

„Mēs šovakar redzējāmieš,“ viņš teica sasveicinādamies. Lijas apaļā mute pavērās kā ābeles zieds un teica klusi: „Lai kam.“ Arī Meiklis pienāca.

Pārējām meitenēm divu vīriešu uzmanība pret Liju lāgā nepatika, un Dziema, slaika brūnmate, gareni šauru, bālu seju un neparasti spožām acīm, uzmeta pulciņam zibsnīgu skatu, bet

sārtvaidze Zalgā sauca: „Lija, Lija, kur tu paliec? Nāc pie mums. Te Ilmess. Piespiedīsim viņu kaut ko nolasīt.”

Ne Lija klausījās uz viņu saucieniem, ne nāca. Rudājs to uz dažiem mirkļiem nogriezta no visiem pārējiem, arī no Meikļa, ietvēra savu cieto acu skatā un izjautāja, kurp tā pirmiņ gājusi, kad viņš to tik nejauši — liktenīgi saticis. Viņas piebriedušie apaļie pleci zem šaurās samta jaciņas slidoši liecās atpakaļ, kā vairījās, bet gaišās lielās acis raudzījās nenovērsīgi uz Rudāju. Gājusi viņa esot pie Undīnes un gribējusi Zalgai un Dziemai paprasīt, kad būšot nākamais koņa mēģinājums Vana-dziņā draudzē. Pēc tam visas atnākušas šurp. Kalsnējais atklāti sacīja, ka viņam bijusi noteikta pārliecība par vēlreizēju satikšanos šovakar. Lai viņa nedomājot bēgt. Viņš to taisni tagad nemšot pie sevis. Pēc tādiem vārdiem jaunava apmulsā, it kā glābiņu meklēdama ieraudzīja pazemīgi stāvošo neizskatīgo Meikli, kā izbiedēta irbe traucās pie tā, bet pirmajā mirklī nezināja ko teikt. Arī viņš klusēja. Rudājs stāvēja turpat taisns un ciets kā stanga.

„Es jau jūs pagājušo reizi satiku pie Smuidra,” viņa pēdīgi sacīja, un atkal smaidā pavērās apaļā mute sārtbalti kā ābeles zieds. „Vai jūs esat viņam labs draugs?”

„Te mēs visi esam labi draugi. Arī jūs es labprāt skaitītu par savu labu draudzeni.”

„Nē. Es to tikai tāpēc tā jautāju, ka Smuidra kungs ir mūsu koņa dirigents. Tad man iekrita prātā, vai arī jūs neesat mūziķis... vai varbūt dzejnieks.”

„Nav man gods piederēt pie šīm cēlajām profesijām.”

Rudājs bija par lepmu, lai vēl sietu pavedienus, kuņus gražīgā meitene — tā viņš Liju domās sauca — bija tik spēji norāvusi, novērsdamās no viņa. Lai atkal un sekmīgāk sāktu uzbrukumu, tad bija vajadzīgas zelta cilpas un slazdi.

Lija trieca tālāk: „Vai tad dzejnieks un mūziķis ir profesijas? Man liekas, tās ir Dieva žēlastības dāvanas. Mākslinieki ir visi savādi. Jūs ar' esat savāds.”

„Bet ne mākslinieks, daiļā.”

„Neticiet viņam, Lija,” tagad iejaucās Smuidris, pienākdams ar savu sievu Annu Aironi, kas uz visām jaunām draudzības saitēm raudzījās ar smaidošu labvēlību. „Kādu laiku viņš ļoti daudz rakstīja — romānus un gaŗas dziesmas, bet tad viņu mūza atstāja. Ja nu jūs, Lija, topiet viņam par jaunu mūzu, tad, varbūt, viņš sāks atkal.”

„Tā ir nodevība, Floriān,” Meiklis vairījās.

„Tāpēc jūs tik savāds,” Lija turējās pie savas iepriekšējās domas.

„Savāds, varbūt, ar saviem nodilušajiem svārkiem, ar savu nesmuko izskatu, bet nevis ar gara dāvanām.“

„Vai lai jums saku komplimentus, ka jūs esat skaists un jūsu svārki jauni?“

Meikļa mūsainā seja pietvika. Viņš apmulsa, noliecās. Savukārt arī meitene drusku apjuka. Šo mirkli izmantoja Rudājs, aizveda to pie galda un rādīja tai grāmatu par ķīniešu mākslu. Mīkstie tušas zīmējumi, pasakainā tālē aizpeldošie kalnu apveidi, ar divainu rūpību izzīmēti stādi un nejaukas, bet izteiksmes pilnas sejas savaldzināja Liju, un viņa ļāvās Rudāja paskaidrojumiem, uz pašu tikai retumis paskatīdamās. Pie zīmējuma, kur bija attēlots sēdošs ķīniešu gudrais ar apaļu nūjiņu klēpī uz platām, vaļīgām drānām, viņa iesaucās:

„Tas jau esat jūs!“

Rudājs noliecās pār jaunavas plecu, uzlika delnu uz samta jaciņā tērptiem apaļumiem un bilda kļu un cieti: „Es gribētu būt ķīniešu mandarīns.“

Uz Ilmesa lūgumu Ondīne bija pasaimniekojusi un uzklājusi blakus istabā ēdienu galdu. Ilmess aicināja viesus iebaudīt. Pēc tam, kad Lija bija atkal nošķīrusies no Andrēja Meikļa, viņš bija piegriezies Dziemai un Zalgai un iesācis ar tām sarunu. Arī pie galda viņas gribēja sēdēt ar viņu kopā un ieņēma to vidū, lai viņš būtu pilnīgi viņu rīcībā. Lija nosēdās ar Rudāju attālāk galda otrā pusē, un ļoti reti paskatījās savām lielajām acīm uz Meikli. Abas čalotājas centās Andreju uzjautrināt, jo viņš šķitās esam kluss, bēdīgs un mazrunīgs, un gādāja par to, lai viņš pārāk bieži nelūkotos uz Liju, kurai jau tā bija kavalieŗu diezgan. Pats saimnieks Ilmess Liju ļoti ievēroja un sniedza gan zivi, gan rošali, gan augļus, bet Rudājs savukārt urba to ar stingiem zemes valdnieka skatiem un īsiem, prasīgiem vārdiem.

Floriāns Smuidris ar sievu sēdēja it kā atdalījušies no pārējiem, mīli viens otru apkalpoja un daudz nelikās zinīs par to, ko darīja citi. Viņu mīlestība, kas priekš gadiem bija sākusies tālās telpu dzīlēs, likās nedziestoša, un laikmetā, kad viegli izira saites un gurdenas kļuva vēlēšanās, šāda sadraudzība sevišķi aizkustināja.

Kad viesi bija baudījuši teicamos aukstos uzkožamos, kad Ilmess piepildīja viņa glāzes, tad Lija, turēdama apaļā rokā kausiņu ar rubīnsarkano dzērienu, sniedzās pāri galdam un teica klusi Meiklim:

„Saskandināsim.“

Viņa negribēja šo notikumu darīt citiem manāmu, un likās, ka tas arī izdosies, jo visi patlaban tuvi un tāli skandināja, to-

mēr šinī mirkli iestājās pēkšņs klusums, un klātesošie raudzījās uz Lijas apaļo roku, kam sniedzās pretim Meikļa kalsnējākie pirksti. Zem citu skatiem Lijas mute pavērās kā sārta balts ābeles zieds, kamēr tumšs sārtums, gandrīz līdzīgs vīnam, kas plūda pār ziedlapainām lūpām, izlija pa apaļo ģīmi. Abas čalīgās meitenes atguvās un vidžināja kā bezdelīgas: „Saskandināsim arī mēs! Saskandināsim arī mēs!” Troksnī pazuda mirkļa īpatnējā nokrāsa.

Rudājs gan bija redzējis blakus sēdētājas rīcību, tomēr izlikās nekā nemanījis, pietinkšķināja karotīti pie glāzes un teica, nepiecdamies kājās, mazu runu:

„Dailajām dāmām un Vanadžiņa kungam, kas pienāca vēlāk, varbūt liekas, ka te mēs sēžam vienkārši pie mūsu drauga Ilmesa, nezinādami tikai, ko viņš svin — vārda vai dzimšanas dienu. Patiesībā lieta daudz nopietnāka un svarīgāka. Šis ir pasaules dzīvē viens no tiem izšķirošiem mirkļiem, ko vēlāk apzīmē par vēstures robežstabiem. Likies savādi un smieklīgi, ka sakarā ar ikdienišķu gadījumu es lietoju tādus lepnus vārdus, bet tiešām, mūsu sanāksšana ir ļoti zīmīga. Pie šī galda blakus sēd divas pasaules: aizejošā un nākošā, maģija jeb pestēlošanās un zinātne, daba un civilizācija. Kā svece nodziest, kad uzlēc saule, tā jānodziest maģijai pret zinātnes gaismu. Bet viss aizejošais ir skaists un apvīts ar zināmu romantiku, to redzam arī te. Visi smaidi, sveiciens, skati un saskandinājumi, ko saņem mūsu mīlais draugs Andrejs Meiklis no dailajām dāmām, ir domāti aizejošai, dziestošai sapņu un burvību romantikai. Man gribētos uzsaukt: neesiet skopas savās veltēs, jo rīt jūs vairst šī veida cilvēku nesastapsit. Nākotne nostāsies jūsu priekšā kā tērauda celtne, cieta, auksta, stinga, stipra un droša. Pa viņas kāpnēm cilvēks uzkāps — debesīs, pārvarēs laiku un telpu. Vientiesīgie bijušās pasaules māži nogrims dziļi zem viņa.”

Vārdi nošalca kā auksta krusa gar klātesošiem. Lija juta dzestrus šermēļus brāžamies gar savu skaisto briedīgo muguru. Atmetusies nost no Rudāja, viņa to uzlūkoja kā parādību, un acis bija platas, mierīgas izbrīnas pilnas, un mute pavērusies kā sārta balts zieds, lai gan pati no teiktā maz ko saprata. Bikli paskatījās uz iznīcināto Meikli.

„Andrej, nu tev jārunā, nu tu esi izaicināts,” sauca Vanadžiņš savā cīņas kārā nodabā.

Meiklis tikai zemu noliecās pār galdu un nomurmināja: „Ko nu es... lai jau tie gudrie... aiziešu tāpat klusām...”

Meitenes nebija īsti apmierinātas ar viņa atturēšanos un visādi to skubināja runāt, bet viņš palika kluss līdz galam. Drīz viesi cēlās no galda un izklīda pa istabām.

3.

Smuidris ar Aironi atkal piestājās pie klavierēm. Citi lūdzā. Airone apņēmās dziedāt. Novietojās kur kuņģis, sataisīja svinīgas sejas. Ondīne ar savām meitām palika pie galda nokravāt, Lija kā svešāka ienāca pie citiem.

„Ceļš,” tā Smuidris apzīmēja savu mūzikas gabalu. Tanī bija dziedāmas vietas. Pēc brīža apdomas viņa pirksti uzgula taustiņiem un meklēja vajadzīgos toņus un pretmetus. Mūzika tēloja: ceļš agrā vasaras ritā, tukšs, kluss. Birzēs, mežos un laukos čivina pamodušies putni, cīruļu, sniedzū, vārnu un dzegūzes balsis kā sacenzdamās vāvuļoja klavieru stīgās, dodot nepareizu, toties vēl teiksmaināku un burvīgāku atdarinājumu. Aizbrauca graboši zemnieka rati tukšā un rati, kas veida labību uz sudmalām. Viss cieši bija ieskaņots toņu kārtās. Pusdienu. Ceļš pilns ar braucējiem. Auļo, taurē automobiļi, nemitīgi rūc riteņi, šmiukst pātagas, sazviedzas zirgi. Grūti bija spēcīgo un aso trokšņu vijas pārvērst harmonijās, izcelt galveno, neapmulst jūklī. Mūzikants bija izvēlējis par vadošo temu: trauksmi, mūžīgo kustību, nekur neapstāju. Mainīgo trokšņu atdarinājumi kļuva ap to par izrotājumiem, sasaucieniem, noklusa ratu dārdoņa, auto taures, pat putni un ceļmalā gaviļējošā gane, kuņģis apaļo liksmo dziesmu ar labu māku nodziedāja Anna Airone, klusi apvīdama skaņas ar savas balss liegajiem treļiem un kruzulēm, bet trauksme palika, gaita, vienmērīgs, nepārtraukts skrējieni nezināmībā. Pazuda visi redzes un dzirdes piesaistījumi, vērās skanošs bezgalīgas telpas tukšums, vērās dzirdes sapņi un fantazijas, spēcīgā raujumā nesošas uz priekšu. Ceļš ietecēja mūžībā, un te stīgu vijas, piesitieni un disharmonijas kāpa kā augstā neuzkāpjāmā kalnā, kā Everestā.

Vairāk kā jebkad Ilmess un Meiklis juta laiku un izplatījumu, jauta skrejam gaŗām skanošus, neredzamus ķermeņus, iznirstam no tāles, nākam tuvāk, dunam arvien stiprāk, sasniedzam brēcošu kulminācijas punktu, tad rāmi izdziestam ar sēru melodiju kā cilvēku mirstošā isā dzīve. Arī Rudājs bija ļoti ieņēmīgs pret mūziku, bet uz viņu tā atstāja mocošu iespaidu: jūteklī tika sagrābti kā spailēs un bija jācīnās pēc elpas. Viņam šķita, ka tā sajūtīsies miroņi pastardienā, kad viņi izdzirdīs augšāmcelšanās bazūni skanam savos kapos un apakšzemēs, bet nevarēs ātrumā salasīt savas sastāvdaļas un pārvarēt ar vārgajiem locekļiem stingo zemes slāņu smagumu. Pavēlošā un maigā, vilinošā un apmājošā dieva bazūne kā pati mūžīgā dzīvība skan arvien tuvāk, dim ausīs, trīcina atdzimstošos audus, caurskan akmeņus, iežus un smiltis, bet vielas grūtums māc

krūtis, un raudas smacē prieku: viss, viss ir tikai teika, māns un sapnis, nekas nespēj novelt slogu. Rudājam tad vienmēr gribējās palikt spridzekļus zem zemes slāņiem un izlauzt sev ceļu uz vaļu un dzīvību, jo viņš sajūtās kā aprakts ogļracis, kam vienīgais glābšanās ierocis ir lāpsta. Kamēr ar to izraks eju, paies tūkstoši gadi, nedūks vairs augšāmcelšanās bazūne un dzīvība nebūs mīļa. Rudāju visbiežāk šāda jūtoņa pārņēma klausoties Bethovena simfonijas lielos koncertos un tagad Smuidra mūziku; vienīgi Mocartis viņu spēja patiesi atraisīt. Tāpēc viņš reti apmeklēja koncertus, jo pārnāca no tiem nevien ar daudz jaunām domām, bet arī ar grūtumu.

Ondīne, ar abām meitenēm, paveikusi kārtošanas darbus, iestājās durvīs un klausījās. Uz viņām Smuidra mūzika neatstāja sevišķu iespaidu: patīkami, bet vairāk arī nē. Tad jau labāk uzraut jaunas tautas dziesmas, uz ko Dziena un Zalgai bija visai agnas. Toties Lija šķita kā iemidzināta, aizrauta un sajūsmināta, un mūzikālais ceļš atēnojās tās sejas vaibstos, kā vējainas blāzmas plandījās, kā mēnesnīca lija.

Smuidra ceļš notrūka. Gaita izbeidzās. Ja neaprautu, šai trauksmei nekad neatrastu galu un piepildījumu. Viņš aizsita klavieru vāku, piecēlās. Neviens neteica nekā. Lija raudzījās uz viņu: cik viņš stalts un daiļš, cik pareizi tumšbālie sejas panti, cik laimīga Anna Airone, ka drīkst to mīlēt! Trīs cilvēki meiteni šovakar bija valdzinājuši, un tā nevarēja izšķirt, kurš vairāk: Rudājs, Meiklis vai Smuidris. Viņa pārļaida vēlreiz visiem trim skatu: Rudājs ciets kā stanga, Meiklis nošķūcis un neizskatīgs, Smuidris skaists kā jauns dievs. Tās divdesmitgadējā sirds pirmo reizi sadzirdēja kā karstus vējus auļojam pāri.

Viesi piecēlās un sāka atvadīties no namatēva. Vienīgi Ondīne vēl palika, teikdama Zalgai: „Ej vien, tev jau pavadoņu šovakar netrūks.“ Tas, ka viņa palīdzējusi Ilmesam kārtot galdu un vispār saimniekojusi kā savās mājās, darīja saprotamu arī viņas palikšanu. Vanadziņš kāri uz viņu noskatījās, nobubināja kaut ko un piegriezās Zalgai.

Uz ielas sadalījās šādi: Smuidris tūlī aiz sliekšņa nošķīrās ar savu sievu un aizgāja savrup, Vanadziņš paņēma zem rokas Dzienu un Zalgu kā divas krūzes aiz osām, Rudājs un Meiklis ielenca Liju un piesolījās vadīt uz māju. Rudens vējš kā ledus laikmeta priekšvakarā joprojām šalkoja ielās, tikai nelija vairs, un kaut kur augšā starp spokaini skrejošiem, lieliem mākoņiem paspīda pilns mēness.

Rudājs, blakus iedams, dzīvi stāstīja Lijai par savu darb-

nīcu, kur jau strādādot divdesmit strādnieki un drīz būšot vēl vairāk. Lai tad viņa rīt atnākot apskatīt šā mašīnas.

„Jūs, Meikli, ar' visādā ziņā atnāciet. Jums būs ļoti saistoši redzēt, kā rodas tagadējā dzīve.“ Inženieris labprāt būtu vēlējies, lai Meiklis atstātu viņu ar Liju vienus, bet tā kā tas to netaisījās darīt, tad viņš ielas stūrī aši atvadījās un ielēca aiz-ejošā tramvajā.

4.

Meiklis ar Liju palika divi vien uz ielas. Vējš purināja viņa mēteli. Viņš centās stāvēt tā, lai Lija būtu aizvējā.

„Uz kurieni jums jāiet?“ viņš jautāja.

„Man vienalga.“

„Kā tā — vienalga? Vai tad jūs neejat uz māju?“

„Protams, jā. Taču man gribētos vēl pastaigāt. Patiesībā man vajadzēja aiziet ar Zalgu un Dziemu. Pie tām es vēl varētu pārgulēt. Citādi man jāiet tālais ceļš uz Pārupi.“

„Tad iesim šo tālo ceļu uz Pārupi,“ viņš smiedamies piekrita. Pirmo reizi Lija dzirdēja Meikļa smieklus, siltus un tuvi-nošus. Viņš paņēma viņu zem rokas. Tā viņi jutās ciešāk vieno-ti. Meiklis kopš tā laika, kad šķīrās no Mēnesietes, nebija redzējis patīkamu sievieti savā tuvumā. Viņš bija dzīvojis pelēku dzīvi, nodevies pārdomām un grāmatām, par kuŗām izdeva gan-drīz visu savu algu, atlicinot tikai nepieciešamo ēdienam un dzī-voklim. Un tagad šī divdesmitgadējā, skaista un neaiztikta, tik uzticīgi viņam pieklāvās, gribēja ar viņu pastaigāt pa vēja nakti — jau tas vien reibināja, mulsināja, garu un jutekļus sai-stīja dīvainā apmātībā. Kas tālāk nāks, par to viņš vēl pavisam nevēlējās domāt. Kaut viņi tagad nemaz vairs neatgrieztos īstajā dzīvē, no šīs nakts tieši ieietu teikā.

„Vai jums nesalst?“ viņš vaicāja, nonākot pie upes. Smagi dzestri viņi šlakstēja pret granīta apmali. Upes vidū ūdeņus reizēm apspīdēja dzeltenā mēnesnīca, un tad vizma izeļās no apkārtējās bezveidīgās tumsas. Gan laternas tālu vēl rādīja kuģu ceļu, bet priekšmeti zuda dzeltenīgā mēnessgaismas un nakts maisījumā. Kad viņi gāja pa tiltu, tad viņu apmātās acis zaudēja pēdējo īstenības apjēgu un redzēja kā sapnī skaistu no-moda parādību.

Pēkšņi viņu priekšā pacēlās teiksmaina pilsēta ar vara valni apkārt. Kā caurspīdīgas blāzmas līdz pat debesīm slējās staru kūļi. Savāda spēka vilkti, viņi tuvojās pasaku pilsētai, un raugi, vārti bez rokām atvērās, un viņi iekļuva svešās ielās. Vārti atkal lēnām aizdarījās un nodunēja kā gongs. Starp vara valni

un namiem vijās ceļš, un tur, kur iela iegriezās spīdošu namu grēdās, uz zemiem akmens klāstiem divi marmora lauvas gulēja kā rāmi sargos nolikti suņi. Lija ciešāk pieglaudās pavadonim, un viņi droši soļoja pa ielām, kur tie vēl nekad nebija bijuši. Viņus apņēma lielais klusums, jo ārpusē dunošā vētra te atbalsojās tikai kā liega vara plākšņu zuzēšana. Neviena dzīvība nenāca tiem klāt, neviens cilvēks tos nesveicināja. Kad viņi bija sasnieguši pilsētas vidū plašāku laukumu, tad iekļuva starp tēliem un pieminekļiem, bet taisni pretim atradās vaļējas tempļa durvis, un dziļāk vīdēja divas rindas melnu garu sveču, kas mierīgi dega, izplatīdamas iedzeltenu gaisu. Viņi iegāja pa vaļējām durvīm. Templī gar abām pusēm bija trīs dievlūdžu rindas: pirmā bija sakņupusi un noliekusies, otrā stāvēja uz vienu celi, trešā bija liela auguma vīri, kuŗu galvas sniedzās gandrīz līdz griestiem. Visi tēli stinga pilnīgā nekustībā, un kad Lija, ziņkārības dzīta, vienu no tiem aiztika, tad atrada, ka tas ir tikai ciets, skanīgs un auksts vaŗš. Viņi gāja starp noliektajām rindām un melnajām svecēm, un soļu troksnis atbalsojās augstās, neredzamās velvēs kaut kur tik tālu, ka šķīta, tur staigā viņu divatņi. Kad viņi bija nonākuši pie ziedokļa, tad ar gaišu dievietes tēlu izgreznotas divkāršdurvis atdarījās, un pa tām iznāca svētnieks svešādā kulta tērpā. Tas nebija ne kristīgo, ne pagānu, ne latviešu ticības vīkšējs, tomēr viņa tēls izdvesa cieņu, mieru un labvēlību. Viņa gaišie, kaut arī mazliet nedzīvie sejas panti bija kā statujai, un baltais izšūdinātais tērs savās krokās atgādināja senos grieķu dievus, ko marmorā cirtuši šīs tautas tēlnieki. Viņš pacēla rokas, un Lija un Meiklis mēmi nosliģa uz ziedokļa kāpēm. Tad svešais tāpat mēmi izdarīja laulāšanu, pārmīja gredzenus un, svētījis tos vienkāršām roku kustībām, māja, lai tie viņam seko. Kaut gan neviens nerunāja ne vārda, tomēr Meiklim un Lijai likās, ka vīkšējs teiktu: „Jums nav kur palikt. Es jums parādīšu vietu, kur jūs varēsīt pavadīt savu kāzu nakti.“ Viņi gāja pa gaŗām ejām, kur ēnainās nišās gulēja bronzaini, tikko spokaini apgaismoti tēli. Beidzot Meiklis iedrošinājās jautāt:

„Kādam dievam svētīts šis templis?“

„Visiem dieviem,“ atkal it kā viņos pašos atskanēja balss, lai gan svešā svētnieka stingrā mute nepavērās.

Viņi nonāca augstā telpā ar gludām sienām, mierīgā, blāvā it kā mēness gaismā peldošām. Svešais vīkšējs bez vārdu pamāja uz smagnējiem priekškariem aizēnotu nišu un atstāja viņus vienus, aiziedams stingrā nelokamībā kā statuja. Meiklis uzlūkoja daiļo jaunuli, kas tagad viņam bija sieva pēc visu dievu

likumiem. Lijas mute pavērās kā sārti balts ābeles zieds un dvesa: „Svinēsim mūsu kāzas.“

Viņš ņēma to pie rokas un veda uz aizkariem. Viņa norāva mazo cepurīti no zeltainiem un kupliem matiem, kur lietus bija atstājis savu rasu un vējš savu kūleņu pēdas. Tad pēkšņi starp viņiem nostājās taisns kā dzelzs stienis Rudājs, un draudīgi lūkojās no kalsnās sejas spītīgas acis.

„Iesim no otras puses,“ teica Lija, un viņi piegāja aizkariem no otras puses, bet arī tur jau stāvēja priekšā tas pats nepiekāpīgais. Kad Meiklis gribēja to nobīdīt pie malas, tad tas ar tēraudainas rokas mājienu atšķīra viņu no jaunās sievas. Tumsa sāka biezēt, blāvā gaisma dzist, un Andrējs tikko vēl saskatīja tanī Lijas viegli blāzmojošo pilnmēneša seju. Viņš pielēca tai klāt, satvēra, un tad jau iestājās pilnīga tumsa, kur baigi noskanēja vara smiekli: „Tāda bija jūsu kāzu nakts.“

5.

Kad viņi atjēdzās no teiksmaini sapņainā pārdzīvojuma, tad redzēja, ka ir pārsoļojuši tikai upes gaŗo tiltu, ap kuŗa laivām daudzjās rudens nakts bangas, un iet pa priekšpilsētu, iemaldījušies ogļu rajonā, kuŗa ciešā noslēgtība atstāja īpašas pilsētas iespaidu. Tomēr arī tas vēl nenoskaidroja savādo redzējumu, kas bija apmājis viņus ar savu spilgto sapņa un īstenības izjūtu. Kad mēness uz mirkli pāršķēla mākoņus, tad viņš paskatījās uz savu labo roku un ieraudzīja zeltneši vizam Lijas gredzenu ar mazu opala akmeni, tāpat Lijas roku rotāja Andreja vienkāršais vara aplis, ko viņš bija nēsājis, lai ap pirkstu allāž būtu labvēlīgs neredzamu staru strāvojums.

„Tagad tu esi mana sieva,“ viņš teica.

„Jā, gredzenus jau mēs pārmijām,“ viņa atbildēja, neminēdama, kur un kad tas noticis, un Meiklis palika neziņā, vai viņa gluži to pašu redzējusi un pārdzīvojusi, vai nē. „Savāda iedoma,“ viņa tikai piemetināja, un no šī vārda Andrejs sprieda, ka gredzenu pārmišana būs notikusi uz tilta un ka pārējo viņš būs noredzējis savā dzīvajā iztēlē un nomoda apmātībā.

Viņi izgāja plašajā klajumā, kas atšķīra upes iecirkni no tālākās ārplisētas, un pēdīgi lēnām iegrīma šaurās, nebrugētās ieliņās ar mazām ēkām un dārziem pie tām. Te bija Medus iela, Puķu iela, Augļu iela un daudzas citas ar tikpat puķainiem nosaukumiem. Pie tumsā iegrīmušas vienkāršas ēkas, kur kaili ābeles zari sitās pie cieši aizvērtiem slēgiem, Lija apstājās.

„Te mēs varētu svinēt savas kāzas, bet jūs... tu jau zini,

ka mums tas vēl aizliegts. Rīt četros mēs satiksimies Rudāja darbnīcā.”

Viņa slēdza vaļā durvis, un viņš vēl gaidīja ko. Viņam likās, ka sieva tūliņ pazudīs namā, bet nē — viņa atgriezās, un pēkšņi viņš sajuta piespiežamies sev pie vaiga un lūpām mīkstu siltu muti. Viņa čukstēja mulsainus nesakarīgus vārdus. Tad viņa atrāvās, žigli ieskrēja namā un aizcirta aiz sevis durvis.

Glūži noreibis viņš stāvēja un raudzījās, vai slēgu šķirbās un izgrieztos sirdsveidīgos caurumos neatspīdēs gaisma, bet viss palika tumšs un mēms. Ilgi viņš klīda pa pilsētu tai naktī, domāja, vēlējās, sapņoja un cerēja. Ap viņu auga laime, notikumi un noslēpumi. Viņš atkal tika ierauts straujās būtības krācēs, zvaigžņu kritumos un dzirksteļojošā spozmā. Vairs ne-likās neiespējams ceļojums pasaules telpā. Visi dvēseles un gara avoti atdarījās un brāza atveldzējošus ūdeņus uz priekšu. Divi vai trīs laikmeti viņa mūžā bija bijuši tikpat bagāti. Viņš, kā nabaga zemnieka dēls savā laikā ienākdams pilsētā, te bija atradis priekšā to pašu sūro esamības cīņu, mokas un trūkumu kā laukos, bet bez tiem vienkāršas laimes mirkļiem, kas tur tomēr reizēm bija gadījušies. Zaļa zāle, zilganas mežu tāles, putnu lidojumi bija palikuši atmiņā kā dzīves brīnumi, ko gadi neizdzēsa, bet padarīja tikai spilgtākus. Tikai tad, kad viņš bija atklājis savas dvēseles spējas, kad viņa teiksmas necerot bija kļuvušas par īstenību, viņš arī šeit bija sajutis kaut ko laimei līdzīgu. Tak laimes laiki bija vienmēr īsi un aizslīdēja ātri kā mūža saules dienas, kam seko atkal pelēka nīcība.

Viņš jutās šai naktī atdzimstam, un it kā par zīmi debess pār viņa galvu noģiedrojās, un pilnais Mēness iepeldēja tik lielā majestātiskā vientulībā un zilgnotā gaišībā, ka sirds pārtrūkt gribēja no bezgalīga prieka. Mākoņi noblīvējās gar debesu krastiem austrumos un rietumos, vēji pacēlās augstākos gaisa slāņos, bet Andrejs joprojām klīda Pārūpē, gan apmaldīdamies, gan gaiši zinādams ceļu un ļaudamies bezmērķīgai gaitai. Kad Mēness nonāca launaga laikā, tad tikai klejonis griezās mājup, un iedams pa tiltu, viņš redzēja parādību, ko tikai reti cilvēki piedzīvo savā mūžā: bālkrāsainu Mēness vaļavīksnu, kas pie mākoņa ziemeļrītos izmeta savu neapprakstāmo uzvaras arku. Bālās krāsas vizmoja dzeltenīgi, un no loka virsdaļas atdalījās saplosītas miglas skaras un joņoja, spēcīga vēja rautas. Vaļavīksna pastāvēja tikai mirkli, tad ir viņu, ir nakts spīdekli apsedza jauni debesu staiguli, un iestājās tumsa, samaisīta ar dzeltenīgu, spocīgu gaismu.

Pārnācis savā dzīvoklī, ko apdzīvoja viens pats, Andrejs neiededza uguni, noģērbās tāpat tumsā un atlaidās uz gulenes, pa-

vērsis seju pret logu. No augstajām dzīlēm un debesu staiguļiem, kā likās, nāca uz viņu senpazīstams tēls — Mēnesiete daiļā. Vai viņa nestaigāja pa Mēness ripu, kad debesis kļuva brīnišķīgi giedras? Vai bākrāsainā vaļavīksna nebija ceļš, pa kuŗu tā nokāpa? Vai aiz loga nevīd viņa, uzmetusies kā ūbele uz zīmas? Viņam šķita, ka tiešām tumšs tēls aizņem rūšu šķērsainos četrstūrus, bet brītiņu vēlāk tas izrādījās par jaunu mākoņu sabiezējumu un lietus šalti, kas iebrāzās logā, vēsām pilēm pakšķot un notekot lejup.

Kā tagad viņo un kŗāc Baltijas jūŗa, kā bango Atlantijas ōkeans, un milzu tvaikoņi viņā ir kā grimstošas mājas, kuŗu apgaismotos logus apšļāc sālīgas putas. Pār citiem ūdeņiem un citām zemes daļām zvēro karsta saule, palmas un banāni likst tveicē. Cik brīnišķīga un dažāda ir lielā zeme, pār kuŗu uzlēc un noriet vecie debesu spīdekļi: saule, mēness un zvaigznes. Neskaitāmi ceļotāji brauc kuŗos, vilcienos un lidmašīnās, un te viens nabaga rēgonis visu skata, mierīgi gulēdams savā istabā. Vienlaicīgi viņam parādās visas lietas, un zeme iejūk starp saulēm kā smilšu grauds starp pērlēm.

— Es nemīlu steigu un rekordus, — tā teica Smuidris mūzikants, un Meiklis aizmīgdams iedomāja šos vārdus.

Turpinājums sekos.

Zinaīda Lazda

Mūzika

Laižas vakars saaugušos kokos,
Diena stājas, klusums lēni viešas,
Tu man esi atkal tuvu, tuvu.
Zāles, lapas raisa elpu tvīku,
Ūdens lejā zaigodamies liecas,
Ceļas mūzika pret zariem valga —
Bethovēna Pastorālā, liegā...
— Vai Tu dzirdi tālu bērzu šalku?
Vai Tu dzirdi pļavu rasas baltu? —
Zemi siltu, pilnu jaunu sēklu?
— Putnu balsis jūklas vīrmo gaisu,
Nāk no lauka irbe ātra,
Ceļas cīruļi un krīt kā joni,
Zvana dzeguze pa sila tumsu...
Bethovēna Pastorālā, liegā...
Dvēs'le noreibusi visam veļas —
Vai Tu esi tas, vai es tā esmu?
Izgaist robežas, kas stingi vilktas —
Vai Tu esi tas, vai es tā esmu? —
Rīta smiekli sitas pretim spalgi,
Gavilējot jaucas plūdu plūdus,
Un es nezīnu vairs dzīvei gala...
— Nokūst skaņas saaugušos kokos,
Laiimes jausma, mīlas sudrabsapnis,
Aizgrimst klusa tālā debess mala,
Zaros drebēdama ceļas vēsma.

Zinaīda Lazda

Rīta lūgšana

Jūlija rīta debesu krāsa,
Zeltainais liepas zieds!
Pasaule liega margo kā māsa —
Atvēries liepas zieds.

Pēdējā zvaigzne nodziest, kas dega,
Klusumā izkūst un rīst;
Liepas platlapainā, tumšzaļā sega
Medaina svīst.

Viegļas un slaidas pār silu kā strēles
Mākoņu laivas slīd;
Velgas pār lapām ziedstarainās mēles
Dievišķi spīd.

Meitene jauna iznāk no mājas —
Prāts, kādēļ vērties tik maigs? —
Zāļu stiebroš iejūk tai kājas,
Ietrīsas vaigs.

Aņem tā koku vārīgām rokām,
Vārdus kā bīdamās liek:
„Celties pret dzīvības laimi un mokām,
Liec, lai man tiek!”

„Jūlija rīta debesu krāsa,
Zeltainais liepas zieds,
Pasaule, liega man esi kā māsa,
Veries kā liepas zieds!..”

— Sašūpo gaisu dzīldzīlas alkas,
Gars it kā vieglumā vīts,
Pašķīras zari kā zeltainas šalkas,
Zvīņojošs izplešas rīts.

Jānis Trimda

Ilgas

Es pieglaužu galvu pie zāles
un klausos kā salapo smilgas:
no zemzemes dziļumu tāles
caur zemi iet planētu ilgas.

Aug ilgas no zemes pret zvaigznēm
un rudganos smilgzaros trīc.
Tur visumu tuvības kaismē
pret zilgmi zeļ saultices mīts.

Zeļ bērzos un eglēs un kalvās,
un cilvēku skatienos zeļ,
kad — cepures likuši galvās —
tie skata, kur tālums un ceļš.

Un dālijas plūkuši sauļās,
tie zina, kas tāluma prieks.
Un tikuši augstākās kļaujās
vēl rokas virs acīm sev liek.

SIEVIETES

Tā bija nemīlīga vakara krēsla oktobra beigu dienās. Es gāju pa Krišjāņa Barona ielu — tai pusē gar Vērmaņa dārzu. Cilvēku nebija sevišķi daudz. Man pagāja gažām viņš un viņa. Viņš — parastais glauna jaunkunga tips. Viņam labs rudens mētelis mugurā, ideāli iegludinātas bikses kājās. Gluži jaunas un spīdīgas dubļenes — kas zin, šodien pat pirktas. Viņš — vidēja auguma, viņa — sīciņa, pavisam vēl meitenīga, lai gan droši vien gads vai divi jau pāri divdesmitajam. Sīcīņajā stāvā kaut kas atgādināja tos purva kociņus, priedītes un bērziņus, kas mūžam lielāki neaug. Arī citādi šai meitenītē it kā būtu kas purvainš, tāds kas liek žēlot un līdzī just. Mētelītis diezgan apvalkāts, korpītes nošķiebušās, galvā tāda paveca sarkana cepurīte. Parītis soļoja man papriekšu un runājās. Viņi nesapratās. Jaunkungam bija asa, cieta balss, strauji teikumi. Meitenīte tikai tā vien kā čiepstēja nelaimīga putnēna balstiņā, tā vien kā šalca purva priedītes skumjumā. Viens frangmentiņš no šīs šalkšanas: „Milulīt, es jau neko nesaku. Neko, neko, es tev nepārmetu. Bet ja tu nebūtu bijis...” Tālāk atkal nevarēju saklausīt. Jaunkungs palika aizvien skāļāks: „Ko?! Es vēl beigās būšu tas vainīgais! Dulnā bāba! Kas tad kārās kaklā, kas pie manis lida dzīvoklī, ko? Reizēm: nāku vēlu mājā, šī stāv pie vārtiem...” Viņš strauji pagājās uz priekšu, un es nedzirdēju turpinājuma.

Uzreiz jaunkungs pasviedās apkārt. Laternas gaisma parādīja viņa vēl pajauno seju: tādā stūrainā galvā gludi noskūts ģimīšs, tagad niknumā savorkšķīšs, bet citādi laikam ne sevišķi neglīšs; taisns deguns platām nāsīm, pamazas ačteles.

„Uz pēdām nost no manis!” Tas bija kļiedziens pār visu ielu. Pārējie gājēji atskatījās, dažs pat apstājās, bet tūliņ gan devās tālāk. Mazliet klusāk jaunkungs cirta niknos vārdus:

„Un es tev saku — ja tu vēl mēģināsi nākt pie manis dzīvoklī: es tevi nositīšu!”

Tad nevainojami nogludinātās bikses ātri, ātri drāzās uz priekšu. Sīcīņā meitene ierāva sarkancepuraino galviņu plecos kā plīķi dabūjusi. Apstājās, bet tikai uz brīdi. Tad atkal sekoja jaunkungam — lēnām, nedroši, bet tomēr sekoja. Bet viņš vēl reiz apstājās, apgriezās, piecirta kāju un drusciņ pānācās sīcīņajai pretī ar tik nepārprotami draudošu žestu un bargu sejas izteiksmi, ka meitenīte atkal saplaka. Viņa savukārt apgriezās, it kā gribētu bēgt. Bet nekur nebēdza. Viņa

bija nostājusies laternas gaismā man taisni priekšā, bet neredzēja mani un laikam vispār neko. Asaru acīs viņai nevarēju uzskatīt. Bet sīkajā, bālajā sejiņā, plaši ieplestajās acīs bija lielas sāpes, izmisums un tāda kā bērnišķīga neizpratne, kā brīnēšanās.

Tad viņa tomēr lēnītēm sāka atkal iet tai pašā virzienā, kur lieliem ašiem soļiem, vairs atpakaļ neatskatīdamies, steigās tas ar priekšzīmīgi gludām biksēm un jaunām dubļenēm. Viņš pārgāja Elizabetes ielu, padrāzās garām Rozes grāmatnīcai, Šortmaņa maiznīcai, Neilanda ēdnīcai un pazuda Dzirnava ielas tumsā. Sīciņā tipināja maziem soliņiem uz to pašu pusi. Sarkanā cepurīte vien reizēm pamirdzēja gaismā, kas nāca no veikalu logiem. Es nodomāju: lūk, tur iet Sarkangalvīte, ko vilks nobūris; visur tā viņam tecēs pakaļ, kaut arī zinādama, kas viņš tāds, kaut arī vilks pats viņu vairs negribētu; ak jā, neatvairāmi viņai jāiet uz to pašu pusi, kur šņākdams aizbrāzās viņš. Un lai arī satiekoties viņš viņu nosīstu: es tevi neatstāšu, dari ar mani, ko gribi. Un ja viņu visu mūžu nevarētu panākt, ja viņš būtu notverams tikai kaut kur aiz nāves — jāiet, joseko. Es noskatījos pakaļ sīciņai gājējai. Viņas gaitā bija verdzenes padevība, stūrgalvīga neatlaidība un arī svēta vispiedošana.

* *

*

Es ilgi tai vakarā klejoju pa ielām. Bija pagājusi vairāk nekā stunda, kad es, krustām šķērsām klīdis, stāvēju pie vēl apgaismota grāmatu veikala loga kādā paklusākā centra ielā. Bija laiks, kad teātros drīz jāsākas izrādēm. Man pienāca klāt draugs — teātra kritiķis, kas jau laikus devās uz pirmizrādi Nacionālā teātrī. Mēs pārmijām pāris teikumus. Turpat tuvumā ielas malā bija avīžu kiosks, petrolejas lampas apgaismots. Nejauši pagriezies ar seju pret kiosku, es redzēju pavecu sievieti-pārdevēju, kas kaut ko kārtoja avīžu un žurnālu grēdās. No ielas otras puses piesteidzās vecīgs kalsns vīrelis un ielida kioskā pie pārdevējas. Uzbudināts, viņš sāka tai ko pārmet, un es varēju uztvert dažus šī pārmetuma skaļumus: „Sterva tāda! Vai es nesāciju, ka tā būs? Tu šitā visu mūsu būšanu izputināsi!”

Sieva mierīgi, bet noteikti runāja pretī: „Miļo vīriņ, paklausies, lieta taču ir tāda” — (turpmāko vairs nesadzirdēju). Vīriņš iekarsa vēl vairāk, paķēra no kioska apakšas tādu kā nolauztu krēsla kāju un sparīgi vilka sievieti — ne jau nu tieši pa galvu, bet pa roku un sitiens ķēra plecu arī. Sieviete mazliet sagriļojās, bet turpināja tāpat mierīgi un noteikti izskai-

drot vīram strīdīgo lietu. Balss viņai nepacēlās ne noti augstāk un arī raudas netrīcēja balsī, cik bija spējams dzirdēt. Un vīrs pamazām saplaka un sāka runāt tādā pašā lēnā, godīgā tonī, beidzot pat klusāk nekā sieva. Lēns, galvu nodūris, tāds kā sašļucis viņš aizgāja.

Vērodams šo pāri, nebiju sadzirdējis pēdējos vārdus drauga sarunā. Mazliet kā apvainots draugs palūkojās pulkstenī, nosacīja: „Man nu iāsteidzas. Sveiks!” — padeva roku un ātri aizsoļoja.

Piegāju kioskam. Pārdevējai varēja būt tā gadu piecdesmit. Kādreiz, varbūt, bija diezgan skaista un vēl tagad vājas skaitsuma atliekas manāmas šīs miesās diezgan pilnīgās sievietes sejā. Kādreiz droši vien dzeltenie mati jau krietni pabalti. Acis lielas, zilas. To vienu asaru, kas tur tagad tomēr bija, ātri uzķēra balts mutauts. It kā nejaušā, neapzinīgā žestā pārdevēja ar vienu roku viegli noglauda otru, to, kuŗai vīrs bija iesitis. Tad pasniedza manis prasīto šīvakara avīzi. Seja pārdevējai mierīga un tomēr kā sāpju apēnota. Un vēl es izlasīju kā piekusumu šīs sievietes sejā — piekusumu, kāds rodas ilgi un atkārtoti cīnoties. Jo visu laulības mūžu šī sieva cīnījās ar savu ātras dabas vīru, cīnījās un uzvarēja, un atkal un atkal cīnījās un uzvarēja. Bet tas galu galā nogurdināja un viņa tumši baidījās: viņas mieru un gara līdzsvaru beidzot tomēr salauzīs vīra brutālitate, gan savaldāmā un uzveicamā, bet allaž no jauna nākošā. To visu es lasīju viņas sejā. Un vēl man ienāca prātā: kas zin, vai pirmīt redzētā meitenīte ar savu jaunkungu arī reiz nebūs tāds pats pāris? Bet gludbiksis gan izskatījās cietāks un hīstamāks nekā avīžu pārdevējas vīrs.

* * *

Es biju daudz staigājis, man gribējās atpūsties, gribējās arī ēst. Gāju uz lielo Vērmaņa dārzu, kur paviljonā ir ēdnīca, studentu uzturēta un pabalstīta. Tur es mēdzu ieturēt vakariņas. Šoreiz plašajā paviljonā nebija pārāk dzīva apgrozība (parasti tāda tur ir pusdienas laikā). Ne visai tālu no mana galdiņa pamanīju tikai vienu vienīgu viesi — kādu manu paziņu-ierēdni, kas sēdēja man iepretī otrā galdiņa rindā. Šis paziņa manu ienākšanu nebija ievērojis, ēda mierīgi tālāk, avīzē skatīdamies. Man arī nebija nepatīkami, ka viņš mani nav redzējis. Arī man atnesa vakariņas, arī es ēdu un pa vidam skatījos kioskā pirktajā avīzē. Mans paziņa bija vecpūsis, āriģi diezgan pievilcīgs, dāmu cienītājs, jā, pa daļai pat tas, ko vācieši apzīmē ar vārdu *Lebemann*; gan mazliet lētā šī vārda no-

zīmē. Viņš prata iznesties, prata ar tīri labu garžu ģērbties un vispār gādāt par interesantu ārīgo izskatu. Algu pelnīja samērā labu.

Druscīņ iekodis un palasījies, es skatījos apkārtņē, palūkojos arī uz savu paziņu. Viņš (sauksim to par Klēveru) sēdēja gaišā vietā un bija labi novērojams. Manīju, ka skats viņam palicis dzīvs un satraukts. Kā tad — pašlaik ienākusi kāda dāma. Tikai diemžēl viņa apsēdās pie galdiņa Klēveram taisni priekšā, ar muguru pret viņu.

Dāma sēdēja vēl vairāk gaismā un es viņu varēju noskatīt īpaši skaidri. Agrāk tāda nekad še paviljonā nebija redzēta. Viņa bija skaisti ģērbusies, mazliet, mazliet pat par greznu parastam ēdnīcas apmeklējumam; nekā kliezsoši ārkārtīga vai ekstrāvaganta viņas tērpā tomēr nebija; arī kosmētikas līdzekļi nebija lietoti tā, ka skatītājam krasi acīs durtos. Dāmas augums bija cēls un slaidis, mati tumši, skaisti, gandrīz klasiski pareizi ģīmja vilcieni. Viņas sejā, šķiet, bija lasāms: es esmu laimīga un savā dzīvē, domās, izjūtās brīva, pilnīgi brīva, sevi saskanīga sieviete. Viņas sejā bija pašapziņa un lepnums, bet dziļi mierīgs lepnums. Jā, sen es nevienu sievietes sejā nebiju lasījis tādu dziļu mieru. Bet arī dzīvība bija šai mierā. Klēvers piecēlās, panācās uz priekšu kā jaunkundzi-viesmīli vai citu avīzi uz lasāmā galda meklēdams. Tad devās atpakaļ un garām iedams cieši, uzmanīgi, gandrīz vai nekaunīgi pētīja svešo dāmu. Varbūt viņam tā dāma tomēr likās kā piedzīvojumu meklētāja. Bet tā mierīgi ēda atnestās vakariņas un viņu absolūti neievēroja. Ko darīt? Pārsēsties pie cita galda, dāmai priekšā? Un sēdekli iegrozīt tā, lai būtu iespējams lūkoties svešai sejā? Nē, tas Klēveram laikam tomēr nelikās pareizs solis. Viņš apsēdās vecajā vietā, patrinās uz krēsla, pagaidīja, kamēr svešā beidz vakariņas ēst. Tad savilka ģīmi tādu saldīgsnēju (kā Blaumanis teiktu), paliecās uz priekšu un dāmas mugurai uzsmaidīdams ierunājās kaut ko tādu, kas varētu ievadīt pazīšanos un reizē arī būt kā uzaicinājums. Svešnieces sejā nepakustējās ne vaibstiņš. Viņa, likās, sevi kaut ko pārdomāja. Bet varbūt nedzirdīga? — man ienāca prātā. Bet tad pienāca jaunkundzīte-viesmīle un svešā skatījās ēdienu kartē, viesmīlei kaut ko jautādama. Viņas pārmiņa dažus vārdus, viesmīle runāja klusi, bet svešā visu sadzirdēja. Nē, kurla viņa nebija. Viesmīle atnesa viņai tasi kafijas un svešā dzēra mažiem malciņiem. Klēvers atkal savieba saldeni seju, paliecās uz priekšu un atkal teica, dāmas mugurai smaidīdams, kaut ko glaimu un uzaicinošu — šoreiz noteiktākā, mazliet garākā runā. Un atkal dāmas sejā nepakustējās ne vaibstiņš, pat ironisks nē.

Padzērusi kafiju, dāma izsmēķēja vienu papirosu. Sejas izteiksme vienmēr tāda pati: lepna, mierīga, kā pārdomās kavēdamās. Klēvers trešo reizi vairs nemēģināja laimi tvert.

Tad svešā pagaidīja, kamēr pienāk viesmīlīte, samaksāja, piecēlās un cēlā, vingrā gaitā, slaida un taisna izgāja pa otrām durvīm, Klēveram garām. Bet nepaskatījās ne ar pus aci tur, kur Klēvers sēdēja, nepameta ne sīkākō mirklīti tam, kas viņu šovakar bija mēģinājis traucēt.

Klēveram bija mazliet kā nelaimīgs, mazliet īgns, mazliet pat tāds kā nokaunējies ģīmis. Sirdī viņam laikam bija zināms rūgtums, jo vai tad citādi tiktu pieprasīts saldaiss ēdiens. Kad to atnesa, Klēvers drusciņ palakstojās ar to pašu glīto viesmīlīti. Tad sarauca pieri un, pa kaņotei ēzdams, sāka atkal pētīt avīzi.

Bet es biju laimīgs, ka to dāmu šovakar redzējis. Viņa, mierīgi brīvā, bija kā skaists pretmets divām šīvakara cietējām: neatlaidīgajai verdzenei un piekusušajai cīnītājai. Un atstājot paviljonu man bija gluži gaišs prāts.

Divi putni

Kā melnā nedienā, kā laikos veļu baisos
No zemes pacēlās reiz divi putni gaisos.
Tiem spārni kvēloja kā asas liesmu strēles,
Kaut viņu skrējienu vēl pulgos daudzas mēles,
Jo putni pacēlās aizvienu augstāk tālē,
Kur zemei pazūd viss un saules gaismā bālē.
Tur vētras plosījās, bij ceļā kalnu grēdas,
Bet putnus pārnesa tām pāri prieks un bēdas.
Ko putniem darīt bij uz sastingušās zemes,
Kur sirdis akmeņi, ko neplēš arkla lemess?

Tā tie putni pazūd zemei,
Un tiem putniem pazūd zeme.
Viņi tagad meklē laimi,
Laimi, kādas nav virs zemes.
Līdzī sājpu melnās rīkstes,
Kur tie apmesties vairs drīkstēs?
Kas no zemes vaļā rāvis,
Citiem spēkiem sevi lāvis,
Tam vairs atgriešanās nava,
Pirms nav rasta zeme sava.
Nav vairs miera tādā sirdī,
Kur zemes šaurums tirdī.
Atļauj spārniem pilnu vaļu,
Lidojumā gūsi daļu,
Daļu to, kas tev ir lemta
Vēl pirms sirds no dzīves ņemta.
Ja tu sirdij vaļu lāvi
Sveic kā mūsu savu nāvi.
Tomēr tāda dzīve skaista,
Prieks kā zelta stīgām saista.
Tā tie putni pazūd zemei,
Un tiem putniem pazūd zeme.

Pāri mākoņiem un pāri zemes elpai,
Pāri mūžībai un pāri laikiem, telpai
Aiziet divu putnu lidojuma ceļi,
Tos vairs nesniedz melnās nedienas un veļi.

Saulgrieži

Vēl ziemas stingums upju straumes sien,
Vēl sarmas vaiņags laistās sila priedēm;
Bet laiks jau pretim pavasarim skrien
Kā vieglas kamanas pa ledus sliedēm.

Vēl egļu smailes rītos vaid un sten
No sniega aukas nežēlīgām pūtām,
Bet kad jau vakars laukos ēnas dzen —
Mēs vēju dvēsmās zemes smaržu jūtam.

Mūs zemes elpa vilina un sauc,
Sauc atkal griezt pret tālām gaitām krūtis;
Un augšā zvaigžņu saplaucis tik daudz —
Viss debess mirdz kā apgaismotas rūtis.

Bet stundas pretim pavasarim skrien
Kā vieglas kamanas pa ledus sliedēm.
Drīz būs tas laiks, kad plosti jāsasiens,
Kad straumes klāsies baltiem putu ziediem.

Pret pavasari stundas skrien...

Pusnaktis saimnieces trūkstas no miega,
Steidzas uz kūtīm, kur atnesas govīs.
Laternas gaisma uz kupenu sniega
Ejot pār pagalmu zeltaini noviz.

Kūtīs, kur smaržo pēc mēsliem un siena,
Sasizdams spārnus jau iedziedas gailis,
Suminot radību jauno, kam diena
Pirmoreiz ausīs kā brīnums vai bailes.

Cauri caur zaļgano kūtsloga stiklu
Mēness spīd iekšā, un suns laukā ierej.
Saimniece noglāsta dzīvību miklo,
Raugās, vai laimīga zīme tai pierē.

Labinot maigi un pasaucot vārdā,
Govij sniedz drupanu maizi no rokas,
Kamēr ar spaini no mirdzoša skārda
Slaucēja tupus pie tesmeņa lokās.

Piens puto slaucenē nedēlām krājies,
Piens kusā slauktuvē priecīgi čurkstot.
Bet jau aiz durvīm zils mijkrēslis klājies,
Un turpat līdzās sāk sivēni urkstēt.

Un stundas pretim pavasarim skrien —
Kā vieglas kamanas pa ledus sliedēm.
Drīz būs tas laiks, kad plosti jāsasien
No egļu stumbriem un no priedēm.

Ausmai pie debesīm liesmaini spīdot,
Sniegājs kad laistās kā purpurots rīts,
Gausi pa sarmaino lielceļu slīdot
Vezmi ar malku un slīperiem brauc.

Rindās kā kareivji svinīgiem soļiem
Pajūgs aiz pajūga aizslūd un dim —
Projām uz krastu kur traucot pār oļiem
Daugavas ūdeņi ledsegu trin.

Bet kaut kur mežos, aiz purviem un dumbriem,
Klusums ar zvēriem kur draudzībā mīt;
Priedes un egles ar milzīgiem stumbriem
Šūpojas vējos un špākdamas krīt.

Priedes krīt sniegā, un dīvainu dziesmu
Zāģi kā tērauda nezvēri elš.
Cīrvji zib gaisā un gunskura liesmai
Taisni uz debesīm aizvijas ceļš.

Bet stundas pretim pavasarim skrien
Kā vieglas kamanas pa ledus sliedēm.
Drīz būs tas laiks, kad plosti jāsasien
No egļu stumbriem un no priedēm.

Drīz būs tas laiks, kad straumes laukā kāps
No šaurām gultnēm un nō krastiem.
Drīz būs tas laiks, kad sirdīs atkal slāps
Vilkēt jaunas buras nolūzušiem mastiem.

PELDU VIESIS

Sakait, Jaunsudrabiņa kungs, kamdēļ jums nepatīk mūsu jūrmala? Tur tik tīrs gaiss. Sveķu smarža kvēpj no priedēm. Visas dzīves ērtības un tomēr liela vaļība. Jūs varat stāigāt basām kājām, ja vien vēlaties, un nevienam prātā nenāks brīnīties, ja vakarā jūs uzvilksit fraku un sēdēsiet pirmklasīgā koncertā. Pietiek niecīga peldu kostīma, lai cilvēks būtu pilnīgi apģērbies. Man liekas, jūs taisni prasāt, lai dzīve tiktu vienkāršota...

„Ko es varu prasīt vai neprasīt? Varbūt man jūra un jūrmala arī patiktu — kaut gan viņas abas parasti bezgala vienmuļas — ja tur nebūtu nekā vairāk kā kāds kuģis pie apvārkšņa, bet uz smiltāja zveju laivas un tikli. Bet kur čum un mudž tā sauktie peldu viesi, — na, pateicos!”

„Jūs runājat tā, it kā šie peldu viesi būtu kāda atsevišķa, nīstama ļaužu šķira. Bet viņi ir cilvēki, gluži kā jūs, kā es, kā viņš vai viņa.”

„Tas nu gan nebūs tiesa. Kā jūs, kā viņš vai viņa gan, bet kā es, — nekādā ziņā. Es vienkārši nemāku būt peldu viesis. — Neliegšu, ka man ir drusku pretīgi skatīt kājas un rokas slaiostošos gulētājus tur jūrmalas smiltīs. Man liekas, ka viņi nozog saulei to gaismas un siltuma daļu, kas nepieciešama citur. Varbūt tur, kur vasaras darbi cilvēkus dzen ar skubu kustēties, locīties, iet un skriet, bet gulēšanai atliek tikai nakts melnums un pusdienas karstums. Man arī nepatīk visas tās jūrmalas promenādes, kur cilvēki rāda savus dažāda griezuma un dažādas drānas tērpus, kas mazāk noder kailuma apsegšanai, bet vairāk der kā vilinājums, ievērot valkātāju un to varbūt rupji iekārot. Jo no tīri aistētiska viedokļa uz šīm lentām un strēmelmelēm raudzīties nevar. Bet tas nav pats galvenais. Kamdēļ es jūrmalu, sevišķi Rīgas jūrmalu, taisni ienīstu, tam ir dziļāki iemesli. Kad es tos pateiktu, jūs mani saprastu un nemočītu vairs ar atkārtotiem aicinājumiem, padzīvot dažas dienas jūrmalas vaļībā.”

„Vai tiešām tik drausmīgi?”

„Drausmīguma nekāda. Bet tas gan tiesa, ka es nekad un nekur, ne darbā, ne atpūtā, ne izpriecās, neesmu tā apkaunots, kā tanī vakarā, kad pirmo un pēdīgo reizi jūrā peldējos. Taisnību sakot tas bija pēc peldes.”

„Pastāstait.”

Mana šīs sarunas biedrene bij vecāka dāma, cienījama per-

sona. Nestāstīt nozīmēja viņu aizvainot; bet stāstīt — sevi nostādīt ne visai izdevīgā gaismā. Es tomēr izvēlējos pēdējo un stāstīju.

„Priekš dažiem gadiem viens no maniem daudzajiem draugiem svinēja tādu mazu jubileju. Viņš bija nodzīvojis desmit gadus laimīgā laulībā un desmito kāzu dienu gribēja atzīmēt ar ēdieniem, dzērieniem un dejošanu, tuvāko draugu un draudzeņu vidū. Mans draugs nebija bagāts, tomēr apstākļi viņam atļāva apdzīvot Rīgas jūrmalā mazu vasarnīcu un iegādāties visus peldu piederumus sev un sievai, kādus tos prasīja peldu noteikumi.

Kad es ierados, kā vistālākais ciemiņš, no sava provinces kakta, pie sava drauga jau agrā pēcpusdienā, mājas māte gribēja, lai es ejot jūrā noskalot ceļa putekļus. Es vairījos un negribēju to darīt, jo putekļu noskalošanai, pēc manām domām, pilnīgi pietika vannas istabas. Bet tur bija vēl kāda jauna, jautra kundze, puķainu peldu mēteli, tā satvēra manu elkoni un nebēdīgi teica:

„Ja jums bail, es jūs aizvedīšu un nomazgāšu.“

„Es smaidīju. Ne jau aiz labpatikas, bet aiz izmisuma; jo redzēju, ka nespēšu pretoties. Mana drauga sieva jau nesa vīra kostīmu, kas nebija lielāks par labu cimdu. Par laimi šis kostīms bija melns. Bet es biju redzējis arī sarkanus kostīmus, kas izskatījās šausmīgi. Mans draugs vēl nebija pārbraucis no savas darba vietas. Neviena cilvēka nebija, kas mani būtu aizstāvējis un palīdzējis man atsvabināties no dāmu laipnībām. Kostīms man tika rokā iespiests ar spiešanu. Man vajadzēja ieiet blakus istabā un to uzģērbt. Tad jautrā kundze satvēra manu elkoni un vilka mani iešķērsām pa dēļu laipu, pāri kāpu valnim, uz jūru. Es gāju, pazemīgs. Man šķiet, es biju vienīgais nelaimīgais peldu viesis starp tiem, kas tur triekdami un smiedami gāja ūdenī, plančojās, peldēja, klaigāja un nāca malā, masēdami plecus un gurnus.

Nomaļā smiltājā kundze palaida manu elkoni, nosvieda savu puķaino mēteli zemē un mudināja mani izģērbties. Bet kā es varēju to darīt, kur viņa stāvēja tik tuvu un nenolaida no manis acu, būdama pati tik kaila, ka man bail bija uz to pusi skatīties. Es taustījos ap svārku pogām. Tā viegli nenāca vaļā. Es ķēros pie bikšu jozmeņa. Tā nu bija pavisam sarežģīta lieta. Es atpogāju dažas pogas, steidzīgi tās atkal aizpogāju, izvi'ku no kabatas mutautiņu un noslaucīju pieri. Un tad man pietika drosmes nekautrīgajai kundzei pateikt:

„Nebaidieties, es nebēgšu.“

„Tas tik būtu numurs, kad jūs bēgtu,“ kundze smiedamās teica. „Tomēr jūs gērbjaties pārāk gausi. Ja mēs tik neveikli to darītu, kā gan mēs galā tiktu, kur mums iznāk pārgērbties vairākas reizes dienā?”

Tā nu bija tāda puslīdz lietišķa saruna un es, visas apkārtnes iedvesmēts, beidzot biju tik tālu, ka varēju iet ūdenī. Kostīms man gan bij mazliet par lielu, to ejot vajadzēja pieturēt, lai nenokristu, tomēr tā bij labi; jo es tā kā tā nebūtu varējis soļot rokas lielīgi vicinādams, kā profesionālie peldu viesi to darīja. Es nezīnu, kas manas kājas cēla, es atjēdzos tikai tad, kad tās mirka ūdenī. Tad es steidzos tālāk, dziļāk, dziļāk, līdz jostas vietai, līdz padusēm, līdz jūra nogulās manā priekšā kā stikla drumstalu blāķis. Nu man bij tik labi, ka vēlējos palikt te pēc iespējas ilgi. Es drusku peldēju, cik to ļāva pārāk vaļīgais kostīms, tad nosēdos un biju ūdenī līdz kaklam. Lēni vilņi mani maigi mazgāja. Kundze peldēja tālu jūrā un kad atgrīezās, bij piekususi. Dziļi elpodama viņa tūlīt cēla mani augšā un veda malā, teikdama, ka jūrā neesot labi palikt ilgāk par piecpadsmit minūtēm.

Ko? Vai tad varēja būt pagājušas piecpadsmit minūtes? Man šķita, ka es tikko biju sācis apmirkēt.

„Nekas,“ es teicu, „es esmu norūdījies pret temperatūras maiņām.”

Kundze brida malā un man cits nekas neatlika kā viņai sekot. Es to darīju jau daudz mierīgāk un sevī brīnējos, cik ātri cilvēks varēja iedzīvoties pat tajos visneparastākajos apstākļos.

Kad bijām nonākuši pie mūsu drēbēm, kundze rādīja ar pirkstu uz jūru un prasīja, vai es varot saredzēt tur to balto kanu laiviņu ar diviem airētājiem. Un kamēr es pa vilņiem meklēju laiviņas, tikām viņa jau bij ietinusies platajā peldu mētelī un grieza ūdeni no sava kostīma, teikdama:

„Tagad es paskatīšos priežu galotnēs, kamēr jūs apgērbities.”

Kundze gan aizgriezās, bet pastāvīgi runāja. Man bija bailes, ka viņa varētu griezties pie manis ar kādu jautājumu taisni tanī brīdī, kad es kostīmu būšu nobīdījis uz ceļgaliem. Es mēģināju, atliku, vēl mēģināju, un tad, nobraucījis lieko ūdeni, uzvilku kostīmam virsū kreklu, apakšbikses, bikses un svārkus. Tā. Laimīgi. Mēs gājām mājup.

Bet pats galvenais nāca tikai tagad.

Tāds adīts drēbes gabals uzņēma sevī nolādēti daudz ūdens. Kā kāds sūklis! — Kad pie vasarnīcas vārtiem mana pavadone pamanīja, ka rokas man tukšas, un apstājusies pēkšņi iesaucās,

kamdēļ es kostīmu pametis jūrmalā, es nejauši nodūru acis un ar šausmām redzēju, ka tik tālu, cik tālu sniedzās peldu kostīms, manas gaišās vasaras bikses bija pilnīgi tumšas. Es nobijies aizpogāju svārkus, bet tie bij par īsiem, lai segtu visu nelaimi. To nu redzēja arī jautrā kundze un kļuva pavisam nebēdīga.

„Kas ar jums notiek!“ viņa iesaucās, plaukostas sev pār galvu sasizdama.

„Dieva dēļ, nerunājiet tik dikti,“ es izmisis lūdzos, jo mums pretim nāca pulciņš viesu, kas pa mūsu prombūšanas laiku bija atbraukuši, starp tiem arī mājastēvs.

Bija tomēr jau par vēlu. Viņi bija dzirdējuši mūsu sarunu un visas acis vērsās uz mani, kad iegājām sētā. Es gan apsveicinājos, turēju tomēr par prātīgāko steigties namā, lai tūlīt nomestu nejēdzīgo kostīmu un pa mājas otru pusi izlavītos laukā, prom, uz staciju.

No tās reizes jūrmala mani biedē.

Bet, kā jau teicu, ir arī citi motīvi.“

Atmiņu cilvēki

Pirmais:

Man gaiša, stipra atmiņa, man grūti;
Sirds, atceres kā mokas vien tu jūti.
Kaut neskaidrāks man miglotu kas bijis!
Labs laiks, kopš vecums matos sarmu vijis.
Ko līdz, kad jaunība kā viešņa nāk
Un: „zini, toreiz...” „Viņad...” — stāstīt sāk.
Ak — varu sev kā notiesātais likties,
Kam ļauts ar mīlēto ikdienas tikties,
Bet — jauns šī ciemošanās tam ir slogs:
Tiem tuviem būt liedz šķērsots dzelžains logs.
Un beidzot jāsauc: „Nenāc vairs un ej,
Tu piederi man tālai pasaulei.
Man jāgaida, līdz sargi sodam vedīs,
Līdz cirvis zib, līdz visu smiltis bedīs.”

Otrais:

Man gaiša, stipra atmiņa, man jauki,
Man viz kā klajā puķu, zāļu lauki.
Caur desmitiem es laižos rudeniem,
Es skreju turp un atpakaļ pa tiem.
Man katrā manas dzīves gadā grimt:
Tur — „tūkstoš astoņ'simt'...” , tur — „deviņ'simt'...”
Klau, lietus šalc ar pavasara dvesmu;
Es laimīgs: senā maijā aizņests esmu.
Klau, smejas meitene. Sirds viegli sita:
„Tāpat reiz smējās, atminies, tev cita.”
Kā bērns es pateicīgs par dāvanām,
Es dzīvoju no mīlām atmiņām,
Tāds bagātnieks es, nav kas grīni ļauns,
Es ārpus vecuma, es vecs un jauns.

ANNAS BRIGADERES PERSONĪBA

Mūžībā aizgājušā dzejniece pati mēdza sacīt: pētījiet manus darbus, bet ne manu dzīvi; pirmā vietā stāv mans darbs un pats cilvēks pēdējā. Bet par tuviem, ievērojamiem cilvēkiem gribas atkal un atkal domāt un runāt. Un ir temāti, kurus apskatot mēs kļūstam paši gaišāki un stiprāki. Tāds, man šķiet, ir šis temats. Tā kā esmu ilgus gadus pavadījis Brigaderu ģimenē un kā izdevējs daudz kopā strādājis ar aizgājušo dzejnieci, mēģināšu attēlot savus novērojumus un pārdomas.

Ko apzīmējam ar vārdu personība? Ne katrs indivīds ir jau personība, jo sabiedrībā dominē tā sauktie duča cilvēki. Arī ne katrs rakstnieks un dzejnieks ir personība. Pat diezgan augsti vērtējamu literātu starpā maz atradīsim personību. Ja indivīdam ir izcilas spējas, bet viņš tās neattīsta un apmaina pret dzīves omulību, pielaikodamies savai apkārtnei, vai arī, ja neskatoties uz savu talantu tas līdzinājas niedrei, ko vējš šurpu turpu loka, tad nevaram runāt par personību. Arī ne katrs savādnieks ir jau personība, lai tas kā censtos savu savādību izkopt, visādām ārišķīgām īpatnībām likdams par sevi runāt. Par personību kļūst indivīds ar izcilām gara spējām, ja tās ar stipru gribu attīsta sevī zināmā patstāvīgā virzienā, un viņa darbība atstāj iespaidu plašākā sabiedrībā ar savu pirmatnējību, svaigumu, savdabīgumu.

Zemgales lidzeno, auglīgo, bet diezgan vienmuļīgo druvu vidū paceļas Tērvetes pakalni, apjūmti ar mūžam zaļajiem priežu mežiem. Šo pakalnu vidū stāv Tērvetes pilskalns, mūsu vēstures drošs liecinieks un latviešu vienības simbols. Šī pilskalna tuvākā apkaimē pirmo dienas gaismu ieraudzījusi, bērnības gaitas gājusi un mūža pēdējos gadu desmitus nodzīvojusi Anna Brigadere. Kā Tērvetes pilskalns paceļas pāri apkārtnei, tā viņa kā personība pāraugusi daudzus sava laika kultūras un rakstniecības darbiniekus. Arī ar šo vārdu saistās daudz nacionālu domu un latviešu apvienošanās centieni.

Vienā no Tērvetes pakalnēm, „ar sūnainiem salmu jumtiem, pie pakalnes glaudušās, stāv viņas tēva mājas, senlaikos uzceltas“. Kalnamuižas mežu vidū, „Ballās“, dzimst mazā Annele kā rokpeļņa bērns. Tēva dvēseles cēlums un darba prieks, mātes tautas gara vērtību mīlestība un atjautība bija likti ceļa somā mazaļai Annelei. Trīs faktori sāka izveidot nākamās dzejnieces personību. Tos mēs jau pazīstam, tie bija: Dievs, daba, darbs.

Savu autobiografisko triloģiju noslēdzot, dzejniece šādi raksturo minēto faktoru ietekmi uz savu attīstību:

„No mazotnes Annele bija redzējusi cilvēkus darām sūri darbu. Sviedrainus kreklus un sviedrainas sejas. Bija redzējusi, ka gadu desmitus neapstrādātu, nederīgu zemi pārvērš labā un auglīgā... Kā uz sen aizlaistas zemes ierīkojas cilvēki un ceļ ēkas, vienkāršas un pirmatnējas... kā visi saliek prātus kopā. — Daba — varenā daba! Visur tā bij, visam spiedās cauri, visu apņēma. Nekad nevarēja beigt viņā skatīties un nogremdēties, aizvien tā izsauca jaunus brīnumus. Vai bija kāda diena bērnībā, kad Annele nebūtu gājusi brīnumu pavadīta? — Visam dabā bija dota spēja pārvērsties, gūt simtējādus veidus un tā katru mirkli būt jaunam un pirmatnējam. Un tālāk: „Pāra sprīžu gaŗa jau tā bija ar izbrīnu pacēlusi acis, kad tēvs darbā pēkšņi apklusis un kā aizmirsis bija kaut kur skatījies, kā kādas neredzamas pasaules plašumā, un viņa seja tad bij bijusi tik gaiša, kā šis neredzamās pasaules apspīdēta. Arī viņa bija mācījusies skatīties savām dvēseles acīm šais neredzamās pasaules plašumos. Ne tikvien skatīties, bet iet iekšā un meklēt ceļus. Kas rādis ceļu? Sirdsdedze. Ilgas.“

Savam tēvam, kas viņai jaunībā kādā skaistā sapnī uzlīcis galvā zelta vaiņadziņu un tā simbolistīgi norādījis viņas mūža ceļu, dzejniece cēlusi savā trijlogijā skaistu pieminekli. Un vēl šogad, it kā paredzējama savu aiziešanu, viņa bija likusi celt viņam arī redzamu pieminekli Kalnamuižas kapos, uz kuŗa rakstīti vārdi: „darbu kas darija tā, kā kalpotu Dievam“.

Mazā Annele nesūdzējās par atmatas vienmuļību, bet prata viņā veidot ipatnēju pasauli, viņa nelaidās sevi iesprostot Jelgavas mietpilsonīgajā sprostā; šī personība nepazaudēja sevi ne nomalē Ventspilī, ne lielajā krievu sādžā Maskavā. Viņa atgriezās Rīgā ar lielām alkām pēc visa cēla, dziļa un nopietna. Gan dzīves šaurie rāmji to draudēja iesprostot garīgā jumta istabiņā, bet tā jūta, ka jālauž šie šaurie rāmji, jo citādi būs jānosmok personībai un nākotnes lielajam uzdevumam — garīgajam darbam. Un Anna ar apbrīnojamu gribas spēku soli pa solim iegūst plašu izglītību, iet grūto patstāvības ceļu, jo par istu ceļu tā nevarēja atzīt ne vecās, ne jaunās strāvas. Šis ceļš bija skumju un sāpju bagāts. Ģimenes jaukā idille bija izjukusi, jo jaunībā bija miris tēvs, zaudēta mīļā māsa Līziņa, arī māte. Brāļa toreiz šaurajā pajumtē bija jāmet plaši meti nākošam darbam. Ar prieku viņa pieņem priekšlikumu braukt līdz Irmāi Bergai uz ārzemēm.

Šeit Annas Brigaderes gara dzīve dabū jaunu spēcīgu impulsu. Ievērojamais kultūras darbinieks un rakstnieks Dr. Langmessers atmodina viņā dzejniecī un sievieti. Ja gribam pareizi raksturot viņu abu attiecības, tad nevaram lietāt moderno vārdu — mīla. Tā bija mīlestība vārda vecajā, dziļajā, garīgas draudzības nozīmē. Mīļš skats, draudzīgs vārds, iedziļināšanās vienam otra garīgā bū-

tībā darīja brīnumu spēku, kas abus pacēla garīgā kalnājā. Šeit parādās aizgājušās dzejnieces personība; sabiedriskie aizspriedumi to nevarēja kavēt tuvoties precētam vīram, lai gan tāds solis toreizējā sabiedrībā tika kvalificēts kā noziegums. Viņas personība tai neļāva noslidēt par viņa mīļāko. Dzejniece Dr. Langmesseram adresējusi ap 200 vēstulu un, kā pati izteicās, viņās ielikts tik daudz sirds un gara, ka viņa tās pieskaita pie visvērtīgākā, ko tā vispār rakstījusi. Žēl, ka savā laikā tā nav interesējusies par šo vēstulu likteni, jo Dr. Langmessers priekš dažiem gadiem miris. Protams, steidzīgi jāmēģina sadzīt šim vērtīgajam literātūrvēsturiskam materiālam pēdas, lai gan jāšaubās, vai Dr. Langmessera kundze, kuŗa vēl dzīva, tās būs uzglabājusi. Arī šeit jāatzīmē dzejnieces atturība, zīmējoties uz viņas personīgo dzīvi, jo viņas rakstāmgalda atvilktne atrodam lielu paku Dr. Langmessera vēstulu, virs kuŗām stāv katēgoriskā atzīme, lai tās pēc viņas nāves iznīcina. Tādēļ attiecībā uz viņas intīmo jūtu pasauli aprobežošos vēl tikai ar vienu draudzības skicējumu.

Rūd. Blaumanis bija savā laikā mīļš viesis Brigaderu ģimenē. Viens no iemesliem, kālab tam bieži patikās tur iegriezties, bija draudzīgās attiecības pret rakstnieci Annu. Šeit sastapās 2 lielas personības un savstarpējas simpatijas tos aizvien vairāk tuvināja. Vēroju, kā kādā vakarā, kad dzejniece lasīja vienu no savām jaunajām lugām, izcēlās nopietns literārisks duelis starp Rūd. Blaumani un Falliju, kas pretendēja uz dzejnieces uzmanību. Šai cīņā bija jūtams kas dziļāks nekā divu literātu domu sacensība. Arī savai mātei Blaumanis bieži runājis par dzejnieci. Kad reiz par šīm simpatijām viņai ieminējos, tā atbildēja: starp diviem dzejniekiem laulības dzīve nevar būt laimīga, vai arī vienam no viņiem jācieš kā dzejniekam. Tā tad viņa savu dzīves uzdevumu stādīja augstāk par ģimenes laimi, lai gan pēdējo arī augsti vērtēja. Daudz autobiogrāfisku momentu atrodām drāmā „Ilga“.

Atgriezies no ārzemēm, dzejniece ziedoja visu sevi literāriskam darbam. Viņas darbi neradās viegli. Dažreiz ilgi tie tika nēsāti domās. Pirmie uzmetumi gāja caur smalko paškritikas sietu un tika bieži vien pārrakstīti. Ļoti stingra paškritika kā zīmējoties uz personīgo dzīvi, tā liter. darbos nāca pēdējiem par labu. Bieži neveiksmīgi bija viņas ceļi uz redakcijām. Sabiedrības vienaldzība pret nopietniem rakstniekiem un kultūras darbiniekiem viņu dažreiz dziļi sāpināja. „Tik vērtīgs darbs dots tautai un nevienas atsaukmes, nevienas atbalss no intelligences un tautas, ārpus oficiālām noticēm un pirmizrāžu vakara“, tā šad tad nopūtās. „Kad atnāks latviešiem tie laiki, kā tas ir citās mazās, kultūrālās tautās, kad vērtīgas grāmatas iznākšanu uzskatīs kā kultūras notikumu!“ Skumja tā dažreiz atcerējās, ka Blaumaņa „Silmačus“ savā laikā „kritika“

dēvēja par balaganu, ka viņas „Princesi Gundegu“ šī pārgudrā kritika atestēja kā vācu pasakas drāmatizējumu. Tomēr pret kritikas pārestībām tā stāvēja klusa un lepna. Šad tad tā nodevās vienam otram sabiedriskam uzdevumam, lai būtu ziemā kontaktā ar sabiedrību, kā viņa vasarā to mēdza darīt uz laukiem savā dzimtenē.

Ari šeit atzīmējama kāda epizode, kas spilgti raksturo viņas personību.

Tai laikā Aspāzija no plašām aprindām tika kā uz rokām nēsāta, bet par Annu Brigaderi, lai gan tās literārisko darbu bija jau sakrājies diezgan daudz, reti kāds ieminējās. Blaumanis, kas viņu kā rakstnieci atzina, mēdza sacīt: „Jūsu nelaime tā, ka Jūs stāvat Aspāzijas ēnā.“ Bet kā nostājās Anna Brigadere, kas vēlāk šo ēnu pārāuga, pret savu laimīgo sacensoni? Kad Aspāzija, atrazdamās eksilā, saslima, viņa bija tā, kas ierosināja Aspāzijai par labu kolektīvu un savāca personīgi lielāko daļu no toreiz imponantās summas 3000 zelta rubļiem, lai nosūtītu tos slimajai kollēgai.

Cilvēku citkārt labi raksturo viņa izturēšanās naudas lietās. Anna Brigadere nekad nav centusies kļūt bagāta, nekad nav uzstādījusi ne izdevējam, ne teātriem sevišķas honorāra prasības. Pavādījusi mūža pirmo pusi trūkumā, tā prata būt taupīga un nesvaidījās ar naudu, bet totiesu atvēra devīgu roku rakstniekiem, māksliniekiem, kultūras pasākumiem.

Laiku pa laikam dzejniece it kā pazuda plašākas sabiedrības acīm, lai totiesu jo intensīvāki strādātu pie savas personības attīstības un sava mūža uzdevuma. Atpūtas tā nekad nepazina. Kā īsts latv. darba rūķis tā neapnikusi strādāja. Viņas oriģināldarbu apmērs pārsniedz 5000 iespiestas lappuses, kas liecina par viņas darba varonību. Un par atpūtas brīžiem skaitīja īsas pārmaiņas, kad pie viņas mēdza pulcēties tuvinieki vai kollēgas, kas pie šī garīgā ugunsкура jutās labi un mājīgi, neskatoties uz to, kādu vēju pūsti tie iegriezās. Tolerance pret citu ieskatiem, pāri pelēkai ikdienai stāvoši temati skubināja pie viņas dažādu virzienu ļaudis. Un lielajās laikmetu maiņās — 905. gadā, vācu okupācijas, lielinieku laikā, kad mazs pulciņš bija to, kas pareizi prata orientēties lielajā juceklī un retais redzēja pareizo ceļu uz nacionālo patstāvību, Anna Brigadere rakstīja „Ausmu“, „Dzelzs dūri“, „Kvēlošā lokā“ un gaišredzīgi patriotiskus dzejojumus. Un katram, kas tos pazīst, rodas dziļš respekts pret šo lielo personību, kas minētos laikos neiejaucās pūlī, nepielāgoja savu talantu valdošai tendencei, bet, visdziļāki izjuzdami tautas bēdas un priekus, vadonīgi rādīja tautai ceļu uz brīvību.

Nāk prātā autobiografiskā novele „Valša ritms“. Ritai valša ritms palicis aizslēgta pasaule. Viņa gājusi caur dzīvi savas pašas

takti un piespiedusi tūkstošus uzklausīties tai īpatnējā sāpju un līgsmas ritmā, ko dziedāja viņas dvēsele.

Daudz piedzīvojusi un pārdzīvojusi, dzejniece, līdzīgi savam pirmajam skatuves varonim, atgriežas laimīgajā zemē — Sprīdīšos. Tos jubilejas komiteja bija domājusi kā atpūtas vietu dzejniecei. Kāds īpatnējs gars tur valda! Šo jauko dabas stūrīti it kā apgaro ievērojamās personības klātbūtne. Bet viņai pašai no atpūtas šeit ne vēsts. Skaistā daba, lauku klusums, Viestura senās mītnes tuvums to aicināt aicina uz jauniem darbiem. Ik rudenī tā atgriežas Rīgā ar jaunu ražu, kādu lielāku darbu. Šeit viņa lobo cerības uzrakstīt seno zemgaļu traģēdiju. Lai gan viņas miesa dažreiz vārga, kāds spraugums dveš no viņas dvēseles. Viņas nerimstošā darba trauksme līdzinās Tērvetes ritumam, viņas domas šalc kā noslēpumainās staltās priedes, klusuma brīžos tā domā dziļo nacionālo Viestura pilskalna domu par seniem un nākošiem tautas likteņiem.

Bet kad pāri visam mirdz gaišā saule, zeltidama kalnus un lejas, vai mēnesnica atklāj burvīgus skatus, dzejniece domā to mūžam neizdomājamo domu, ko sāka domāt mazā ganu Annele; domu, kas cilvēka dvēseli dara cēlu un skaistu un paceļ to nesaredzamos augstumos. Un mūža vakarā, kad nelajmīgais šīs dienas cilvēks jūt šausminošas nāves bailes, Annas Brigaderes filozofiskais gars redz sev priekšā vēl tālas gaišas gaitas un neaptveramas pasaules, tas „ņemt grib nemirstības daļu, jauniem mūžiem jaunu vaļu“. Kā Gundegai tai zemes mūža pēdējā ritā dzīve ar sapni jaucas; pirmā top pārtraukta, bet skaistais mūžības sapnis turpinās.

Grūtās darba un dvēseles cīņās, dziļā dzimtenes un tautas mīlestībā izveidojusies cildena personība. Ar savu centīgo mūžu, dziļajiem daiļdarbiem un savu gaišo pozitīvo pasaules uzskatu Anna Brigadere ir ideāls vadonis mūsu tautai, sevišķi jaunatnei.

VĒSTULES RAINIM

1.

Ļoti cienītais Pliekšāna kungs!

Dzirdu, ka Jūs, lai gan uz zemēm uzturēdamies, tomēr vēl arvien esot ļoti nervōzs, tā ka pat nevarot gulēt, un ka Jūs lietojot ģiftis, kā: opiumu un laikam arī sulfonālu un tamlīdzīgus medikamentus, gribēdami atdabūt miegu un spirtumu. Jūs zināt, Jums to nemaz nesakot, ka šie līdzekļi visi ir kaitīgi, un ka miesa pēc zināma laika ar tiem tā apron, ka tie vairs nelīdz. Es dzēru bromu, un pēc kāda laika tas man vairs nederēja. Tā ies Jums ar opiumu. Jūs galīgi sabojāsit, ja šis ģiftis neatstās. Es Jūs sirsnīgi lūdzu, atmetiet, cik drīzi — nē, jo drīzāk, jo labāk visus māksliskus līdzekļus un griezieties pie dabas pēc palīdzības, ārstēdamies ar ūdeni. Mani piedzīvojumi pie sevis paša, pie vairākiem citiem, mani spiež Jums rakstīt un Jums jo silti šo vēso draugu ieteikt. Negribu Jums stāstīt, kādus spīdošus panākumus nupat mājās pie sava krustdēla, dzeltēna nikuļa puikas, piedzīvoju, lai pietiek ar mana „Falla“ īsu aprakstu. 1894. gada vasarā biju tik slims, ka nevarēju nemaz gulēt. Bez pārspilējuma: divu mēnešu laikā miegs man tikai 1—2 stundas slēdza acis, un tad arī šis miegs bija tikai uz iekšu vērsta dzīve, nē, briesmīgāka nekā tā, jo dzīvām acīm man tādas šausmīgas lietas nav rādījušās, kā toreiz pastāvīgi murgos. Pret vakariem man jau bij bailes no nakts, reizēm uznāca tāda sirds klauve un tādas briesmīgas bailes, ka bij vai jākliedz un jādomā: nupat miršu. Pār Ogres tiltu nedrīkstēju gar malām iet, jo man gribējās upē gāzties iekšā, zem kāju pēdām likās esam tādi apaļumi, — es domāju, es staigāju uz apaļiem klucišiem. Un tad jo bieži, sevišķi bezsaules dienās, man uznāca tāda grūtsirdība, ka domāju, sirds man top žņaugta no kādas neredzamas rokas. Redziet, un šo slimīgo stāvokli pārvērta un laboja ūdens. Vairāk Rīgas ārstu, to starpā nervu ārsts Švarcs, man nekā nelīdzēja un es domāju, ka būtu jau „pāri gadu apakš zemes“, ja nebūtu iepazīnies ar Kneipa „Meine Wasserkur“. Pēc šīs grāmatas es ārstējos. Mēģināit Jūs arī to. Jūs redzēsīt, ka būs panākumi, ļoti labi panākumi. Tikai ievērojiet uz to stingrāko vienu lietu, ka ūdens var tik pat skādīgs būt, kā kaut kas cits p ā r m ē r ā lietots līdzeklis. (Seko apraksts, kā ārstēšanās ar ūdeni izdarāma pēc Kneipa grāmatas.)

Tas īsos vārdos pamācījums, kā Jums būtu jāizturas. Bet iegādājieties „Meine Wasserkur“ un izlasait tās pamācības ļoti pa-

matīgi un iesāciet ārstēšanos tik maīgi, cik vien varat. Jo apdomīgāk, jo labāk. Paša miesas jau nu gan Jums tūliņ sacīs un ziņos, vai ejiet par tāju, vai nē. Ievērojiet ļoti rūpīgi visus Kneipa priekšrakstus, neviens nav par velti dots, lai gan tas tādām, kas ar ūdeni nav ārstējies, varbūt tā izliekas. Arī tās zālītes, kuņas viņš ieteica, ir visai derīgas. Esmu arī tās izmēģinājis. Darait man to prieku un palūkojiet, kādas lielas lietas ūdens var darīt! Es ticu, nākamgad ap šādu laiku kāds dzejnieks vairs nedziedās, ka vairs nav vasariņas un ka dzīves oļi tak visa, visa vēl nesamaļ miltos.

Jūsu melancholiskie pantīni mani dziļi kustināja. Tā ir tā pate „Stimmung'a“, kuŗā arī es atrados. Jūsu kundzes „Svešniece“ ir ārēji un iekšēji līdzīgi pilnīgs dzejjols. 3. pantā gan vārds „iekšā“ nestāv istā vietā, bet tā ir burtliča vaina.

Sirsnīgi Jūs abus sveicinu, jo sirsnīgi!

R ū d. B l a u m a n i s.

R ī g ā, 16. jūnijā 1898.

2.

7. jūl. 1898.

No visai drošas puses dzirdēju, ka Mühlenbachs ļoti atzinīgi izsacījies par Fausta tulkojumu vispār. Es šo spriedumu dzirdēju tad, kad „Indianiešu kara deļa“ vēl nebij uzsākta. Es domāju, ka M. to lietu nemaz tik ļauni nav gribējis taisīt, kā tā uz papīra iznākusi. Vai nebūtu labi, ja visu nolaistu drusku šļaubāk? Viņam tak arī ir lieli nopelni un — Fausta tulkojums paliek Fausta tulkojums par spīti visiem „Tölpeļiem“. — Ko dara ūdens? Lielas lietas vai nekā?

Sveicinājumu Jūsu kundzei!

B.

Pastkartes adreses pusē:

Caur Pleskavu

Rigina Gora

M. P. Ērgļa muižā

cand. jur. J. K. Pliekšāna kgm

3.

Ērgļos, Vidzemes gub.,
caur Pļaviņām.

M. Pl. kgs!

Acumīrkli nobeidzu kādu steidzamu darbu un tādēļ nav vaļas atbildēt uz Jūsu mīļo vēstuli. Bet tiklīdz kā būšu galā, tad rak-

stišu. — No sirds priecājos, ka Jūs bailes no ūdens esat pārvarējuši. Iet vienmēr tā, ka tie, kas ūdenim reiz krīt par „upuri“, tādi arī paliek vienmēr. Tas tāpat kā ar dedzināto ūdeni. No tā arī esot grūti tikt vaļā. Ceru, ka arī Jūs vienkāršam ūdenim paliksiet uzticami. Ja tas top par „stipru“, tad metiet kādas dienas starpā, Lielākā kļūda notiek ar pārmēru. Ar miligramiem, ar miligramiem, tāpat kā katru ģifti!

Esiet abi sirsniņi sveicināti!

R. B.

Pastkartes adreses pusē:

Caur Pleskavu   Pasta zīmogs:
Rigini gori pie Pleskavas   18./VII-1898.
M. P. Ērgļa muižā

Viņa augstcienībai cand. jur. J. K. Pliekšāna kg.

4.

3./IX.-1898.

Miļo Raini!

Atkal un atkal esmu Jums gribējis rakstīt, un atkal un atkal kaut kas bijis, kas mani aizkavējis. Visvairāk vainīgs darbs, kuŗa man bijis pa pilnam. Domājiet: „Mājas Viesa“ un „Mēnešraksta“ korektūras ar 20 r. mēneša algas, tad tak nevar rokas klēpi turēt! Tagad nu būšu arī feļetona redaktors ar 10 rubļiem mēnesī. Tā tad ēšana un kortelis ir, bet kur cits? Tas jānostrādā ar rindiņām. Esmu arī atkal pie „R. Rundšau'as“. Un tad nu nāks aizeitgad Zin. kom. referents un teiks: Bl. pēdējā laikā palicis neproduktīvs, mēs jau sen domājām, ka viņa talants izsīcis.“ — Negaidait no manis nedz šoreiz, nedz arī turpmāk kaut kādu kārtīgu domu gājieni, — es Jums rakstišu, kas man taisni nāk spalvā, jo man jāsteidzas: gaida vēl Andrejanofa kdze, draugs Melngailis, mans brālis uz atbildi. Esmu tikai savai vecajai 2 reizes paguvis aizrakstīt. Otrdienās esmu tik noguris, ka trešdien gandrīz visu dienu jāatpūšas. — Jūsu kritika par „Purva brid.“ ir ļoti smalka. Sevišķi man žēl, ka to aizrādījumu par tiem 2 intrigantiem vairs nevaru ievērot. Iznāk tie gan pēc vecā parauga. Bet — tā iet! Kad tu jau dzīvi noraksti, tad noraksti arī tādu, kāda viņa ir. Kučieris un sulainis bij gan Alainē (Koknesē) tādi, kādi tie aprakstīti, bet pret manu nabaga Purva br. (Pēteri Jūrgensonu) un Kristīni (Madī Svill) tie gluži tā neintrigēja vis. Abiem tie gan visu sliktu novēlēja. Šis Pēteris ir viens no tiem cilvēkiem, kuŗi man dzīvē vismiļāki bijuši. Tik dzīvi, cik spēdams, es viņu aprakstīju un par pateicību no kritiķa dabūju dzirdēt, ka šī figūra aizņemta no Zuder-

maņa „Weh dir, dass du ein — Kleinerer bist, resp. Enkel, jo „Glück im Winkel“ laikam kādus gadus agrāk iznācis nekā „Purva br.“ Es tiešām nezināju, kur Elizabete un Reknics (vai kā to kungu sauc) atronami, un dabūju to tikai no Zāliša kdzes zināt. Luga guļ tagad jau ilgāku laiku uz mana galda, bet vēl neesmu paspējis to izlasīt un nezinu tādēļ arī, cik tāl Jūsu pārmetums būtu dibināts, ja es lugu arī jau iepriekš būtu lasījis. Pirmā acumirkli man Jūsu pārmetums bij tik rūkts, ka savā sirdī Jums novēlēju tādu pašu pārestību piedzīvot, kādu Jūs man darījuši. — Jūsu Jud. k. deja bija par daudz gaŗa sarakstīta, bet tā bij vispār par gaŗu un vietām par rupju. Es vēlētos, lai mūsu pusē tiktu tikai tādi teikumi lietoti, kādi vienīgi pielaižami — in vornehmen Zeitungen. Manos strīdus rakstos Jūs nekad neatradīsīt tādam teikumam, kā „lai lopiņš gan vecs, kad tik labi lec“. Mēs ņemam par ļaunu, kad citi par mums „gānās“ (ļoti jauks un „B. V.“ iecienīts vārds, un daudz netrūkst, kad pašiem arī ietiktos tā drusku... — Neņemiet par ļaunu, ka gluži atklāti runāju, bet man ir tas ieradums, vispār būt vaļsirdīgam, bet jo sevišķi pret tiem, kurus mīļoju un cieņiju. — Es lasīju Jūsu pēdējo vēstuli, kurā Jūs Z. rakstījuši. Jūs savā vientulībā un hipohondrijā nevainīgas lietas iztulkojat tā, ka tur iznāk nodomi, kādi nemaz nav bijuši. P. p. Jūsu atbilde „Tēvijai“. Lieta vienkārši tā: Tad, kad Jums „T.“ bij nosūtīta, es aiznesu Z. savu atbildi, nemaz nezinādams, ka Jūs arī ko rakstīsīt. Atbilde atrada piekrišanu un tika nodrukāta. Vispār man šķiet, ka polemika iznāk ļoti neveikla un gaŗa, ja to tikai pārnumuros vien var vest un nevis numuru par numuram. Par maksu vai nemaksu nevarēja būt runa, jo es jau „Mājas Viesim“ arī savu spalvu un galvu par velti nedz varu, nedz arī gribu dot. Nedomājiet, ka šis izskaidrojums Z. inspirēts. Viss, ko Jums rakstu, ir nea-t-k-a-r-ī-g-s n-o s-v-e-š-i-e-m i-e-s-p-a-i-d-i-e-m. Tāpat Jūsu sūrošanās par Jūsu epigrammu neizlietošanu un neatbildēšanu, vai tās saņemtas, saprotama tikai tam, kas līdzīgi Jums dzīvojis aiz deviņiem purviem, aiz deviņiem kalniem. Uz zemēm dzīvodams, es varēju pilnīgi uztraukties, ja kādreiz kāds pantiņš gaidītā laikā nebij nodrukāts. Sevišķi tas notika pirmā laikā, kad vēl biju ļoti nervōzs. Ko tad nu Jūsu nervi dara? Mīļo, labo, kādēļ Jūs neklausījāties manos padomos?! Tagad, rudenī atkal no jauna iesākt ar ūdeni plančāties, to es neieteiktu, vai darītu tikai tad, ja zinātu, ka Jūs esat diezgan apdomīgs. Bet Jūs neesat, diemžēl, apdomīgs bijis. To liecina apstākļi, ka Jūs par kneipianieti neesat tapuši. Es tagad dušējos katru dienu un esmu arī kādu biedru pie šīs spēcināšanas kārtas piegriezis. Neviena cilvēka nervi nav tik vāji, ka tos p a m a z ā m pie auksta ūdens (warm, kühl, kälter, noch kälter, kalt) nevarētu pieradināt. Bet Jūs palaižāties uz šādām tādām

ģiftīgām „pekelēm“. „Gedenket an Lots Weib!“ Gedenket an das Schicksal Nietzsches! Ak, kaut jel es ar Jums kopā varētu būt! Gan tad tā lieta ietu! Es nedelgtu tiešām par to ūdeni tik daudz, ja es viņa svētību tik lielā mērā pats pie sevis nebūtu piedzīvojis! — Ērmoti, ka mēs jau agrāk tuvāk neesam sanākuši kopā. Visi tie, kas Jūsu draugi bijuši, Jums patiesībā nekad nav tādi radi bijuši, kā varbūt es. Es Jums teikšu, kas mani kavēja Jums agrāk tuvoties. Jūsu nesmalkā kārtā, kādā Jūs dažreiz polemizējāt vai pieļāvāt polemizēt un tad — Jūsu runa pie Dīriķa kapa. Es to uzskatīju — līdz ar Jūsu visu apģērbu — als den Gipfel der Geschmackslosigkeit. Un tad atkal, kad kādreiz ierados pie Jums, tad kļusumā nodomāju: ērmoti, šis cilvēks man simpatisks, viņš nevar būt slikts, jo to es tūliņ (ar to prātu, kas vēl nav atrasts un nosaukts, bet kas man galvā vai pakajā piemīt) būtu noodis. Katru reizi man arī iekrīt prātā G. Hauptmanis, Jūsu pieri uzlūkojot. Jūsu sejā ir un ir kaut kas hauptmanisks. Arī tas man vienmēr bijis ļoti patīkami, tas ir šī līdzība. — Vai man ir brīv, turpmāk Jūsu tulkojumos vai arī epigrammās kaut ko pārgrozīt? Pēdējā „Nogr. zv.“ turpinājumā bij 2 vai trīs rindiņas, kuŗas es citādi būtu salicis. Es gribēju gan pārtaisīt, bet neuzdrikstēju. „Nenogulējušos darbu pašam visos sīkumos grūti apspriest. — Tā, nu loksne pilna! Dzīvojiet veseli, lielo hipochonder! Ejiet daudz pa lauku un rakstait ko oriģinālu! Kaut ko „hauptmanisku“ — piere Jums priekš tam ir! Daudz labdienu „Elzai“ — un lai tā neņem par ļaunu, ka to iepinu polemikā. „O, Gott, es war nicht böse gemeint“.

Garā Jūs apkampj Jūsu Rūd. Bl.

3 sept. 98.

P. S. Ja kādas kļūdas vēstulē, izlaisti vārdi etc., tad piedomājiet tos klāt, nav vaļas pārļasīt to bleķi.

5.

Mīlie draugi! Mani vaijā!
 Esot pats priekš sava maka
 Goda algu spriedis, saka
 „Labo ļaužu“ gudrā slaka.
 Tādēļ jādzēs ļaunā smaka,
 J ā n ā k J u m s a r v ā r d i e m k l a j ā!

Rūd. Blaumanis.

16. sept. 1898.

Miļo, labo, dārgo Raini!

Uz jaunu gadu jaunu veselību! Jaunu ārstēšanos! Jaunus nervus! Veco spēju! — Jūsu Nogr. zvans bij ļoti labi izdevies, bet Ifigenija — it sevišķi „Heraus in Eure Gipfel . . . ir skūpstāms darbs. Jūsu „diloni“ sarkanais zīmulis iznīcinājās. Mums Latv. n a v diloņa. Jūsu apslēptā irōnija pret Hauptmani man sāp. Ne tādēļ, ka es H. dievinātu — es H. nebūt neturu par to lielo garu, par kādu tas „kļuvis“, ievērojot vārdus „Unter den Blinden ist der Eineuge König“, bet lai taču katrs raksta, ko viņš grib. — Izlasot „Glück im Winkel“, biju pārsteigts, cik līdzīgs tur viens skats manējam — vai otrādi. Bet ko Jūs būtu teikuši, ja Kristīnes vārda vietā būtu licis Elize? Tā biju šo dāmu papriekšu nokristijis. Tad taču nekāda liegšanās vairs nelīdzētu? Ir tiešām reizēm tādi atgadījumi, kuŗi piespiež neticēt. Ar varu. — Lūdzami, atmetiet visus miega līdzekļus! Ak Jūs bezgalīgais stūrgalvis! Daudz sveicinājumu Jūsu kundzei!

R ū d . B l .

P. S. Ķirpēns (sārts puika) palicis traks.

Pastkartes adreses pusē:

Pasta zīmogs.
3. I. 1899.

Caur Pleskavu

Rigini Gori

M. P. Ērgļa muižā

Viņa augtdzimtībai J. P. Pliekšāna kgm.

Miļo Pliekšān!

Esmu noguris no šīs dienas darbiem, bet sveicināt Jūs tomēr ar kādām rindiņām gribas. Un pie tās pašas reizes Jūs atkal drusku sarāt. Un Jums drusku pateikties. Rāt — aiz divkārtēja iemesla. Jūs taču laikam dzivojiet dzīvi kā vīrs ar tērauda nerviem, vai nē? Vai baudāt diezgan pavasaŗa jauko gaisu? Vai esiet „Das Būbchen, das sich nicht vor dem Wasser fürchtet“? Vai esat atsacījuši velnam un viņa kalpam, aptieķniekam?! Kas to deval! Vai smiet ko? Jūs jau sen būtu atkal brīvi un Rīgā, ja Jūs vairāk par savu veselību būtu gādājuši. Bet nu ir zināms, ka Jūs vēl lielpilsētas trokšņa bez kaītes nevarat panest un tādēļ Jums vēl jādzīvo „fern von Madrid“. Jūsu liktens ir Jūsu pašu rokā, kā redzat.

Nu pie paldies. To Jums nolieku pie kājām vai, lai Jums nav jālikstās, spiežu Jums to rokā ar tādu ģīmi, kādu taisa vīrs, kas par kaut ko maksā, bet zina, ka viņš maksā par maz. Paldies par „Ifigenijas“ tulkojumu. Uz mani tas dara pilnīgi oriģināla iespaidu. Meistars kas meistars, bet nu — nu mēs gaidām den grossen selbständigen Wurf!

Poruks — tā dzirdēju no Dr. Z. kdzes — atkal reiz atkārtojis savu apgalvojumu, es nevienam nenovēlot pacelties, es vien gribot būt tas, kuŗš... etc. Sakait taču atklāti — bet gluži atklāti — vai es ar savu izturēšanos, ciktāl Jūs mani pazīstat atklātībā un aizklātībā, uz Jums arī esmu darījis tādu iespaidu? Atskaitait „Fausta“ afēru nost, kuŗa mūsu abu starpā var tikt nobeigta tikai ar personīgu izrunāšanos, un sakait, kur, kam un kad es kādam esmu gribējis stāties ceļā? Es nelieliju, kas man nepatik, un man ļoti nepatik Poruka „Rīga“. Vai es viņam tur stājos ceļā? Tas cilvēks raksta kā ar slotas kātu, dod gandrīz bez otrreizējās pār-lasišanas manuskriptus uz drukātavu un grib un nekaunas prasīt, lai viņa darbu viscaur uzteic! Ja kādam ir interese pie Poruka labvēlības, tas „Rīgu“ varbūt lielīs, par citiem es šaubos. Un ja nu „Rīga“ tiešām būtu labs gabals un es viņu peltu — vai tad tā nevarētu būt mana pārlicība — kaut gan greiza?! Un vai savas pārlicības vairs nebūs brīv izteikt? Es Jums ar piemēriem varētu — bet negribas par sevi vairāk rakstīt.

Ja jums un kad Jums pie „D. L.“ kaut kas nepatik — ziņojiet to taču Dr. Z.! Viņš vairāk pieejams iespaidiem no ārienes nekā no šejienes līdzstrādnieku vidus. Un ja nepatīkamo rakstu starpā ir arī kāds no manis — ticiet droši, es neesmu „Rīgas“ autors! Jo vairāk es vienu cilvēku cienīju, jo atklātāks es pret viņu esmu, un jo lielāku atklātību arī sagaidu atkal no viņa.

Priecīgus svētkus Jums novēlēt ir tukša vārdu klabināšana — kad Jūsu kundze Jums krāsos lieldienas olas, tad Jums būs priecīgi svētki, vai tādus novēlēt, vai nē!

Esiet sirsnīgi sveicināti!

Jūsu

Rū d. Blaumanis.

14. apr. 99.

8

(Tulkojums no vācu val.)

Dārgo Raini!

No Dr. Baloža dzirdēju, ka Jūsu acis esot sasirgušas. Līdzīga nelaime piemeklēja mani, kad pirms dažiem gadiem es tulkoju kādu gaŗāku romānu no Reklāma „Augenpulverbibliothek“. To-

reiz ar labiem panākumiem es atsvabinājos no sāpēm ar tā sauca-
mām Kneipa acu vannām. Ģimīs jāiegremdē tīrā ūdenī un acis
jāatver. Tas atkārtojams vairāk reizes dienā. Kādreiz, kad manas
acis neatlaidīgi sāpēja, es sāpes aizdzinu ar to, ka pēc katras pus-
stundas rakstīšanas ņēmu acu vannas. Ieteicu arī Jums izmēģi-
nāt! — Ar Niedras romānu vēl vienmēr neesmu ticis galā. Nepa-
nesams kārstums šeit un pie tam vēl ikdienas jābūt kā piesietam
uz vietas! — Kādu dienu bijām palikuši bez manuskripta — iz-
palīdzēja Bērza kdze. Būtu zinājis, ka mēs Jūs panāksim (ar dru-
kāšanu), es nebūtu tik izšķērdīgi ar feļetonu saimniekojis.

Sirsnīgs sveiciens Jums abiem!

R. B1.

P. S. Nikolaja bulv. 6, dz. 5.
Z ā l ī t i s ir šeit!!!

P a s t k a r t e s o t r ā p u s ē:

Pasta zīmogs.
10./VIII.-19...?

Vjatkas gub.
Slobodskoi

Viņa augstdzimtībai J. Pliekšāna kgm.

9.

P ē t e r b u r g ā, 14. okt. 1901.

Miļo, dārgo Raini!

Atļaujiet man, vecas lietas atstājot pie malas, Jums rakstīt par
tādām, kas notiek un taisās notikt.

Vakar Rāviņa kgs dabūja Jūsu kdzes karti, kurā tā aizliedz
„Pētb. Av.“ prospēktā minēt viņas un Jūsu vārdus. Tā ir vēsts,
kas mani ļoti apbēdina, jo neskatoties uz to, ka nu mūsu laikraksts
kādu laiku vēl nevarēs lepoties ar visu rakstnieku crēmu, Zālīšam
paliek atspaidis, kāda viņam viņa pārējais līdzstrādnieku pulciņš,
pat potencētā veidā ņemts, nekad nevar dot. Bet ko lai dara! Šis
lietuvēns ir arvien vēl apstākļu laimes bērns. Tikai lūdzami, ne-
uzlabojiet šos apstākļus un nedodiet Zālīšam nekāda rakstiska ap-
solījuma, kas Jūs kaut kādi stiprāk pie viņa varētu saistīt. Un lai
Jūsu kundze ir tik laipna un lai atklāti nekādi neizskaidro, kādēļ
viņas dzejolis iekļuvis „Pēt. Av.“ parauga numurā. Zālītis pats no
savas puses lai spēj vai zemes gaisā un lai zvēr roku uz pakaļas
turēdams, ka Jūs abi viņam paliksiet mūžam uzticāmi — tas nekas,
mēs jau no Zālīša paša filosofijas zinām, ka „pasaules ritenī nekas
nepaliek tāds, kā bijis.“ Galu galā Jūs taču kļūsit mūsējie. Jūsu
kundze man beidzamo reizi stāstīja, ka Jūsu veselības stāvoklis

atkal esot ļoti satricināts, un ka Jūs nodomājuši pie valdības griezties ar lūgumu, lai tā Jūs pārceļtu uz citu, veselīgāku apvidu, un lai Jums ar to pašu reizi atļautu atkal piekopt savu advokāta amatu. Nelieciet šī nodoma pie malas, ja arī valdība 10 reiz Jūsu lūgumu atraidījusi, 11. reizi viņa var apžēloties — un tad Jūs no Z. būtu brīvi!

Es Pēterburgā jau esmu veselu nedēļu. Tāda lielpilsēta galu galā tomēr paliek tādu ļaužu sakopojums, kuŗu lielākā daļa tikpat labi varētu būt piltenieši vai sločenieki. Man Rīga labāk patīk nekā Pēterburga. Tie lielie attālumi šādā pilsētā! . . . . .

Mūsu avīzēm būs humor. sat. pielikums pie katra numura. Šai nodaļā „Purva malā“ tiks graizīts viss, kas derīgs zobgalam. Neviena avīze netiks taupīta, jo mēs no neviena neesam atkarīgi. Kur kāds plikums, — tur klaps! Kur sūdu bambuls, tur ar stupi klāt un noskrāpēt! Mēs šai nodaļā arī izdibināsim, ka pasaules mūžīgajās telpās ir redaktora bikses nepaliek tādas kā bijušas. Ko Jūs domājat? Vai Jūs vismaz pagaidām anonimi pie šīs nodaļas nevarētu piedalīties? Ja Jūs Zālīšam direkti neesat apsolījuši, ka Jūs pie mums nestrādāsiet līdz, tad es nezinu, kas Jūs varētu kavēt to darīt. Esmu gatavs Jums dot savu vārdu, ka Jums no tam necelsies ne mazākā nepatikšana. Pat burtlicis nedabūs Jūsu rok-raksta redzēt. Ka es savu solījumu turēšu, par to, es ticu, galvos ir Jūsu kundze.

Ka jaunā avīze ies un plauks, par to es nebūt nešaubos. Cik esmu pārliecinājies, tad Rāviņa kġm ir diezgan bagātīgi materiāli līdzekļi. Viņam pieder Leišos muiža, Kurzemē lielas mājas, viņam ir ļoti ienesīga vieta un labas konekcijas. Viņa mazais dēliņš ir lielkņaza troņmantnieka krustdēls. Jūs redzat, tas ir vīrs, kas ar Platesu var uzsākt konkurenci. Bez tam viņš ir visai laipns cilvēks, ar kuŗu būs laba satikšana. Bez tam viņš ar savu avīzi negrib švindēlēt. Parauga numurs tiks drukāts 45.000 eksemplāros. Uz-aicinājumos līdzstrādniekiem es gribēju šo skaitli noapaļot uz 60.000, jo tā kā tā katrs kaut cik novilks no šī skaitļa, domādams, ka lieta pārspilēta. Bet R. kġs to nevēlējās un mēs palikām pie 45.000. Es Jums saku, tas darija uz mani ļoti labu iespaidu. R. kġs no sirds vēlas, ka Jūs drīzumā kļūtu mūsu līdzstrādnieki, un ļoti nožēloja, ka Jūsu kdze pie viņa, šē caurbraukdama, nebij pienākusi. 60 rubļus mēnesī no mūsu avīzes puses vien šimbrīžam nav iespējams garantēt, bet tikdaudz jau arī nemaz nevajadzētu, ja Jums Latv. biedr. arī dod darbu. Katrā ziņā lūdzu neaizmirst divas lietas: ka es priekš Jums visdzīvāk interesēšos, un ka Jums pie Zālīša būtu jāsaistās jo vieglāk, jo labāk.

Es no 1. novembra dzīvošu Pēterburgā. Tas tā nejausi, pašam negaidot un negribot iznāca. Uz kādām dienām vēl aizbraukšu uz māju. Bet tas lai Jūs nekavē man drīzumā atbildēt. Es Jums griebeju piesūtīt vienu eksemplāru „Saldenās pudeles“, bet man aizmirsās to Jūsu kundzei iedot un tagad nevienas grāmatīņas nav pie rokas.

Jūsu kdzes „Zeltiti“ cenzors neatļauj izrādei. Žēl, ka viņa nebij atnākusi pie Rāviņa, te tā būtu iepazinusies un izrunājusies ar Remiķi, un tad stingrība būtu mazinājusies. Izrunāšanās būtu novērsusi dažu pārpratumu.

Vai Jūsu kundze Jums rādījusi manu dzejoli „Nav ko bēdāt“?

„Stutēts no Liesmas un Latas,
Un no Sofijas ar?“

Tas būs „Purva malā“, parauga numurā. Tāpat sekošais:

Kas tiesa, paliek tiesa:
Tas „vārds“ tas kļuva miesa.
Bet sakait, ko lai dara?
Šai miesai nava gara!

Dzīvojiet veseli! Sirsnīgu sveicinājumu Jūsu kundzei! Ar draudzīgu rokas spiedienu

Jūsu

R ū d. B l a u m a n i s.

Fontanka 108, dz. 38.

10.

(Tulkojums no vācu val.)
Pēterburgā, 6. nov. 1902.
Gaļernaja 55.

Mani dārgie draugi!

Visupirms par veikala lietām: Raiņa jokulugu cenzūra ir atļāvusi izrādei. Drīz pēc Jūsu vēstules saņemšanas es aizgāju pie Remiķa un dzirdēju šo ziņu no viņa paša mutes. Būtu Jums par to jau agrāk uz Slobodsku ziņojis, bet ikdienas necīgīgie sīkumi kavē nodoties omulīgai vēstuļu rakstīšanai. Tas pirmkārt. Otrkārt: vietējā latv. labdarības biedrība gatavo izrādei 8. dec. Jūsu „Vaideloti“. Kā „teātra direktors“ es šo lugu ieteicu teātra komitejai, nelūdzis Jūs iepriekš pēc atļaujas. Es zinu, Jūs nesamaitāsīt mums šo prieku ar savu noraidošu atbildi. To Jūs nedarīsīt sevišķi vēl pēc tam, kad dzirdēsīt, ka Mirdzas lomu tēlot esam uzaicinājuši Akmentiņas jaunkundzi. Bez tam luga tiks inscenēta ar tādu greznumu, kādu Jūs Rīgā nevarējāt sasniegt. Kostimu dēļ esmu bijis

jau pie trīs izīrētājiem. Beidzot vienu atradu, kas apgādā arī Suvorina Mazo teātri. Viņam ir arī viens pavisam jauns krīva kostims. Par to gan pārējās lomas pa lielākai daļai atradīsies dilettantu rokās, bet pie lugas iestudējuma darīsim visu iespējamo. Honorāru priekš Jums gribu izraut pēc iespējas jo lielu. Ja labi izdosies, 25 rubļus. Mums būtu lieliski atlikumi droši, ja par telpām nebūtu jāmaksā 225 rub. par vakaru. Bet lētajā „Palme“ zālē atkal publika neiet. — Še klāt Raiņa dzejolis. Ak kaut Jūs abi beidzot varētu no Plates vaļā tikt! Ja vien pie mums Pēterburgā labāki saimniekotu, tad mēs jau tagad varētu tos 60 rub. mēnesī riskēt. Bet patlaban tas vēl neiet. Rāviņa uzņēmums gan paplašinās; sākot ar nākamgadu viņš drukās (ne kā izdevējs) kādu krievu modes žurnālu, bet šeit trūkst veikala vadītāja, un kamēr tāds neieradīsies ar gaišu prātu, tikmēr tā lieta izskatīsies tā, it kā R. kaut kuŗu acumirkli jāsabrūk. Patiesībā, viņa veikalnieka stāvoklis ir ārkārtīgi labs, bet blakus viņa ģeniālām idejām viņam piemīt pastāvīgi vieglprātīgas paražas, kas viņu atkal un atkal izsviež uz sausuma. Ja vien Jūs zinātu, cik es enerģijas esmu iztērējis, lai no šī chaosa beidzot tiktu solīds veikals. Es gan nestrādāju līdz pie kantoŗa darbiem, bet jau tās apspriedes vien, tie veltigie aizrādījumi, īgnums par taustāmiem faux pas nospieduši manas darba spējas un darba prieku līdz beidzamam. Ja R. savos sirdsdziļumos nebūtu tiešām labsirdīgs cilvēks, es jau sen no viņa būtu šķīries. Un tomēr ilgāki par ziemassvētkiem es tagadējā vietā nepalikšu. Es gribu vēl strādāt, bet tagad to nevaru. Tā ir mana atbilde uz jautājumu, ko es tagad daru. — Plates paskaidrojumu es gan pamaniju. Ļoti skaista ir Jūsu piezīme, ka tagad „Faustam“ nu beidzot būs miers. To es izlietošu vēl šīnī gadā. Pēc vēl nepārbaudītām ziņām, Poruks esot iestājies „Dienas L.“ redakcijā. Tas no šī mikstčauļa bij sagaidāms. Apprec turīgu meitu un tad lien Zāliša priekšā uz vēdera! — Man būtu ļoti patīkami dabūt kaut ko humoristisku. Bet vairāk par 6 kap. par rindiņu es pagaidām nevaru apsolut. Prōza — 3 kap. Sevišķiem „šlāģeriem“ īpašs honorārs. — Zināt ko? Ar Niedru un Raini man gan nekad kopā strādāt neiznāks. Nevaru iedomāties, ka šie abi vīri tiktāl varētu saprasties, lai ilgāku laiku nodzīvotu zem viena jumta. Jūs zināt, es biju Niedras lielākais draugs, bet jo tālāk viņš attīstās, jo nesimpātiskāks viņš man ir. Es gan jautāju sev, vai tā ir skaudība? un pie labākās gribas nevaru atbildēt ar jā. Es nebūt nevēlos būt N. darbu autors un šī nevēlēšanās ir man mēraukla manas skaudības pārbaudei. Es apbrīnoju N. dažkārt lielisko izteiksmes spēju, viņa objektīvo un aso lietas uztversmi, bet — nu, rakstait arī Jūs man savas atklātās domas par viņu. Es jūtos

Rainim daudz tuvāk nekā Niedram. No N. izgaro kaut kas nepatīss un tas sagādā man sāpes, kad atceros pagājušos laikus.

Sirsniņākos sveicienus Rainim!

Patiesā draudzībā Jūsu

R. Blaumanis.

P. S. Nosūtīta, diemžēl, tikai 13.

11.

Ļoti mīļo Raini!

Piesūtu Jums priekš Jūsu kundzes honorāru no „Vaidelotes“ izrādes. Vairāk man no biedrības neizdevās izkaulēt, jo bij pie milzīgiem ieņēmumiem arī tikpat milzīgi izdevumi. Akm. jkdze spēlēja Mirdzu apbrīnojami un publika no lugas bij sajūsmināta. Man tagad iet diezgan raibi. Priecīgus svētkus un laimīgu, darba pilnu jaunu gadu Jums un Jūsu kundzei!

Jūsu uzticamais

R. B1.

19. dec. 1902.

P. S. Lūdzu atsūtīt kvīti!

Naudas pārveduma otrā pusē:

25 rub.

No R. Blaumaņa

Pēterburgā

Gaļernaja 55.

Beigas nāk. burtnīcā.

BRĪVĪBAI UPURĒTS

Ernesta Rolava domas un darbi.

Ernests Rolavs ir viens no vispirmiem mūsu politiskā nacionālisma paudējiem. Ja arī teorētiski viņš nesasniedza to plašumu, kas iezīmē viņa tuvākā domu biedra Dr. M. Valtera rakstus*), tad tomēr ar savu enerģiju un neatlaidību jauno ideju izplatīšanas darbā viņš tālu pārspēja visus, kas ap gadu simteņu maiņu cīnījās par brīvu un neatkarīgu Latviju. Liktenis tik traģiski pārrāva viņa dzīves pavedienu pusmūžā. Un tomēr viņš ir devis tādu varonības un istas vīrišķības priekšzīmi, kas viņu cienīgi nostāda blakus visievērojamākiem tautu brīvības cīņotājiem. Latviešu tauta viņu nedrīkst piemirst mūžu mūžos. Kad ikdienas pelēkumā un bezidejiskā seklumā sāk zust ticība gaišākām dienām, ļausim atmiņās atdzimt Ernesta Rolava ērkšķainām varoņgaitām.

I. Revolūcionāra mūžs.

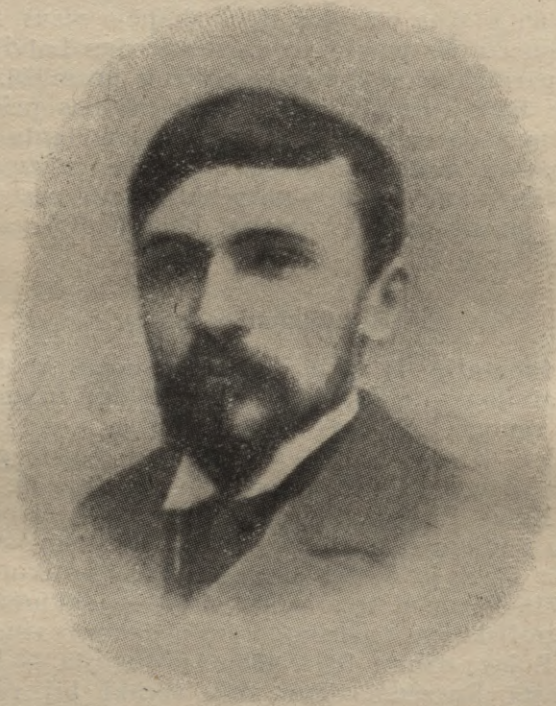
Tā nav biogrāfija šī vārda parastā nozīmē, ko te sniedzam; tās arī nav atmiņas, uz kuņģam parasti tagādne uzspiež savu subjektīvizējošo zīmogu. Tas, ko te gribu sniegt, ir — sabiedriskā darbinieka portrets, sastādīts no tagad vairs negrozāmiem laikmeta dokumentiem. Dzīves stāsta pamatā liktas Ernesta Rolava vēstules — galvenām kārtām brāļim; ideju tēlojums pamatojas uz viņa rakstiem nelegālos izdevumos un pēc nāves palikušos papīros. Tikai notikumu sakarības labākai izprātnei izmantoti arī daži vispārēji dokumenti.

Tīri biogrāfiskajam paiesim gaļām nedaudzās rindiņās.

Ernests Rolavs dzimis 1874. gada 14. augustā — Mikas mājās, Nodagu pagastā, Kurzemē. Tur viņa vecāki bij rentnieki, bet 1878. gadā iepirka par dzimtu Ezergaļu mājas tai pašā pagastā. Par šo laikmetu Rolavs stāsta („Kā izauga Baltijas revolūcija“; grāmata sastādīta no Rolava atstātiem papīriem un izdota nelegāli 1908. gadā ārzemēs): „1878. gadā notika māju iepirkšana manā pagastā. Tēvs un māte bij ilgus gadus sviedriem vaiģā strādājuši M. mājās N. pagastā. Pie pirkšanas kungs prasīja 600 rubļu iemaksas naudas, kuņģus tēvam nekādā ziņā nebija iespējams sadzīt. Kungs bij nepielūdzams, un tā mēs 1878. g. pavasara aukstā dienā brau-

*) Dr. M. Valtera loma mūsu sabiedriskās ideoloģijas attīstībā. — „Daugava“, 1930. g., 5. un 6. num.

cām ar visiem krāmiem un lopiem uz jaunām mājām, kuŗu iemaksas nauda bij mazāka, 300—400 rubļu, ko tēvs bij kaut kā sagra-bājis. Sviedri, ko mani vecāki bij lējuši M. mājās, tās kopjot un iestrādājot, palika neatmaksāti un deva kungam iespēju palielināt savu peļņu. Tēvs sāka enerģiski strādāt jaunajās mājās. Pirmie gadi bij grūti un smagi. Nekā sev, visu — kungam! — tāda bij veco devīze, jo nevarēja parādā palikt un ļauties izdzīties no iestrā-

dātā zemes stūrīša. Divas reizes gadā — uz ziemassvētkiem un Jāņiem — tēvs āva zābakus, ģērbās svētku drēbēs, ķemmēja ar sevišķu rūpību savus garos matus, vai pat lika mātei tos apcirpt, ņēma no sievas mazā skapiša savu naudas maku, skaitīja papirus, sudrabu un vaŗu, un tad devās uz muižu taisīt kungam nomaksas. Un kā mēs dzīvojām, lai varētu pildīt savus pienākumus pret baronu! Tēvs nedzēra, nedz arī vairs pīpoja taupības dēļ. Visu, ko varēja, tēvs veda uz pilsētu pārdot: lopus, gaļu, sviestu, vilnu, sa-rus, labību, ogas, drēbes. Paši mēs mūžīgi ēdām kartupeļus, siļķi un putru; gaļu — tikai pa svētdienām un svētku dienām. Pieau-

gušie ģērbās skrandās, rupjās drēbēs; bērniem bij jāapmierinās ar kaut kādām lupatām, jāiet basām kājām, lai nebūtu jāizdod lieka nauda par pastalām (zābaki bij nesasniedzams luksuss); pastalu un siļķu dēļ mātei bij katru reizi gatava revolūcija ar tēvu, kuŗš gribēja ietaupīt uz it visu. Par dzīvokli nebij vaļas domāt: tas bij netīrs un neērts. Darbs bij neatlaidīgs no agra rīta līdz vēlam vakaram. Strādāja visi: veci un jauni, sievas un vīri, bērni un sirmgalvjī — slāpjam galvām un tukšu vēderu... Un beigās tomēr mājas, ko mans tēvs cēla, sviedrotu vaigu kunga nodevas rausdams, nodedzināja barona vadīta soda ekspedīcija — tādēļ, ka mans tēvs vēl bij par maz vergs“ (8.—9. l. p.).

Tādos apstākļos ritēja Rolava bērnība un jaunība. Pirmo izglītību viņš guva Nodagu pagasta skolā pie skolotāja Ernesta Retliķa. Pēc tam trīs gadus mācījās pie skolotāja Kārļa Vilmaņa. — Pagasta skolu beidzis, Rolavs iestājas Liepājas pilsētas skolā, bet no tās pēc pusotra gada izstājās, lai sagatavotos uz Liepājas ģimnazijas V. klasi. 1891. gadā Rolavs iestājas ģimnazijā, kuŗu beidz 1895. gadā. Tā paša gada rudenī Rolavs aizbrauc uz Maskavu un iestājas universitātē — juridiskā fakultātē. Bet jau pēc gada, 1896. gada novembrī, viņu apcietina par piedalīšanos revolūcionārā kustībā. 1898. gada janvārī viņu pārved uz Rīgas un drīz pēc tam uz Jelgavas cietumu.

Latviešu politisko emigrantu pirmajā Eiropā izdotā laikrakstā „Latviešu strādnieks“ (1899. g. 1. n.) Āzis (E. Roziņš) par šiem arestiem rakstīja plašāku rakstu „Latviešu sociālistu prāva“, kuŗā starp citu lasāms: „... Caur saviem kalpiem un kalpu kalpiem viņš (Trepovs) novēroja, ka caur Liepāju Maskavā ienākot aizliegtas grāmatas. Un drīz arī pa visu Krieviju un abām galvas pilsētām bagātīgi izkaisītie kvekši uzoda kāda Liepājas strādnieka pēdas, kuŗš nezīn kādās darīšanās bij aizbraucis uz Maskavu. Pūcem — tā sauca minēto aizdomās kritušo strādnieku — sekoja uz pēdām pakaļ kāds pusducis spiegu. Tie novēroja, ka Pūce satikās ar studentu E. Rolavu un dažiem krievu studentiem, un atpakaļbraucot piegāja „Dienas Lapas“ redakcijā, no kurienes aizbrauca atpakaļ uz Liepāju. Nu bij meklētās pēdas rokā... Studentu Rolavu apcietināja 1896. g. novembra beigās. Strādniekam Pūcem un „Dienas Lapas“ redaktoriem un līdzstrādniekiem piestāja katram pa pusducim spiegu, kam bij jāizošķerē un jāpiezīmē visi, ar kuŗiem šie satiekas. Tā pagāja ziema no 1896. uz 97. g.“

Notikumu tālāko gaitu attēlo Rolavs pats krievu nelegālā žurnālā „Nakanuņe“ („On the eve“), kuŗu izdeva krievu emigrants H. Serebrekovs Londonā. Te jau 1. num. (1899. gada janvārī) ievietota Rolava korespondence par notikumiem Baltijā: „Līdz pat 90-to gadu sākumam latviešu literātūrā un sabiedriskā dzīvē val-

dija šaurs patriotisms, kas itin labi saskanēja ar sīkpilsonības interesēm un prasībām. Tikai minētā gadu desmita sākumā latviešu tautā sāk skaidri izveidoties jauni elementi, kuņi vairs nevar un negrib apmierināties ar sīkpilsonības patriotiskiem ideāliem... Sākumā jaunam virzienam uzbrūk tikai pašu patrioti... Bet tikko jaunie sāk noteikti un konsekventi sludināt sociālismu, sākas arī vajāšanas no valdības puses 1897. gadā, naktī no 19. uz 20. maiju, Rīgā un Liepājā izdara masu arestus. Liepājā arestēja 18 cilvēkus — intelligentus un strādniekus. Arestēto uzvārdi sekošie: Savelis (advotāks — nodeva), Valters (students), Kļava I., Kļava II., Vaļkalis, Zīverti (divi brāļi), Muskāti (divi brāļi), Maķēns, Škubers, Cinovskis, Verenieks, Zaša, Liepiņš, Pūce (izrādījās riebiģ nodevējs), A. Rolavs un Žagats. Tai pašā naktī Rīgā izkratīja ap simts cilvēku. Aresti te izpalika, bet no visiem izkratītiem paņēma parakstus, ka viņi no pilsētas neizbrauks. — Drīz pēc arestiem aizbēga uz ārzemēm sekošie policijas uzraudzībā nodotie: D. Bundža, G. Punga un Minka; drusku vēlāk: students L. Pauls, strādn. Straujānis, J. Ozols un daži citi... 1897. gada jūnijā Rīgā arestēja tos, kas bij izkratīti 19.—20. maijā. Arestēto vārdi: P. Stučka, advokāts Valters, Krumbergs (3 mēnešus vēlāk Rīgas cietumā pakārās); studenti: Jansons, Kovaļevskis, Rozīņš, Kalniņš, V. Hertelis, Pelūde, Kovaļevskis II., strādnieks Driega, Betchers, Šulcs (telegrafists), Birks (strādn.), Pētermanis, Kazarevskis. Jelgavā un apkaimē ap to pašu laiku arestēja sekošas personas: advokātu Pliekšēnu, skolotājus Birkmani un M. Krūmu, mājīpašniekus Brigaderi un Zemīti. Pie lietas pieskaitīja 1896. gada oktobrī arestēto P. Ozolu un 1896. gada beigās Maskavā arestēto studentu E. Rolavu, kuņu sākumā apvainoja piederībā pie „Strādnieku savienības“. (Šis Rolava korespondences žurnālā „Nakanuņe“, kuņas atrodamas gandrīz katrā numurā līdz pat 1899. gada beigām, ir ļoti vērtīģis vēsturisks materiāls: tas ir nopietns mēģinājums iepazīstināt citas tautas ar latviešu dzīves īstenību).

Kamēr vēlāk arestētos un mūsdienās par galveniem „jaunās strāvas“ vadoniem izdaudzīnātos atsvabina no cietuma jau 1898. gada pavasarī un drusku vēlāk izsūta nometināšanai ne visai tālās Eiropas Krievijas guberņās, Rolavs joproģām smok Jelgavas cietumā. Kādēļ? Uz to viņš pats dod atbildi grāmatā „Kā izauga Baltijas revolūcija“: „Kamēr īstie jaunstrāvnīeki apmierinās ar savu leģālo laikrakstu — „lai tikai strādnieki spēģ saprast „Dienas Lapu“ un „Pūru“ — tā viņi runā un brīdina straujākos no satiksmes ar krievu revolūcionāriem, lai izbēģtu no arestiem, tamēr šie straujākie nodibina caur Libeku uz Liepāju aizliegto rakstu transportu 1896. g. sākumā, stāģas sakaros ar Maskavas krievu sociālistiem krievu

revolūcionāro rakstu piegādāšanā un taisās izdot aizliegtus rakstus ārzemēs. 1896. gada 11. oktobrī latviešu strādnieks Pūce atved pirmo krievu sociālistisku rakstu transportu uz Maskavu turienes krievu „Strādnieku savienībai“. Zubātovs to izož, apcietina šo rindiņu rakstītāju, taisa slēdzienus par revolūcionāro kustību Baltijas guberņās, griež turp valdības uzmanību... Notiek „jaunās strāvas“ „ugunskrustības“ (20.—21. l. p.). Ar citiem vārdiem: kopš latviešu revolūcijas kustības sākuma 90-to gadu vidū, viņā vienmēr līdztekus pastāvējušas divas strāvas, kuņas gan mainījušas dažus uzskatus, bet, neraugoties uz vairākkārtējiem mēģinājumiem, nekad uz ilgāku laiku vienkopus nav saplūdušas.

1898. gada 26. februārī Rolavs raksta no Jelgavas cietuma brālim: „Atsaukties uz citiem (runa iet par R. vecāku nodomu rakstīt lūgumu iekšlietu ministram, atsaucoties uz atbrīvotiem „jaunstrāvnikiem“) nav nekādu tiesību: varbūt mazāks grēks, varbūt mazāk pierādījumu u. t. t. Daudz apstākļu var būt, kas vienā lietā ir, otrā nav, un izmeklētājus spiež ar vienu rīkoties tā, ar otru citādi. — Pāris mēnešus jau mācos franču valodu un ar labām sekmēm: ziniska prōza lasās viegli, kā pa taukiem; romāns iet gausāki un grūtāki: tur bezgala daudz to valodas savādību un tā valodas gara. — Tu raugi man apgādāt angļu vārdnīcu un kādus no ziniskiem rakstiem — piem. Makoleja rakstus par Makiavelli, par Fridriķi Lielo, par Bekonu. — Laika cietumā ir ļoti daudz un pacietība arī ronas cietumā, — tās ir divas vissvarīgākās lietas pie nopietna darba.“ — 8. martā: „Grāmatu tagad ir labam laika gabalam. Nevar jau arī velns zin cik daudz cietumā strādāt; brīžiem uznāk fizisks nogurums un nekā nevar darīt, kā gulēt vai skatīties uz Lielupi. Bet tā kā nu jādzīvo vien ir un bez darba būtu briesmīgi garš laiks, tā ka to cilvēka daba nemaz nevar panest, tad jau, zināms, pie darba tomēr jāgriežas vienmēr kā pie galvenākā palīga un kaut kas pa druskai jādara. Pāris mēnešus vēl — un es lasīšu kuņu satru franču grāmatu bez kavēkļiem. — Jāsāk spārdīties un bimbāt: citādi tie kungi domās, ka es jau esmu „auna ragā saliekts“ un ka ar mani var rīkoties kā ar kaut kādu bezjūtīgu un nedzīvu objektu. Ka viņi līdz šim ar mani tā rīkojušies, tas ir redzams skaidri kā uz plaukstas: cilvēks sēd jau 16 mēnešus cietumā un vēl nezina, par ko, uz kāda pamata, jo spriedumu ne no vienas valsts tiesu iestādes neesmu dzirdējis. Ja tā ar katru var rīkoties, tad jau pie mums valda pilnīga patvaļa... Bailes nu gan man no viņiem nav: vairāk par veselību un dzīvību viņi man nekā atņemt nevar, bet tikai brīžiem rodas tādi kremtoši jautājumi, kas nedod miera un uzbudina.“ — 17. marta vēstule vēl joprojām rakstīta tai pašā Jelgavas cietumā: „Bez veselības un dzīvības ir

vēl viens īpašums, kuŗam neviena zemes vara nevar klāt tikt, — tā ir skaidra sirdsapziņa un cilvēka gods. Ar „šmucestību“ pirkt savu veselību nav ieteicami. Un man priekšā bij taisni tāda izvēle. Visu, ko cilvēks var darīt, neaiztiekot šo savu lielāko privātīpašumu, es esmu darījis, lai varētu tikt ārā no cietuma mūriem. Bet tas manā stāvoklī nav varējis nekā līdzēt. — Esmu nocietinājis kā šķīļams akmens: lielam spērienam vajadzētu krist pār mani, lai varētu uzbudināt manus nervus jeb iznīcināt mierīgo gara stāvokli.“

Rolava brālis Andžs bij spiests 1899. gada vasarā ēmigrēt — uz Londonu. Rolavu pašu no cietuma atsvabināja tā paša gada 17. augustā, nosūtot līdz spriedumam dzīvot policijas uzraudzībā tēva mājā — Ezergaļos. Bet tā kā nebij šaubu, ka spriedums būs — izraidīt uz vairākiem gadiem noņemšanai attālākā Krievijas nomalē, tad nākamā gada sākumā arī Ernests Rolavs dodas uz Londonu.

Rolavs Londonā ierodas 1899. gada janvārī. Pirms tam tur jau apmetušies kā ēmigranti bij Minka, Punga, Cinovskis. Pāris mēnešu pēc Rolava Londonā ierodas viņa vēlāko gadu lielākie antagonistī — Roziņš un Vesmanis. Maija vidū Rolavs raksta brālim Andžam, kuŗš savās ēmigranta gaitās jau sasniedzis Bostonu: „Roziņš sarakstīja proklamāciju par Rīgas dumpi. Būs kaut kas briesmīgs un līdz kaulam ejošs. — Vesmanis, Krūms ar sievu, kuŗa te laimīgi ieradās, aizbrauca pie Čertkova. Es arī gribu mainīt savu tagadējo darbu uz kaut kādu labāku. Starp mums cirkulē jautājums: kā mēs, ārzemju latviešu sociālisti, varētu apvienoties vienā draudzē, vienā saimē — ar vienu „maku“ un vienu darišanu? Mēs, eiropieši, gan laikam vienosimies vienā grupā (daudz maz patstāvīgā dažos jautājumos) un šī grupa tad raudzīs noslēgt līgumus ar Amerikas sociālistiem. Izņemot kādus 3 kungus, kuŗus tu zini bez teikšanas, citi visi stāv par vienošanos. Man rādās, ka viss ies labi un ka savienojušies mēs būsim ievērojams spēks. Arī Baltijā turienes darbīgie spēki grib vienoties. Tādā gadījumā mēs stāvētu latv. sociālistu partijas nodibināšanas priekšvakarā.“

Šī vēstule ir augstākā mērā zīmīga. Kvēlodams neizsakāmā naidā pret visiem tautas kalpinātājiem, Rolavs ir līdz beidzamam iecietīgs visur, kur jautājums grozās ap opozicionālo spēku kopšanu un vienošanu. Bet viņš kopdarbību saprata godīgu un sirsnīgu — tādu, kāda dzīves īstenībā nekad nebij iespējama.

Kopš 1897. gada aprīļa Klivlandē (Amerikā) Bundžas vadībā iznāca „Auseklis“ — latviešu pirmais nelegālais mēnešraksts. 1898. gada 30. maijā Amerikā (Bostonā) nodibinājās pirmā latviešu sociālistu-ēmigrantu organizācija „Latviešu sociāldemokratu savienība“, kuŗa drīz pēc tam izdeva nelielu brošūru „Amerikas Sabie-

droto Valstu sociālistiskās strādnieku partijas manifestus". Tā paša gada beigās Šveicē sabraukušie ēmigranti izdeva vācu sociāldēmokrāta Brakes grāmatas lokālizējumu „Nost ar jaunajiem!" 1899. g. sākumā iznāk Londonas grupas (Minka, Punga, Cinovskis, Rolavs) proklamācija. Drusku vēlāk Šveices grupa izdod grāmatīņu „Ko krievu carī dara priekš tautas". Bostonas „savienība" izdod maija proklamāciju, kuŗa nelegāli izplatās arī Latvijā.

Tie ir latviešu pirmie drukātie nelegālie izdevumi. Nelielas, populāras brošūras, bez jebkādas domu patstāvības. Mazliet latviešu apstākļiem piemēroti tulkojumi no vācu, krievu un angļu valodas. Nekādu noteiktu sociālisma teoriju tur nebija, kas gan viegli saprotams, jo grāmatīņas bij domātas plašām tautas masām.

Bet tas bij liels solis uz priekšu, salīdzinot ar to, kas bij sasniegts dzimtenē. Bij likts pamats neatkarīgam latviešu „drukātam vārdam", kas modināja spēka apziņu. Nu dabīgi bij domāt par šo spēku apvienošanu un darbības paplašināšanu. Tā 1899. gada vasarā radās „Vakar-Eiropas latviešu sociāldemokrātu savienība", kas apvienoja Londonas, Cīrihes un Bernas ēmigrantu grupas.

1899. gada 19. jūlijā Rolavs raksta brālim no Londonas: „Vesmanis, Krūms ar sievu un Punga dzīvo pie Čertkova Parleajā. Pirmdien es arī aizbraukšu no Londonas un arī pie Čertkova, bet nevis Parleajā, kur viņa drukātava un kur mūsu kompānija strādā, bet pie Lamanša kanāļa, pretim Francijas krastiem. Pelnīt nekā nepelnīšu, izņemot pārtiku, drēbes, ceļa naudu u. c. vajadzību apmierināšanai, ko Čertkovs ir ar mieru ņemt uz savu maku. Man bij norunāts iet mācīties likt burtus pie vecā Goldenberga krievu drukātavā, bet tā kā pie Čertkova dzīvodams varēšu atspīrgt, tad metu burtus pie malas. Pie Čertkova mans darbs būs: pārrakstīt manuskriptus, iepakāt grāmatas, vest korespondenci ar viņa grāmatu pieprasītājiem u. t. t. Darbs tur būs pāris mēnešu — tas ir skaidri un droši zināms, bet varbūt, ka es tur varēšu palikt arī ilgāki... Mēs 9. jūlijā noturējām sapulci un nolēmām uzaicināt šveiciešus pievienoties mūsu organizācijai. Redzēs, kā tas patiks viņiem. Uz augusta beigām ir nolikta atkal sapulce, kuŗā tiks apspriesti to biedru aizrādījumi, kuŗi nebij klāt 9. jūlija sapulcē. Kā liekas, trūkums nekad neļaus Londonā nekādai stiprai un lielai biedrībai nodibināties. Bet tagad jācer vēl ir... Ar veselību iet stipri mēreni, un ja es nevingrotu un nestaigātu katru vakaru savas pāris stundas, tad krūtis būtu beigtas. Mums ir posts ar barību: nekad mēs nebaudām siltu „pusdienu un pārtiekam ar tēju vien visu laiku..." Nākamā vēstule rakstīta jau no peldvietas Littlestone-ou-Sea, kur vasaru pavadīja Čertkovs ar savu ģimeni:

„Esmu te jau trešo dienu; vakar peldēju pa Lamansa ūdeņiem kopā ar bijušo palkavnieku Čertkovu (tas ir bijis viņa čins) un šodien iešu atkal peldēties... Pāris mēnešus te jādzīvo. Tad redzēs, kā būs: braukšu uz Šveici vai Ameriku. Man viss vienalga — kur tik var dzīvot un strādāt priekš sociālisma.“ Tā paša gada 1. augustā: „Priekš „lietas“, zināms, Amerikā var darīt tik pat, cik te, — pie tā sprieduma es rāmītiņām jau biju pats pievirzījies, un esmu pārliecināts, ka visādā ziņā ar laiku ieradišos pie tevis. Vienīgais ceļš, kā mēs varam darīt iespaidu uz saviem dzimtenes cilvēkiem, ir — rakstīts un drukāts vārds, bet rakstīt var visur; tāpat no visurienes var izsūtīt grāmatas uz Baltiju... Par Liepājas streiku un tā panākumiem es piesūtīju ļoti pilnīgas ziņas Bundžam, — laikam tiks nodrukātas „Ausekli“. Bez tam rakstīju par Liepāju „Nakanuņe“ num. 7.“... — 21. augustā: „Līdz septembra beigām man darbs te; pēc tam Skubiķis un Valteris aicina uz Čirichi, piesolīdami stundas un tīru, mīlīgu dienviņu zemju gaisu. Redzēs, kā būs... Nekā laba un viegla es neceru nekur: no zemes tu esi ņemts, par zemi tev atkal jāpaliek... No Krievijas man pienāca pilnīgi ticama ziņa, ka man piespriesta 5 gadi ilga nometināšana Vjatkas guberņā... Mums Čertkovs aizdeva 150 rubļu, ar ko burtus nopirkt. Ir jau pasūtīti un tā „septi“ drīz būs nokārtota. Viena aizliegta drukātava būs vairāk!“ — 31. augustā Rolavs raksta no Parlejas: „Mans kungs bija sataisījis Parlejā atbraukdamas lielu skandālu un ļaudis vairs negribēja viņa darbā strādāt, — tādēļ man bija jāuzņemas mierinātāja un pierunātāja loma. Nožēlojama un dumja loma! Bet vēl dumjāks un nožēlojamāks izrādās mans saimnieks Čertkovs ar savu madāmu, kuŗiem neviens cilvēks nav labs. Liekuļi tādi! Un savos rakstos viņiem nav kauna runāt par „brālīgām attiecībām starp cilvēkiem“, viņiem nav kauns skatīties ar aristokratisku pusnicināšanu uz sociālistiem! — Vesmanis no viņiem šodien aizgāja pavisam. Nedēļas trīs atpakaļ Čertkovs aizdeva mūsu pulciņam 150 rubļus burtiem. Pēc visa spriežot, mūsu kungs mums tos aizdevis tikai ar nolūku saistīt un iegūt mūsu darbīgās personās lētu (jeb bezmaksas) darba spēku. Es nu drīzumā arī būšu brīvs, jo mana noruna iet uz beigām. Ja Čertkovs būs ar mieru maksāt 30 šil. nedēļā, tad palikšu, ja nē, — iešu projām. Sliktāki tikai nu ar mūsu drukātavu: tiklīdz to atvērsim, būsim daži viņai arī pilnīgi nepieciešami un nevarēsīm no Londonas bada vis tik drīz tikt vaļā.“ —

„Norma“ ātri gāja uz beigām, — jau 14. septembrī Rolavs raksta: „Jā, tagad es domāju gan laisties mazu liet' uz Čirichi... Šimbrīžam vēl atrodos pie Čertkova Parlejā. No jūrmalas aizbraucām priekš pāris nedēļām... Viņu dienu norakstīju Čertkovam vēstuli par saviem algas prasījumiem. Atbildēja, ka nevarot

man dot prasīto algu, jo kasē neesot naudas. Tagad varot dot iztiku un 5 šil. nedēļā, drusku vēlāk 10 šil. nedēļā. Tas mani, zināms, neapmierina — sevišķi, ja ievēro, ka tam kungam ir ļoti liela bagātība. (Par piem., viņa māte varēja maksāt 200 rubļu nedēļā (lasi, bet nebrīnies!) par dzīvokli un iztiku jūrmalā)... Un viņi grib, lai es mācu viņu zēnu bez atlīdzības!... Liekulīga banda, vēl sliktāka nekā īstie, neapslīpētie kapitālisti! Naudu (15 mārciņas) priekš burtiem viņš mums a i z d e v a tālab, ka gribēja caur to saistīt pie sevis bezalgas strādniekus. Mēs, zināms, jau iepriekš atgādinājām viņam, ka aizdevumu atdosim ar laiku atpakaļ un ka neļausimies caur to saistīties. Man liekas, ka 150 rubļu mēs visi kopā jau esam pārum pāri atpelnījuši atpakaļ. — Burti jau šonedēļ pienāks Londonā. Par burtlicī būs Vesmanis; tas pats arī pārzinās burtus un drukātaviņu. Kamēr daudz maz varēs, tamēr jau biedriba pastāvēs. Ja nevarēs, tad jāslēdz bodīte cieti un jānodod manta kādai stiprākai latv. sociālistu organizācijai ārzemēs. Uz ilgumu diezgan vai varēsim turēties Eiropā, jo no gaisa un labas gribas nevar neviens pārtikt. Un tiklīdz aizies pāris — trīs labākie spēki, tad biedriba ir skrambāta līdz pamatiem. Tā ir vienmēr tādas lietās. Es ceru, ka lieta galīgi savienosies ap Ameriku — tāpat kā pie leišiem. Mums iekšzemē nav dumpīgu bagātnieku, kā krieviem un poļiem, kas var upurēt drukātavu uzturēšanai ne simtiem, bet tūkstošiem. Mūsu „bodītēm“ jāpastāv no pašiem emigrantiem, bet tas iespējams tikai tur, kur emigranti pelna daudz maz pietiekoši. Ja tad vēl nāk mazi pabalsti no iekšzemes, tad viens laikraksts var iznākt īsti prāvs un kārtīgi. — Es neesmu saistīts ne pie vienas organizācijas tik cieši, ka neatzītu citas organizācijas un nejustu līdz katram labam darbam, lai tas nāktu no kurienes nākdams. Tie mazie pārpratumi nav no svara: katrs var pārsteigties. Bet kur būs vajadzīgs uzstāties pret kopēju ienaidnieku, tur mēs vienmēr būsim kā viens vīrs... Baltijas strādnieki diktī gaidot no latviešiem-ārzemniekiem grāmatas un „lapiņas“. Diezgan slikti iznāk iesūtīšana: latv. grāmatu tagad vēl tik maz, ka nevar vienā sūtījumā dažu reizi ne pilnu pudu savākt, bet tad sūtīšana iznāk ļoti dārga. Arī nokavējas dažu reizi ļoti ilgi. Tagad nu gan ir viss ļoti godīgi nokārtots.“ — Pie drukātavas jautājuma Rolavs kavējas arī 1. oktobrī rakstītā vēstulē: „Es tagad dzīvoju vēl pie Čertkova, krāju naudu priekš ceļa uz Čirichi un drīzumā domāju sukāt projām. Burti mums jau pienāk šinīs dienās. Daži amatnieki upurēja labas summas priekš tā nolūka, un tādā ziņā naudas sanāca diezgan. Caur Vesmani sāk nākt arī pabalsti no latviešu jaunkungiem un jaunkundzēm (labā nozīmē) — no Pēterburgas, Rīgas, Jelgavas un laukiem...“ 17. oktobrī: „Tagad ceru būt tik tālu uz kājām, ka šo ceturtdienu domāju no šejienes aizbraukt uz

Šveici, uz Cīrichi, un stāsties tur iekšā politechnikā... Nebaidies, ka es tamdēļ palikšu par kapitālistu! Tas nebūs. Ja dabūtu ko izmācīties, tad tikai vairāk varētu aģitēt un upurēt lietai. Es laikam braukšu caur Hamburgu, jo gribu piebraukt Prūsijā pie transporta pārziņiem un izrunāties ar viņiem par tālāku „šepti“... Vakareiropas latvieši ir nolēmuši izdot savu rakstu krājumu: „Latviešu strādnieks“. Burti jau ir pienākuši un tagad tiek gatavoti materiāli izdevumam...“ 1. novembrī 1899. gadā Rolavs ierodas Cīrichē — sākas jauns posms viņa ēmigranta dzīvē.

3. novembrī Rolavs raksta brālīm no Cīriches: „Jā, nu vienreiz esmu no Londonas posta un dūmiem un dubļiem laukā! Tīri viegli tagad ap dūšu. Rādās, ka darbu arī varēšu dabūt kā stundu devējs, un tad bads un aukstums nebūs jācieš. Vakar biju uz divām lekcijām universitātē... Tagad pienāca skaidras ziņas, ka tas transports, ko laidām janvārī 1899. g. (ap 1½ puda grāmatu) iegājis augustā Baltijā un sacēlis 26. augusta naktī to briesmīgo traci pa Jelgavu. Tanī transportā bij arī amerikāņu „manifests“. Lai neviens neņem ļaunā, ka transporta lieta iet tik lēni. Nav mūsu vaina. Šimbrīžam, uz neilgu laiku, ir ļoti ātrs transports: var sūtīt 2 reizes nedēļā pa 10 mārciņu uz reizi... Vēsmanis strādā pie viena grāmatu izdevēja Londonā un pa starpām liek mūsu burtus...“ 10. novembrī: „Sūtu tev 25 eks. „Kó krievu cari dara priekš tautas...“ Citādi iet tā puslīdz. Dabūju jau vienu stundu... Cīrichē ir diezgan skaidra dzīvošana, tikai jau viss klusāks un miestiskāks nekā lielajā Londonā.“ 23. novembrī: „Dabūju jau divas stundas, kas kopā dos 7 frānkus nedēļā... Tagad pat esmu universitātē. Klausos lekciju par valsts un sabiedrības izcelšanos. Profesors runā tīri kā sociālists... Mums Londonā drukā 1. num. „Strādnieka“ un „Komūnistu manifestu“... Nesen saņēmu ziņu, ka Baltijā laimīgi nogājuši 3 pudi literatūras, ko sūtījām no Londonas septembrī... Pirmos pabalstus un aizrādījumus man te deva Valteris ar Skubiņu...“ 27. novembrī: „Šodien no rīta saņēmu tavu vēstuli un kvīti par 8 dollariem... Lielu paldies par to pabalstu. Ceru gan uz priekšu vilkt savu dzīvību pats. Nav lāga, ka tu noplēšies — un priekš kam? Par labu cilvēkam, no kuŗa taču nekas daudz vairs nav sagaidāms. Brižam gan man rodas labas cerības un liekas, it kā atdzimtu vecās spējas, bet tas ir nieks. Griba un enerģija gan man lielas, bet spēki ir un paliek lauzti no asinaiņās inkvizīcijas un nekad vairs nebūs atpakaļ iegūstami. Divas reizes cilvēks nedzīvo un divi reizes nav jauns. Tie divi gadi, ko es pavadiju inkvizītoru rokās, izpostīja manu jaunību uz visiem laikiem un salauza manu jau tā vājo veselību. Bet studentēt jāmēģina, jāiegūst līdzekļi, kā labāki dzīvot un līdzēt tiem, kas man līdzējuši, un sekmīgāki cīnīties pret krievu valdību. Bez

„amata“ tas nav iespējams... Tagad man ir trīs stundas...“
23. decembrī: „Izsūtu tev „Strādnieka“ 1. num. dažus eks...“

Pirmais „Latviešu strādnieka“ numurs iznāca 1899. gada decembrī. Nākamā gada 13. janvārī Rolavs raksta brālim: „Latviešu sociālisti strādā kā zirgi pa malu malām. Šodien dabūju ļoti labas ziņas par transportu. Iegājušas ļoti daudz grāmatu — kādi 600 eks. „Ko krievu cari dara“, kādi 200—300 eks. „Spiegs“ u. c. Es domāju, ka ap jaunu gadu būs notikusi lieliska rakstu izplatīšana pa visām Baltijas malām. Un rakstu mums tagad netrūkst. Drīz mēs būsīm tik tālu, ka katru mēnesi varbūt varēs izdot kaut ko jaunu bez abiem periodiskiem rakstiem — „Ausekļa“ un „Strādnieka“. Ja Krievija būtu tik attīstīta, kā mūsu dzimtene, tad varētum cerēt uz ātru patvaldības gāšanu... Drīz būs gatavs arī otrais „Strādnieka“ numurs... Vakar vakarā krievu studenti sagaidīja krievu jaungadu ar dziedāšanu un dancošanu. Biju tur arī es savās pelēkās zemnieka drēbēs...“ 13. februārī: „Ar sabiedriskām lietām tagad iet tā puslīdz: Londonā top čakli drukāts, te rakstām un tulkojam, transports iet kārtīgi... Tagad pat top pie Čertkova drukāts „Komunistu manifests“ ar Kautska priekšvārdu, kuŗu šovakar kopā ar Skubiķi tulkojām latviski... Bundžam rakstiņu drīzumā un piesūtiņu maija proklamācijas projektu, kuŗā būs ievēroti arī Amerikas biedru aizrādījumi.“

18. martā rakstītā vēstulē jau sāk skanēt šaubas: „Par amerikāņu izdevumiem ir minēts Strādnieka 3. num. Ka nebija pirmajos, nav mana vaina, jo par redaktoru bija Roziņš. Vai Londonas „bodele“ ilgi pastāvēs, grūti nosacīt. Starp mums runājot, jāsaka, ka nav krietnu vadītāju: tie, kam tagad tur vārds un spēks tai lietā, dažu labu reizi kalpo vairāk savai personīgai uzpūtībai nekā lietai. Ir jau nākuši klajā milzīgi pārpratumi daudzu starpā — pateicoties Roziņam un Vesmanim, un tagad pat Roziņš izdarījis šādu lietu: gribēdams tikt neatkarīgs no mūsu sabiedrības, viņš paņēma mūsu drukātavu un aizbrauca ar to uz Parleju pie Čertkova, nevienam par to nekā nesacīdams, kā arī atvēli neprasīdams. Šī pēdējā lieta vēl nav beigusies un ir šmucīga uz to beidzamo, tā ka šķelšanās mūsu starpā neizbēgama. Cinovskis, Minka, Brauns gribēja, lai es braucot atpakaļ uz Londonu un uzņemot lietas vadīšanu, bet es to nedarišu... Pati sociālisma lieta jau tomēr iet uz priekšu diezgan labi. Tā, par piem., ir beidzamā laikā nogājušas uz Baltiju daudz grāmatas... Tagad pat iet turpu pirmajam maijam proklamācijas.“

Līdztekus revolūcionāram darbam Rolavs 1900. gada pavasarī citīgi gatavoja iestāties augstskolā. Daudzās vēstulēs kā šai laikā, tā arī vēlāk atkārtotas teikums: „Bez amata neiet.“ Bet nav vajadzīgo dokumentu. Gan viņš tos izmēģinās dabūt caur Čertkovu

un tā iespaidīgiem draugiem, gan caur vecākiem, bet visas pūles paliek veltas. Beidzot viņš pats uzraksta pieprasījumu Maskavas universitātei un saņem oficiālu atbildi, ka dokumenti nodoti Maskavas virspolicijmeistaram. 14. aprīlī nu viņš raksta brālim: „Es par šādu atbildi no universitātes puses esmu ļoti priecīgs, jo tā bez šaubām tiks uzskatīta Cīrihes universitātē kā dokuments, kas appliecina, ka esmu bijis students, un uz tā pamata tikšu pieņemts kā pilntiesīgs students... Universitātē ir tikai viena mācība, ko vērts mācīties nabaga cilvēkam — tā ir ķīmija... Par mūsu „bodeli“ Londonā nevaru nekā jauna tagad rakstīt: drukātava ar Roziņu, Vesmani un Pungu atrodas Parleajā pie Čertkova. Cinovskis Londonā — galīgi izmisis un saniknots par Roziņu un Vesmani; solās braukt vai nu atpakaļ uz Krieviju, vai prom uz Ameriku, jo Londonā viņa dzīvei vairs neesot nozīmes. Turpretī Roziņš bija ziņojis Valterim, ka turējis par vajadzīgu pārkravāties uz Parleju tālab, ka tur drukātavas uzturēšana iznākot uz pusi lētāki nekā Londonā. Viņš ir itin mierīgs un neredz savā rīcībā nekā patvarīga. Bet p a t v a r ī b a tur ir, jo mēs visi Londonā 3. sept. nolēmām drukātavu pie Čertkova nekad necelt pāri. Tagad, zināms, viss tas iznācis no Roziņa patgalvības un uzpūtības, kuŗa viņam bija vienmēr. Piem., ar amerikāņiem viņš, Punga un komp. gribēja par varu nostāties uz naidīgu stāvokli — uzpūtības dēļ... Varbūt nokārtosim šo lietu mierā un saderībā. Ienaidnieks mums ir viens un spaidi un vajāšanas — vieni; mazie strīdi un pārpratumi jāpie-mirst. Politiskā cīņā lieta grozās ap dzīvību un nāvi, un pret nāvi jāpazūd sikumiem. Nāvi esmu redzējis vaigu vaigā Maskavā kurmju smirdošās dangās (cietumā), esmu bijis žandarmu nagos varbūt lielākā mērā nekā kaut kuŗš cits no latv. arestantiem, — tālab mans mērķis un lielākā vēlēšanās — kaut visi spēki būtu vienoti... Te ir daži krietni cilvēki, ar kuŗiem rīkojam vienu būšanu. Ja tā izdosies, tad mēs Krieviju — tā sakot — pārpludināsim ar aizliegtiem rakstiem...“ 15. maijā: „9. maijā tiku uzņemts par studentu universitātes dabas zinātņu fakultātē... Tagad nu esmu tā puslīdz nodrošināts un varu dzīvot. Dodu stundas vācu valodā un ģeometrijā.“

Raksturīga ir 24. jūnijā rakstītā atklātne, kuŗā runa iet par darba sagādāšanu slimajam Bundžam, kuŗš bij veseļošanās nolūkā nolēmis pārcelties no Amerikas uz Šveici: „Ar darbu te ir slikti. Šveices sociālisti ir tādi pat egoisti, kādi ir angļu sociālisti: viņi svešiem sociālistiem darbu aiz principa nekad nedod, kaut gan lieliski pļāpā par visu strādnieku brālību, kopdarbību un izpalīdzēšanos. Vari būt taisni kā no krievu tiranna nagiem izsprucis, — tas neko nelīdz.“ (Stundas Rolavs pasniedza no Krievijas iebraukušiem studentiem). — 13. jūlijā: „Tava vēstule mani

vispārīgi ļoti iepriecināja, jo viņā labas ziņas par Amerikas sociālismu, šo lielo pasaules priecās mācību. Varbūt ka pieredzēsīm viņa uzvaru kaut kādā zemē.“ Lielas cerības Rolavs šai laikā liek uz Beļģiju, kur socialisti tad sāka cīņu par vispārējām parlamenta vēlēšanas tiesības; paredzēja, ka var izcelties bruņota sacelšanās. „Ja tas tiešām būs, tad jāņem šaujamaiss rokā, jājož raņīca mugurā un jāstājas Beļģijas strādnieku rindās.“ 22. augustā: „Mūsu drukātavu mums nu galīgi atņēma Roziņš, Vesmanis un Punga. Visvairāk gan būs strādājis Punga. Lieta tā, ka aprīli Roziņš ar drukātavu aizmuka no Londonas uz Parleju pie Čertkova. Kad nu tagad pēc lielām runāšanām un rakstiņām atzinām Roziņa rīcību par nepareizu un nolēmām atprasīt burtus, Roziņš teica, ka nedošot, līdz kamēr neesam atdevuši 150 rubļu Čertkova parāda. Tā tad viņš uzņemas būt Čertkovam par parādu piedzinēju. Redzēsīm, kā ies tā lieta tālāku. Punga, Roziņš un Vesmanis izstājās no mūsu savienības.“ 17. septembrī: „Bundža te ieradās 10. septembrī — svētdienas vakarā. Tik nogājušos un slimu gan neviens no mums necerēja viņu sagaidīt. Tomēr ir cerības, ka atspirgs... Mēs izdosim pavecam „Strādnieku“, tikai ar mazām pārgrozībām: „Strādnieks“ iznāks ik pa trim mēnešiem biežākā burtnīcā un katru mēnesi laidīsim klajā mazu ziņu lapu, kurā būs ievietoti visi svarīgākie tekošie notikumi. Mums tikai tagad iznāk nokavēties tālab, ka nebij drukātavas. Roziņš jau izlaidis kaut kādu brošūru. Neesmu vēl dabūjis rokā. — Tad nāk viens svarīgs jautājums: man tiek dota nauda braucienam uz Baltiju. Varētu apmeklēt arī vecākus. Drusku bailīga lieta, bet domāju, ka ja uzmanīgi rīkojas, nekas ļauns nevar notikt. Bet labuma ļoti daudz pašam un lietai. Iegūtu jaunus spēkus dzimtenē un uzmodinātu uz darbu turienes. Brauktu ar ārzemes pasi...“ 13. oktobrī: „Vēl atrodos tepat. Gaidu pienākam galīgas atbildes uz maniem pieprasījumiem no Londonas. Pasi no Vācijas piesūtīja, bet to dabūjām sūtīt atpakaļ, jo vecums bij par daudz nesaskanīgs... Pase pienāks drīz cita, labāka. Briesmu nekādu nerāsies ne iebraucot, ne izbraucot. Tikai drusku nelāga, ka tā ilgi taisoties rudens pienācis un Baltijā vajaga jau būt lietainam un slapjdraņķīgam laikam. Tas nav labs „blandoniem“... Brošūra par politisko noziegumu krievu likumos nav slikta. To sarakstījis kāds krietns sociālists iekšzemē. Slikti pie tās lietas ir tikai tas, ka viņa drukāta zagtā drukātavā un ka uz viņas vāka likta bezkaunīga lielīšanās, it kā Roziņš viens pats visu darijis un rakstījis. Tas cilvēks briesmīgi apcūkojas ar mūsu drukātavu. Bez tam vēl dzenot pa Baltiju aģitāciju, ka mēs citi nekur nederot... Mēs šimbrīžam domājam par drukātavu, jo bez tās nekā nevar darīt...“ 12. novembrī: „Nākamās nedēļas beigās varēšu, kā rādās, aizbraukt. It lāga nav, ka bij tik ilgi jā-

nokavējas: mājās jau būs dziļa ziema un grūtāka patveršanās no naidniekiem nekā vasarā. Bet kā būs — būs. Pa to laiku dabūju nokārtot universitātes darīšanas: sadzinu kaut kā ap 60 franku un samaksāju par lekcijām...“ 4. decembrī: „Pēc pusstundas braucu projām no Cīriches. Aprēķināts uz 2—3 nedēļām, bet vai nepaies ilgāks laiks, līdz atkal varēšu staigāt pa skaidrās Cīriches ielām, nezinu. Ceru, ka nē.“

Nākamās vēstules nāk no Tilzītes, Klaipēdas, Nimmersātes — Vācijas-Krievijas robežas, kur Rolavs enerģiski strādā pie aizliegtu rakstu transporta noorganizēšanas.

Beigas nāk. burtnīcā.

ZINĀTNES PROGRESS XX. GADU SIMTENĪ

[ai daudz maz pilnīgi aprakstītu zinātnes galvenos sasniegumus beidzamos 20 gados, tad par to vajadzētu sarakstīt vismaz dažus sējumus. Šādā rakstā iespējams dot īsu pārskatu tikai par vissvarīgākām problēmām, kas var interesēt nevien speciālistu, bet plašākas aprindas. Bez tam jāizvēlas dažas nozares.

No tās lielās, neaptveramās garīgo mantu pasaules, kas tagad ir cilvēces rīcībā, mēs šajā rakstā apskatīsim dažas spilgtākās parādības eksaktajās dabas zinātnēs — fizikā un ķīmijā. Šīs zinātnes var uzlūkot par dabas pamatzinātnēm, jo uz viņām balstās daudzas citas nozares — mineraloģija, ģeoloģija, fizioloģija, meteoroloģija, astronomija u. c. Fizika un ķīmija ir arī modernās tehnikas un medicīnas pamatos. Fizika un ķīmija ir galvenie faktori, kas beidzamos gadu simteņos strauji pārvērtā visas dzīves nozares un pacēla rietumtautu dzīves standartu nebijušā augstumā. Fiziķu un ķīmiķu atklājumi un izgudrojumi panāca to, ka dažādas kultūras ērtības (labi audumi, krāsas, stikls, metālu izstrādājumi, ziepes, elektrība, satiksmes līdzekļi, grāmatas u. t. t.) kļuva pieejamas visplašākām aprindām un vienkārša darba strādnieks XX. gadu simteņa sākumā dzīvoja labākos apstākļos nekā dažs labs viduslaiku valdnieks. Fizika un ķīmija dažādā veidā iespaido arī filozofiju.

XIX. gadu simtenī fizika un ķīmija sasniedz ļoti augstu stāvokli, pie kam veidojas arī puslīdz noslēgts zinātnisks pasaules uzskats. Šajā gadusimtenī eksaktās dabas zinātnes veic lielo dzīves pārveidošanas darbu. Bet nav jādomā, ka tas katrreiz bijis pētnieka mērķis. Taisni otrādi — pētnieks reti kad domā par praktisku mērķi; viņš pēta dabu, meklē parādību cēloņus, likumus. Viņu interesē tikai patiesība, dabas noslēpumu atklāšana. Bet tas jau ir dabas iekārtošanas ceļš: zinot dabas spēku darbību un vielu pārvešanās likumus, mums dota iespēja tos paredzēt, virzīt vēlamā veidā, izvairīties no draudošām briesmām un izlietot tos savā labā. Tādā veidā eksaktā zinātne, kuŗas mērķis ir matemātiska dabas parādību formulēšana, cilvēcei dod varenu ieročus. XIX. g. simtenī šie zinātnes ieroči cilvēku padarīja par dabas spēku valdnieku. Viņam šķita, ka tas izpratis arī dabas pamatbūtību un zina visus spēku avotus. Par valdošu skaitījās uzskats, ka pasaule, daba un cilvēks nav nekas cits, kā absolūti materiālas atomi, kas atrodas nepārtrauktā kustībā. Pasaules uzskatā dominēja spēks un viela. Pierādījās, ka arī dzīvās dabas vielas iespējams sintezēt no nedzīvās dabas vielām; dzīvības parādības var uzskatīt par fizi-

kāli-ķīmiskām; arī cilvēka doma nav nekas cits, kā smadzeņu vielas atomu kustības. Spēks un viela ir neiznīcīgi, bet entropijas likums nosaka, ka dabā un cilvēces rokās esošie enerģijas krājumi kļūst arvien mazvērtīgāki, enerģija izklist, pasaule pamazām bet noteikti tuvojas sastingumam.

XX. gadu simtenī nāk ar lieliem atklājumiem, kas spēji satricināja vecos principus. Smago metālu atomu sabrukšana, ķīmisko elementu pārvēršana, masas relativitāte, kvantu teorija — viss tas atklāja jaunus horizontus, pavisam jaunas īstenības puses. Var izvirzīt trīs galvenās problēmas: 1) īstenības problēma, kurai vajrāk teorētiska daba, kas meklē atbildi uz jautājumu par visa esošā īsto būtību, 2) cilvēcei nepieciešamo vielu un enerģijas problēma, kurai ciešs sakars ar tehniku un saimniecisko dzīvi un 3) dzīvības problēma, kur meklējam atbrīvošanos no slimībām un agras novecošanās. Visas šīs problēmas ir mūžīgas, tās cilvēka prātu nodarbinājušas visos laikos, bet tagad tās parādās jaunā gaismā. Beidzamie 30 gadi te devuši tik daudz jauna, ka šīs mūžīgās problēmas gūst pavisam jaunu veidu. Agrākās spriedelēšanas vietā tagad ir noteikti, eksperimentāli fakti un matemātiskas teorijas, no kurām varam taisīt tālu ejošus slēdzienus.

Visas trīs problēmas atrodas ciešā sakarā, bet labāka pārskata dēļ tās apskatīsim atsevišķi. Pirmā, īstenības problēma, pieder pa daļai filozofijai; agrāk šī problēma bija tīri filozofiska, bet tagad tā pieder jau lielā mērā eksaktajām dabas zinātnēm. Apvērsumu, kas XX. g. simtenī norisinājās zinātniskajā pasaules uzskatā, nerādīja filozofija, bet pati eksperimentālā un teorētiskā zinātne. Pētījumi par radioaktīviem metāliem veda pie noteiktiem, eksperimentāli pārbaudītiem slēdzieniem, ka smago metālu (radija, torija, urana) atomi sabrūk, pie kam staru veidā izsviež pozitīvi lādētos hēlija atomus (ionus) un negatīvos elektronus (elektrības vienības). Atomu sabrukšanas procesā pie tam atbrīvojas milzīgi enerģijas daudzumi. Ar to atklājās fakts, ka atoms nav nekas absolūts; pie tam viņš nav arī nekas īsti vielisks, bet viņā mājō milzīgi spēki. Īsā laikā nodibinājās vesela jauna zinātnes nozare — radioloģija — kas intensīvi pētīja atomu sabrukšanas un uzbūves jautājumus un drīz varēja dot noteiktu teoriju. Priekš 30 gadiem par atomu sabrukšanas jautājumiem bija pāris publikāciju, bet tagad jau par to atrodam vairāku sējumu rokasgrāmatas, tam nolūkam dibinātus institūtus un skaidras, matemātiskas teorijas. 1919. gadā, ievērojamais angļu pētnieks, lords Rezerfords (Rutherford) pierādīja, ka elementus var pārvērst arī mākslīgi: apstarojot slāpekli ar radija alfa-stariem, nelielos daudzumos atskaldās ūdeņradis. Līdzīgā veidā saskaldāms arī bors, fluors, fos-

fors u. c. vieglie elementi. Arvienu vairāk sakrājās dažādi eksperimentāli fakti, kas apstiprināja ģenālā dāņa Bōra (Bohr) teoriju; ka visu ķīmisko elementu atomi veidoti no pozitīva kodola, ap kuŗu skrien negatīvie elektroni. Viss materiālais veidots no pozitīvajiem protoniem (ūdeņraža atoma kodoliem) un negatīvajiem elektroniem.

Laižot augstspraiguma strāvu caur stipri retinātu gāzi, elektronus var iegūt „brīvā veidā“. Tādā pat veidā tie ir arī radija beta-staros. Elektronam ir masa, kuŗai tomēr viena dīvainā īpašība — tā atkarīga no ātruma. Šie fakti atrodas labā saskaņā ar relatīvitātes teoriju. Arī tā nāk pie slēdziena, ka masa mainās ar ātrumu; ātrumam augot, aug arī masa. Šo parādību pie parastām kustībām nenovēro tikai tamdēļ, ka ātrumi samērā mazi. Relatīvitātes teorija iet vēl tālāk un pilnīgi nolīdzina robežas starp materiju un enerģiju: pirmā var pārvērsties otrā un otrādi. Šī teorija tālāk nolīdzina robežas arī starp formālo ģeometriju un fiziku. Laika un telpas jēdzieni gūst reālāku nozīmi: tie nav tās formas, tā skatuve, kur norisinās dabas parādības, bet gan pati reālo dabas procesu būtība. Ar to relatīvitātes teorija jūtami skar filozofiju.

Ievērojams faktors īstenības problēmas veidošanā ir arī M. Planka kvantu teorija. Tikai ar tās palīdzību N. Bōram 1913. gadā izdevās dot vienkāršāko atomu uzbūves plānu. Šajā teorijā pieņemts, ka gaismas izstarošana norisinās lēcieniski, starojošais atoms atdod enerģiju noteiktās pozīcijās, ko var izteikt arī matemātiski. Pieņēma pat, ka enerģijai vispār ir šāda kvantveidīga „struktūra“. Kvantu teorija izrādījās par ļoti auglīgu; to sāka pielietot dažādās fizikas nozarēs un guva lielus panākumus. 1924. gadā slavenais franču fiziķis, Nobeļa prēmijas laureāts L. de Broglie dod jaunu teoriju, kas ikkatru mēchanisku parādību apskata kā kvantējamu viļņu procesu. Materija un gaisma, visos viņas veidos, ir viens un tas pats. Elektronus un protonus var uzskatīt par enerģijas kvantu sakopojumiem vai viļņu sablīvējumiem. L. de Broglie teoriju drīz vien apstiprināja daudzi eksperimentāli fakti, kuŗus šī teorija paredzēja, bet kas līdz tam laikam vēl nebija atklāti. Vēlāk de Broglie teoriju piemēroja arī atomu pasaules parādībām, izvedot ļoti vispārīga rakstura matemātiskus vienādojumus. Tā zinātne nonāca pie ļoti monistiska uzskata: procesa un substances, spēka un vielas jēdzieni pilnīgi saplūda. Bet līdz ar to bija jāatsakās no skaidrajiem atomu modeļiem, par kuŗiem domāja priekš 15 gadiem. Tagad to mums vairs nav — viņu vietā ir kaut kādi grūti uzskatāmi viļņi.

1927. gadā vācu fiziķis V. Heisenbergs nāk ar vēl vienu jaunu teoriju, kas no iepriekšējām atšķīras ar to, ka tiek atmesti

visi klasiskās fizikas paņēmieni, veidota jauna kvantu mēchanika vienīgi uz eksperimentālu faktu pamata. Heisenbergs pilnīgi atsakās no modeļiem un ņem vērā tikai novērojumos tieši iegūtos lielumos. Ja elektrons ir tik nenoteikta lieta, kā to redzējam iepriekš, tad nav nozīmes spriest par viņa ceļu un stāvokli. Heisenbergs tamdēļ izlieto vienīgi spektrālanalizes ceļā tieši iegūtos frekvences un intensitātes lielumus un atomu enerģijas pakāpes. Uz šiem drošajiem pamatiem viņš veido jaunu matēmatisku teōriju, kurai bij jāaptver visas atomu pasaules parādības. Un jaunā teōrija izrādījās par ļoti auglīgu. Vislielāko populāritāti tā tomēr guvusi sakarā ar to, ka tā ierosināja kara gājienu pret kauzālitāti, Savos teōrētiskos slēdzienos Heisenbergs nonāk pie t. s. nenoteiktības principa, kas izsaka neiespēju precīzi raksturot elektrona stāvokli noteiktā momentā. Elektrona vieta un ātrums nav eksakti nosakāmi; ja vienu no šiem lielumiem grib precīzi izteikt, tad otrs ir pilnīgi nenoteikts. Aprēķini šeit iespējami tikai apmēram, tikai ar zināmu varbūtību. Atomu pasaules parādībām tā tad statistiska daba, pamatprocesi ir nenoteikti, chaotiski, tāpat kā molekūlu kustības gāzēs. Bet šie chaotiskie elementārprocesi ir tomēr izsakāmi matēmatiskās likumībās. Mikropasaules chaosā tomēr saskatāms likums un saskaņa. Heisenberga teōrija radījusi lielu interesi arī filozofu aprindās, un Reichenbachs jaunajos fizikas atklājumos redz impulsu, kas dos jaunu virzienu loģikas attīstībai.

Modernā teōrētiskā fizika ir nonākusi pie uzskata, ko varētu saukt par *ideālistu*, jo nav vairs nevienas absolūtas substances, nedz modeļu, bet ir tikai funkcijas. Formālā, cilvēka gara veidotā matēmatika divainā kārtā saskan ar reālo un rāda eksperimentam ceļu. Beidzamās vienības ir enerģijas kvanti, bet tas ir kaut kas tik nenoteikts un neuzskatāms, ka to raksturošanai der vienīgi matēmatiskas izteiksmes. Modernajā teōrētiskajā fizikā formālais un reālais ir pilnīgi saplūduši.

Bet atstāsim šo divaino funkciju pasauli un piegriezīsimies daudz maz „taustāmākām“ lietām. Pirmkārt, nav iespējams pāriet garām lielajiem sasniegumiem kosmoloģijā. Astronomi tagad modernajās, lieliski iekārtotās observātorijās sakrājuši daudz jaunu faktu, kas dod jaunu uzskatu par ūniversa uzbūvi. Mūsu saules sistēma pieder zvaigžņu vienībai, kuŗas caurmērs ir 20 000 gaismas gadi (1 gaismas gads ir ceļš, ko gaisma, skriedama ar ātrumu 300 000 kilom. sekundē, noskrien vienā gadā). Mēs atrodamies tuvu šīs vienības centram. „Mazā“ zvaigžņu vienība, pie kuŗas mēs piederam, savukārt ietelp lielajā Putnu jeb Piena ceļa galaktiskajā sistēmā, kas ir lēcveidīga un kuŗas galvenās plāksnes caurmērs ir ap 1 miljonu gaismas gadu. Šīs lielās sistēmas centrs

atrodas kaut kur Strēlnieka zvaigznājā, bet mēs — tuvu tās malai. Schapley's, Bottlingers u. c. pētņieki nāk pie slēdziena, ka visa lielā zvaigžņu sistēma griežas, rotē ap savu asi un ka centrā ir kāds kodols ar milzīgu masu, līdzīgi smagajam protonu kodolam atomā. Milzīgā Putnu ceļa galaktiskā sistēma tomēr ieņem tikai mazu daļu no pasaules telpas. Hubble, Schapley's, Lundmark u. c. pētņieki beidzamos 10 gados plaši pētījuši t. s. ārpusgalaktiskos spirālmiglājus, kas atrodas simtus miljonus gaismas gadu tālumā. Šie „miglāji“, kā to tagad atzist, ir tādas pat zvaigžņu jūras, kā mūsu galaktiskā sistēma; miglāju veids liek domāt, ka arī tie griežas ap savu asi. Beidzamos gados izdarītie mērījumi skaidri pierāda, ka ārpusgalaktiskie miglāji no mums attālinās, pie kam bēgšanas ātrums arvienu pieaug. Univers tā tad izplešas. Dibinoties uz relatīvitātes teōriju, pasaules telpa ir galīga un tās caurmērs ir ap 4000 miljoni gaismas gadu. Pēc de Sittera aprēķina katrā pasaules telpas daļā, kuŗas caurmērs ir 1 miljons gaismas gadu, ir viena galaktiskā sistēma. Visā pasaules telpā tad būtu ap 80 000 miljoni galaktisko sistēmu...

Spektrālanalizes ceļā mēs tagad protam noteikt nevien miljoniem gaismas gadu tālo zvaigžņu ķīmisko sastāvu, bet mums ir vēl kāds cits līdzeklis — īsts XX. gadusimteņa ieguvums — kas daudz ko stāsta par tālās pasaules telpas notikumiem: šis līdzeklis ir kosmiskie stari. Beidzamo gadu pētījumi neapšaubāmi pierāda, ka atmosfāras augšējos slāņos tie darbojas daudz spēcīgāk nekā zemes virsū; vēl vājāka ir to darbība dziļi zem ūdens vai dziļi zemē. Kosmiskie stari nāk no pasaules telpas bezgalībām un raksturīgi ar savu milzīgo enerģiju. Tie ir ārkārtīgi „cieti“ ar lielu caurspiešanās spēju. Atmosfāras augšējos slāņos kosmiskie stari sadragā atomus, radot sekundāru radiāciju: no sabrukšiem atomiem ar milzīgu sparū drāžas laukā to sastāvdaļas un ļoti „cieti“ gamma-stari, kas sasniedz zemes virsu. Arī šī sekundārā radiācija ir tik enerģiska, ka spēj skaldīt atomus. Kosmisko staru pētījumi veduši pie slēdziena, ka atomu skaldīšana dabā norisinās nevien radioaktīvo metālu sabrukšanā, bet daudz biežāk, nekā to domāja agrāk. Bet šo skaldīšanas procesu nozīmē (piem., dzīvā dabā) vēl nemaz nav pētīta. Bez tam kosmiskie stari vēsta par kādām dziļām pārvērtībām, kas norisinās kaut kur pasaules telpas bezgalībās. Varbūt tur norisinās ķīmisko elementu sinteze, pie kam daļa matērijas pāriet brīvā enerģijā, kur katrs grams var dot līdz 900 triljonu ergu...

Kosmiskie stari bija arī tie, kas veda pie pozitīvā elektrona atklāšanas. Pozitīvā elektrona atklāšana bez šaubām ir viens no lielākiem modernās fizikas sasņjegumiem. 1932. gadā amerikāņu fiziķis Andersons, un apmēram tanī pat laikā arī

franču fiziķi Irene Kiri (Curie, slavenās Marijas Kiri meita) un F. Žolio (Foliot) savos mēģinājumos ar kosmiskajiem stariem un neitroniem (sk. zemāk) atdūrās uz savādiem faktiem. Viņi novēroja minēto staru saceltās ionizācijas parādības, t. i. Vilsona (Wilson) kamerā: skrejošā daļiņa, kas nāk no saskaldītā atoma, ionizē gāzi (atšķel tās atomiem elektronus), pie kam ap ioniem miglas veidā kondensējas pārdzesēts ūdens tvaiks. Kondensācijas process tā tad rāda daļiņas ceļu, pie kam miglas svītras var pat fotografēt. Ja kameru novieto starp stipra elektromagnēta poliēm, tad daļiņas novirzās no sava taisnā ceļa: negatīvās uz vienu pusi, pozitīvās uz otru. Minētie pētīnieki nu ievēroja, ka vairākos gadījumos redzami simmetriski ceļi. Ja viens ceļš pieder pazīstamajam negatīvajam elektronam, tad otrs nevar būt nekas cits, kā pozitīvā elektrona ceļš. Šos mēģinājumus citādā veidā izveda Anglijā Blekts (Blackett) un Okialini (Occhialini) un Vācijā Lise Meitner un Filips (K. Philipps), pie kam augšminētais tika apstiprināts.

Jaunajam atklājumam ir ļoti liela nozīme vispārīgo uzskatu veidošanā. Līdz 1932. g. sākumam vēl domāja, ka materiāla veidota no divām pamatvienībām: protona un elektrona. Šo divu vienību lādiņš ir pretējs un vienāds, bet protona masa ir ap 1000 reizes lielāka par elektrona masu. Kopaina ir nesimmetriskā. Lielu sensāciju radīja 1932. gada sākumā atklātais *n e u t r o n s*. Neutrons starus dabū piem. no berillija, ja to bombardē ar alfa-stariem. Neutrons ir elektriski neitrāla vienība ar protona masu un neutrons stari ir ļoti „cieti“, enerģiski. Kas ir neitrons? Vai tā ir pamatvienība, vai arī ciešs protona un elektrona sakopojums? Šie jautājumi vēl nebija noskaidroti un aplūsuši, kad atklāja pozitīvo elektronu. Līdz šim pieņēma, ka protons ir viselementārākā pozitīvās elektrības vienība. Tagad paceļas doma, ka protons var būt salikts ķermenis, ka tas veidots no neutrons un pozitīvā elektrona. Šie jautājumi tagad dzīvi nodarbina fiziķu prātus. Atbildes mēģina rast arī eksperimentālā ceļā, bet galīgu slēdzienu vēl nav. No vairākām parādībām tomēr taisāms slēdziens, ka neutrons ir elementārķermenis, un ka protons veidots no neutrons, kas saistīties ar pozitīvo elektronu. Daži mēģinājumi it kā rāda, ka protons skaldās neutrons un pozitīvā elektrona. Ja to izdosies tiešām apstiprināt, tad jāsabruk vēl nesen valdošajam uzskatam, ka materiāliem ir tīri elektriska daba. Pozitīvā protona un negatīvā elektrona vietām tagad ir vismaz četras pamatvienības: protons, negatīvais elektrons (negatrons), pozitīvais elektrons (pozitrons) un neutrons. Ja protons galīgi pierādītos kā salikts ķermenis, tad paliktu trīs pamatvienības: negatīvais elektrons, pozitīvais elektrons un neutrons, pie kam beidzamais ir „tīra, neelektriska materiāls“.

Bet tas vēl nebūt nav viss. 1932. un 1933. gadā izdarītie pētījumi rāda, ka pozitīvie elektroni nāk laukā no dažiem metāliem (piem. no alumīnija, svina, urana), ja uz tiem krīt cietie gamma-stari, kuriem ļoti liela enerģija. Tas nu vēl nebūtu nekas sevišķs. Bet mēs nonākam pie sensacionāliem slēdzieniem, ja sākam aprēķināt sakarības, kādas pastāv starp krītošo gamma staru enerģiju un izlidojošo pozitīvo elektronu skaitu un enerģiju. Iznāk tā, it kā gamma staru enerģija būtu tieši pārvērtusies elektronos! Šeit pirmo reizi tā tad būtu realizēta gaismas pārvēršanās elektrībā, elektronu sinteze no gaismas kvantiem, un zināmā ziņā arī materiālas vienību sinteze no kvantiem. Tādu iespēju jau priekš vairākiem gadiem teorētiski paredzēja Diraks (Dirac), un augšminētie eksperimenti viņa slēdzienus apstiprina.

Gaismas kvantu apvienošanās elektronus ir viens no visnozīmīgākiem procesiem, par ko vispār fizikā var runāt. Ja to tiešām izdotos galīgi pierādīt un tuvāk noskaidrot, tad būtu dots jauns apgaismojums arī enerģijas problēmai, kuŗu mēs līdz ar vērtīgu vielu problēmu atzīmējam kā otru centrālo modernās zinātnes interešu objektu. Līdz šim, par vienu no galvenajiem brīvās enerģijas izklišanas veidiem uzskatīja iztarošanu pasaules telpā, kur gaismas kvanti aiziet bezgalīgās tālēs „uz neatgriešanos“. Tagadējie uzskati par „liekto“ un „galīgo“ telpu un par elektronu veidošanos no kvantiem, ved uz domām, ka izstarotai enerģijai nebūt nav galīgi jāizklist, bet tā var „atgriezties“. Varbūt kaut kur pasaules telpā norisinās kvantu apvienošanās elektronus, varbūt tas norisinās arī zemes lodes robežās, tikai mēs par to vēl neko noteiktu nezinām... Un ja tas būtu, tad entropijas likums mūs apdraud daudz mazākā mērā, nekā to domāja agrāk. Ja XIX. g. simtenī valdīja pārliecība, ka pasaule nenovēršami tuvojas sastīngumam, tad tagad šādai iespējai mēs vairs lāga neticam. Mēs neticam arī iespējamam enerģijas trūkumam zemes virsū. Mēs nebaidāmies no naftas avotu izzikšanas, jo protams, to iegūt no akmeņoglēm. Mēs nebīstāmies arī no akmeņogļu slāņu izzikšanas, jo mūsu rīcībā paliek vēl lieli, neizmantoti ūdens, saules un vēja spēku avoti. Un ja tas viss vēl būtu par maz, tad mums ir viela pati, tās intraatomiskā enerģija. Mēs zinām, ka katrā vielas gramā ir 900 triljoni ergu, spēks, kas slēpjas 3000 tonnu egļu degšanas siltumā, un kas spēj 1 000 000 tonnu lielu smagumu celt 10 kilometru augstumā. Mēs vēl neprotam šo spēku tehniski izmantot, bet arī šeit jau ir sperti soļi — intraatomiskā enerģija mazos daudzumos ir jau atbrīvota...

Atomu iekšējā enerģija atbrīvojas radioaktīvajos procesos un tur, kur norisinās atomu skaldīšanās. Radioaktīvie procesi, tāpat arī tie atom usabrukšanas gadījumi, kuŗus rada kosmiskie stari,

ir dabīgi, no mums neatkarīgi. Mēs tos nevaram iespaidot. Tie dabā sastopami arī samērā tik reti, ka par to izmantošanu tehniskiem nolūkiem nevar būt runa. Tamdēļ jaunākā laikā domāts par mākslīgu intraatomiskās enerģijas atbrīvošanu. Lai to panāktu, tad kaut kādā veidā jārada atomu sabrukšana, pie kam līdz ar to norisinātos ķīmisko elementu pārveidošanās citos elementos. Pirmos mākslīgos atomu skaldišanas mēģinājumus, kā jau minēts, veica Rezerfords 1919. gadā. Pēc tam šie mēģinājumi turpināti vairākos virzienos, kā skaldītāju izlietojot vienmēr kādu radioaktīvu preparātu. Skaldišanu mēģināja panākt arī ar vairāku miljonu voltu augstu spraigumu palīdzību, izmantojot piem. atmosfēras elektrību (zibenī). Bet šie mēģinājumi neveda pie cerētā mērķa. Ja skaldišanai jāizlieto milzīga enerģija un efekts, pie tam mazs, tad tā neatmaksājās, tādai skaldišanai tad nevar būt nekāda tehniska nozīme. Tamdēļ pašā jaunākā laikā mēģina atrast kādus „maigākus“ līdzekļus, ar kuŗu palīdzību varētu sacelt atomu eksploziju. Angļu pētnieki Kokrofts un Valtons (Cockcroft u. Walton) šeit guvuši vislielākos panākumus. Viņi atomus skalda ar t. s. ūdeņraža kanaļstariem, t. i. ar lielā ātrumā skrejošiem ūdeņraža gāzes ioniem (protoniem). Ja šādā veidā apstaro metallu litiju, tad viens litija atoms uztver vienu protonu un eksplodē divos hēlija ionos. Šis 1932. gadā izdarītais atklājums ievērojams pirmkārt ar to, ka skaldišana panākama ar samērā mazu enerģijas patēriņu: pietiek, ja protonus paātrina 30 000 voltu lielā potenciāla kritumā. Protons neizārda litija atomu ar savu enerģiju, bet ar to, ka ieskrejot litija atoma kodolā, to padara nestabilu, sacelot it kā eksploziju. Otrkārt, šie mēģinājumi ievērojami ar to, ka hēlija daļiņas izsviež ar milzīgu enerģiju. Šī enerģija ir tik liela, ka to var izskaidrot vienīgi kā cēlušos no masas pārejas enerģijā (enerģija ir vienāda masas reizinājumam ar gaismas ātrumu otrā pakāpē). Un tiešām, saskajot litija un ūdeņraža atomsvarus, to masa ir lielāka par radušos divu hēlija daļiņu masu — daļa materijas ir pārgājusi enerģijā! Līdzīgas pārvērtības iespējams izdarīt arī ar boru, kuŗa atomi, uztverot ūdeņraža kodolus, eksplodē trijos hēlija atomos. Šos atklājumus pārbaudīja un apstiprināja 1933. gadā arī vairāki citi fiziķi.

Ar visiem šiem lielajiem sasniegumiem, mēs no tehniskas atomu iekšējās enerģijas izmantošanas tomēr stāvam vēl tālu. Ne-laime tā, ka atomu kodoli telpā stāv ļoti tālu cits no cita: atoma telpas lielākā daļa ir tukša. Tamdēļ no daudziem desmit miljoniem protonu, kas krīt virsū, piem., litija plāksnītei, tikai daži ķer kodolus. Galu galā saskalda tikai nēcīgu atomu skaitu un arī atbrīvotās enerģijas daudzums stāv tālu zem izlietotas enerģijas daudzuma. Bet šajā virzienā tagad visās pasaules malās turpinās in-

tensīvs pētīšanas darbs un nav nekāds brīnums, ka jau tuvākie gadi te nes jaunus pārsteigumus. Galvenais — atrast līdzekli, kā ar samērā mazu enerģijas patēriņu sacelt atomu eksplozijas lielākos apmēros, tā, ka process pats ietu tālāk, līdzīgi tam, kā degoša viela aizdedzina lielus citu vielu daudzumus. Fizikai te būs jāmācās no modernās ķīmijas.

Tagadnes ķīmiju taisni raksturo šī tendence — ar mazu enerģijas patēriņu veikt lielas pārvēršanas. Modernā ķīmija ņemusi paraugu no dzīvās dabas, kur visi ķīmiskie procesi norisinās enerģētiski ļoti oikonomiski. Dzīvās būtņēs gandrīz katrai ķīmiskai reakcijai ir savs enzīms jeb ferments, kas to veicina un dara iespējamu pie parastās temperatūras. Dažus no dzīvās dabas ķīmiskiem procesiem laboratorijā un fabrikā mēs protam veikt tikai ar vairāku simtu gradu augstām temperatūrām, bet dažus vēl nepavisam neprotam atdarināt. Modernā ķīmija, ņemdama paraugu no dzīvās dabas, pakāpeniski atsakās no augstām temperatūrām, lieliem spiedieniem un stiprām strāvām un mēģina strādāt taupīgāk. Jau sen atpakaļ atrasts, ka daudzas ķīmiskas reakcijas ļoti labi norisinās dažādu blakus vielu klātbūtnē, kas pašas nemaz nepārmainās. Šādas vielas, kuņu darbība līdzīga enzīmu jeb fermentu darbībai, sauc par katalizātoriem. Tos tagad ļoti plaši pielieto gandrīz visās ķīmiskās rūpniecības nozarēs, piem., sērskābes iegūšanā no sēra, amonjaka un slāpekļskābes iegūšanā no gaisa un ūdens, māslīga benzīna iegūšanā no ogles u. t. t. Katalizātori ir modernās XX. gadu simteņa ķīmijas lozungi.

Parasti ar niecīgu katalizatora daudzumu iespējams pārvērst lielus citu vielu daudzumus. Šajā ziņā tie līdzīgi teiksmainajiem viduslaiku „gudro akmeņiem“, kuņu darbība esot bijusi tik spēcīga, kaniecīgs šīs brīnišķās vielas graudiņš spējis sudraba kaņoti pārvērst zelta kaņoti. Viduslaiku alķīmiķi dod pat receptes (kuņas gan diemžēl neviens mirstīgais vairs nevar atšifrēt), kā šos „akmeņus“ iegūt. Mūslaiku ķīmiķi to vēl nespēj; viņiem pat vienkāršo katalizatoru problēma nav galīgi noskaidrota. Bet jau tagad zināms, ka nekā mistiska te nav. Ir zināms, ka katalizātors kaut kā ierosina molekūlas. Slīdot gar katalizatora virsmu, molekūlas it kā dabū triecienus visvārīgākās vietās, atomus saistošās saites kļūst vaļīgas, molekūlas izjūk un atomi saistās citādā veidā. Katalīzes pētīšanā beidzamos gados vislielākie nopelni amerikāņu fiziko-ķīmiķiem, 1932. g. Nobeļa prēmijas laureātam J. L a n g m i r a m (Langmuir). Savos pētījumos viņš lietoja noteiktas, tīras virsmas (metallus un kristallus) un pierādīja, ka kristalla stūri ir tās aktīvās vietas, kur norisinās katalītiskās reakcijas. Tamdēļ arī katalizātoram jābūt stipri sasmalcinātā, vaslabāk kolloidā, veidā, jo tad aktīvo vietu ir visvairāk. Interesantas ir parallēles kādas pa-

stāv starp fermentiem un dažādiem neorganiskiem katalizātoriem, piem., kolloīdu platinu. Tā, daudzi fermenta krāso gvajaku zilā krāsā; tāda pat krāsošanās norisinās smalkas platinas klātbūtnē. Fermentu darbībai ir zināmas temperatūras robežas, kuŗās tie vislabāk darbojas — tas pat novērojams pie metalliskās platinas. Fermentus saindē tādas indīgas vielas, kā piem. zīlskābe, sērūdeņradis u. c. — tādu pat saindēšanos novēro pie neorganiskiem katalizātoriem. Sevišķi ievērojams tas, ka katalizatora saindēšanai pietiek ar ļoti niecīgiem indes daudzumiem. Eksperimentālā ceļā pierādīts, ka katalizatora darbības paralizēšanai indes vajaga pat ne tik daudz, lai tā vienmolekulārā kārtā kārkļātu katalizatora virsmu, bet daudz mazāk. Tas pierāda, ka katalitiski darbojas tikai dažas virsmas, t. s. aktīvie centri, kas ir kristallisko daļiņu stūros (un šķautnēs).

Katalizatoru lielo nozīmi enerģijas taupīšanā un dažādu vērtīgu vielu iegūšanā raksturo arī tas, ka liela daļa no beidzamos 20 gados piešķirtām Nobela prēmijām dotas par pētījumiem katalizatoru nozarē. Katalizatori iespiežas nevien dažādās neorganiskās, bet arī organiskās ķīmijas nozarēs, kur vislielākie nopelni franču ķīmiķiem S a b a t i ē (Sabatier). Ar katalizatoru palīdzību (smalkiem metalliem, piem., platinu, pallādiju, niķeli, metallu oksīdiem un sālim) organiskajā ķīmijā veiktas daudzas brīnīšķas sintezes. Šeit sekoši piemēri: 1) vīnspirta sinteze no acētilēna, kas iegūstams no ogles, kaļķiem un ūdens, 2) mākslīga cukura sinteze no tvana gāzes, 3) glicerīna iegūšana no acētilēna, resp. ogles, ūdens un kaļķiem, 4) mākslīga kaučuka iegūšana no acētilēna, 5) mākslīga benzīna iegūšana no ogles un ūdens.

Sevišķi ievērojams virziens modernajā XX. g. s. ķīmijā ir arī organisko dabas vielu pētīšana. Intensīvi pēta tās vielas, kas sastopamas dzīvā dabā: ogļhidrātus, olbaltumvielas, augu un dzīvnieku krāsvielas (heminu, chlōrofilu, karotinoidus), fermentus, vitāminus un hormonus. Šeit gan sensācijas nenāk tik ātri kā fizikā, jo organisko vielu pētīšana daudz grūtāka, parādības te ļoti komplicētas; bet arī te veikts milzīgs darbs. H. F i š e r s 1928. gadā sintezēja galveno asins hemoglobīna sastāvdaļu — heminu, kuŗam ļoti komplicēta molekūla; beidzamos gados minētais vācu pētnieks sintezējis arī galvenās chlōrofila moletūlas daļas. Jāpiezīmē, ka chlōrofils ir tā brīnīšķā viela, kas augu lapās veicina ogļskābās gāzes un ūdens savienošanos par dažādiem ogļhidrātiem, pie kam kā starpprodukts veidojas formaldehids. Šī reakcija, kuŗu mēs laboratorijā vēl neprotam atdarināt, ir viena no vissvarīgākām, kādas vispār norisinās dabā. Tā notiek saistot saules staroto enerģiju, kas pārveršas ogļhidrātu ķīmiskajā enerģijā, no kuŗas pārtiek visa dzīvā daba. Apēdot augus, no šīs enerģijas uzturas dzīvnieki,

apēdot augus un dzīvniekus, no tās dzīvo cilvēks. Šis process ir arī mūsu teknikā izlietotās enerģijas pamatā, jo akmeņogles un nafta ir dzīvās dabas produkti.

Chlōrofila aktīvā daļa uzbūves ziņā līdzīga hemīnam; galvenā starpība tikai tā, ka pirmajā liela loma magnija, bet otrajā dzelzs atomam. O. V a r b u r g s priekš dažiem gadiem atrada, ka oksidācijas ferments, kas sastopams dzīvnieku un cilvēka audu šūnās, ir līdzīgs hemīnam. Oksidācijas ferments veicina ogļhidrātu sadegšanu par ogļskābo gāzi un ūdeni; ja šis katalizators vairs nedarbojas, tad norisinās ogļhidrātu rūgšana un šūna saslimst ar vēzi.

Ar to mēs esam nonākuši pie trešās centrālās modernās zinātnes problēmas — dzīvo vielu un dzīvības jautājumiem. Fizikai un ķīmijai te priekšā plašs, nepārredzams darba lauks, kurā tās tikai beidzamajā gadu simtenī sekmīgi sākušas strādāt. Organiskā ķīmija un kolloidķīmija ir tās nozares, kas te visvairāk dod. Organiskās ķīmijas institūtos veic sarežģīto dzīvās dabas vielu sastāva un uzbūves noskaidrošanas jautājumus, bet kolloidķīmija pēta dabas vielu fizikāli-ķīmiskās īpašības (sk. rakstu Daugavas 1933. g. 10 numurā). Kā spilgtākos organiskās ķīmijas sasniegumus šajā virzienā var minēt hormona tiroksīna sintezi, seksuālhormonu iegūšanu tīrā, kristalliskā veidā (sk. rakstu mēnešr. „Burtnieks“ Nr. 9, 1933.), A- un D-vitāminu ķīmiskā sastāva noskaidrošanu, un beidzot — C-vitāmīna sintezi. Taisni C-vitāmīna sinteze pierāda, cik negaidīti straujš var būt tagad ķīmijas progress. Vēl priekš 3 gadiem par C-vitāmīnu, kuŗa trūkums rada vispārīgu vājumu un ved pie saslimšanas ar skorbutu, nekas noteikts nebij zināms. Šīs vielas pētīšanā izlietoti lieli līdzekļi un daudz pētnieku enerģijas, bet pa lielākai daļai bez redzamiem panākumiem. Tikai 1932. gadā ungāru pētniekam S z e n t - G y ö r g y i beidzot izdodas šo ievērojamo vielu iegūt kristalliskā veidā un noteikt tās ķīmisko sastāvu. Tagad zināms, ka C-vitāmīns, kuŗu sauc arī par askorbīnskābi, pieder pie cukurvielu grupas, un cik tas arī neliekas savādi, šī tik ilgi meklētā viela, izrādās, ir dažādās uztura vielās samērā lielos daudzumos. Sevišķi daudz viņa ir upenēs, apelsīnos un citronos, tomātos, kartupeļos un nierēs. No beidzamām vien tagad iegūts jau ap 400 gr tīras askorbīnskābes, kas ir kristalliska, viegli oksidējama, ūdenī labi šķīstoša viela. 1933. gadā T. R e i c h š t e i n a m (Šveicē) un, neatkarīgi no viņa V. N. H a w o r t h ' a m (Anglijā), izdevās askorbīnskābi sintetēt, kā sāku vielu izlietojot parastās cietes (stērķeles). Sintetiskais C-vitāmīns ir gluži tāds pat kā dabīgais, tas griež polarizētas gaismas plāksni pa kreisi un dziedina skorbutu.

* *

*

No šā īsā apskata redzams, cik daudz nozīmīga un vērtīga sniegusi eksaktā zinātne beidzamos 30 gados; pie tam taisni beidzamiē 3 gadi devuši daudz jaunu, lielu atklājumu. Zinātnes progresā ātrums aug ar laiku. Senos laikos tas bija lēns un bija laikmeti, kad var runāt par regresu. Tikai sākot ar XVII. gadu simtu likne, kas izsaka zinātnes progresā atkarību no laika, sāk manāmi kāpt uz augšu. XIX. gadu simtenī kāpjošā tendence strauji pieaug un var teikt, ka šajā īsajā laikā sasniegts vairāk, nekā visos iepriekšējos laikmetos kopā. XX. gadu simtā šis progress vēl paātrinās... Mēs dzīvojam brīnišķā laikmetā. Monumentālie eksaktā zinātņu sasniegumi ir mūsu lepnums, bet arī vienīgais, ar ko esam pārāki par citiem laikmetiem un kultūrām. Ja cilvēces morāliskā attīstība ietu tādā pat tempā, tad drīz vien būtu realizēta paradīze zemes virsū.

CHRONIKA

Valdis Grēviņš. Otrā dzeju grāmata

A. Gulbja izdevums.

Tā ir skumju un smeldzes apdvesta grāmata, bez cerībām uz jaunu rītu un labāku nākotni. Visai grāmatai par vadmotīvu varētu likt izskaņas rindas:

Zvaigzne nokrīt, bet zeme
Tumsā tāpat kā bij.
Kalni sadrūp, bet lejas
Miglā tāpat kā bij.

Krājumu autors sastādījis četrās daļās. Pirmā daļa veltīta subjektīvai lirikai. Šeit dzejnieks grib būt gan kā alvas zaldātnis bez sirds, kuŗu bīda mīļotās sievietes rokas, gan atkal viņš saka kamenei, lai tā dzied par visu mūsu dzīvi, sēzdamās pie zilās debesu rūts, jo mēs tāpat kā viņa nekur netiekam, jo visur priekšā melna sieva blāvu stiklu tur. Viss paiet ātri — arī mila, tāpēc vajaga steigties, iekams aust diena. Šis moments sevišķi uzsvērts dzejolī „Gailis nodzied“.

Nodaļu noslēdz dzeja — „Aelita, kur tu esi“. Raksturīga ir viena vidējā vārsmā:

Kur tu esi? Sausas lapas
Man kā smiltis sejā krīt,
Velti cilvēks kliedz pie kapa,
Lai nāk vakardiēna rīt.

Tas tomēr nav tūkstošreiz dzirdētais pesimisms, viņa tomēr ir kaut kāda tikai tagadnes kultūras cilvēkam piederīga vēsma, kuŗu dod Grēviņa ekspressīvā izteiksme.

Grāmatas otro nodaļu varētu nosaukt par mazu dzejisku reviju, jo to autors viegliem vilcieniem pieskaŗas gan dažādām pasaules daļām, gan notikumiem, kas tur norisinājušies pēdējos gados. Jau raksturīgi ir dzejoļu virsraksti. Piemēram: „Raudu mūris“, „Pašā“, „Āzijā ātri grimst saule“, „Bagdāde“, „Ķīnas nakts“ u. t. Katrā dzejolī autors tad arī mēģina uzburt raksturīgu noskaņu un ainu, un jāsaka, ar sekmēm.

Āziju viņš raksturo šādi:

Uzplaukst mēness kā puķe
Tieši virs kamieļa kupŗa.
Zilonis, paceltu snuķi,
Mākoņus velk aiz čupras.

Bet Ķīnas nakti:

„Zvaigznes ir kaķēni balti,
Laiza sev ķepas un ņur.
Zeme — liela tējas tase,
Kuŗu trīs rūķiši tur.

Indiāņu meiteni dzejolī „Baltais brālis“:

Kāpēc tu sirdij tik gauŗi dari?
Šonakt mans virs tevi sitis ar vāli.
Bet kur tu iesi, ieŗu es arī,
Baltais brāli.

CHRONIKA

Izdevušies raksturīgi ir arī dzejoļi par Kazanovu, Don-Kichota galu un Paganīni. Nodaļu noslēdz Gestas Berlinga ieskaņa un izskaņa, kuŗa jau tagad no Dailes teātra skatuves pārgājusi tautā.

Grāmatas trešā daļā atkal ir subjektīva lirika, tikai šeit jau ir vēl vairāk smeldzes nekā pirmā daļā. Kur autoram izdodas sakausēt savas izjūtas ar formu skanošā metallā, tur rodas respektējamas rindas. Ar atzinību minami dzejoļi: „Jautrā pastaiga“, „No rīta kuģim jāpienāk“ u. c.

Ceturto un pēdējo daļu Grēviņš iesāk ar vārdiem:

No zemes lien fabriku pīķi,
Zied ķirši namu ejās, —
Ak, kā gan kapos liķi
Par trako pilsētu smejas.“

Visa šī daļa ir ar izjūstu sociālu pieskaņu, bet tomēr šī pieskaņa nekur nekļūst uzbāzīga. Šeit arī atradīsim dzejoļi, kuŗš, liekas, ir pats īpatnējākais visā grāmatā, un tas ir: „Iela ar vienu māju“, kas domāta kaps. Šeit atzīmējams dzejoļu cikls lieliem bērniem, par lielpilsētas dzīvi un sociālo postu. Tas tvirts īpatnējā, tikai Grēviņam piemītošā pesimistiskā skatījumā. Tikai pašās beigās ieskanas viens gaišāks akords pār visa krājuma tumšo smeldzi:

Sakliedzas ūdeņi Gaujā,
Daugavā radzes lūzt.
Aprīlim cīrulis sauļā.
Sirds, tev paveŗas gūsts.“

Izteiksmes ziņā Grēviņš dažreiz panācis slavējamu lakonismu, piem. „Sakliedzas ūdeņi Gaujā“... u. t. t. Arī forma ir cieta un metalliska, tikai brīžam metalliskais cietums pārskan rindās ievīto jūtoņu. Visumā šī dzeju grāmata jāņem kā inteliģenta kultūras cilvēka jūtu un prāta dzīves dokuments. Varbūt viņa neliecina neko labu par tagadni, bet viņa ir patiesa un tamdēļ visu atzinību viņai.

Pēteris Aigārs.

Aida Niedra. Pie Azandas upes

Romāns. Izdevis A. Gulbis.

Dzejniece, kas jau vairāk kā desmit gadus devusi visistāko un īpatnējāko liriku mūsu rakstniecībā un tādā mērā atšķīras no citiem pantu taisītājiem, ka mūsu tā saucamā „kritika“ vēl nav atradusi pieeju pie tās, samērā nesen ir sākusi rakstīt arī stāstus un romānus. Kad īsts un tipisks dzejnieks piegriežas prōzai, tad iznākumā var būt divi gadījumi: viņa prōza ir bagāta jūtām, domām un ar tēlojumu, bet vāja, neskaidra un izplūdusi savos tēlos un savā sastatā jeb kompozīcijā (tādi ir, piemēram, vācu romantisko liriķu Novalisa un Helderlina romāni) vai, otrā gadījumā, arī šī prōza līst kā vistīrākā būtības dzeja un paglabā dzejas īpatnējo plūdumu un skaidrību (tādas ir, piem., Skalbes pasakas), bet ne vienā, ne otrā gadījumā tā neatgādinās parasto „literātūru“ un racionālos kombinējumus. Tā būs pilna ar dzejisko fantaziju un tiešo lietu skatījumu, kaut arī, varbūt, neapmierinās kā prōza. Aidas Niedras stāstījumi vairāk atbilst otram dzejnieciskās prōzas gadījumam, t. i. viņi ir tā pati dzeja, tomēr nesastāv tikai no refleksijām, jūtām un tēlojuma, tanīs ir tēli un darbība, kas Aidas Niedras rakstībā risinās strauji un dažkārt, sevišķi pirmajos romānos, ar ne visai pārlicinošiem lēcieniem un negaidītiem pagriezieniem. Tas tāpēc, ka Aidas Niedras dzeja vispār ir straujuma pilna, tanī ir it kā kvēla gara nepacietība mūžam būt lidojumā kā tam brīnišķīgajam putnam (viņas „Erosa elegijās“), „kas aši uz ziemeļiem skrēja, Bet ceļā to dienvidi aiz-

vīla, lai vairās tas asā vēja". Ja daudzu citu mūsu jaunāko dzejnieku dzeja atgādina remdenu ūdeni vai pat sāji saldenu cukurūdentīņu, tad Aidas Niedras dzeja ir uguns, tās vārdi apdedzina kā liesma. Aīdu Niedru parasts dēvēt par miesas dzejnieci pretstatā visādiem „dvēseles“ dzejniekiem, bet šis dēvējums ir pareizs tikai par tik daudz, ka viņas dzejā tiešām rit dzīvas sarkanās asinis, nevis bāls ūdens un pulsē karsta sirds, nevis anēmisks prāts, bet citādi šai liesmainā, vietām dziļas dabas mistikas pilnajā dzejā ir vairāk gara un dvēseles nekā visu dvēselīguma sludinātāju darbos kopā. Viss, kas sakāms par Aīdas Niedras lirisko dzeju, attiecīgāms, ar dažiem iebildumiem, arī uz viņas stāstošo prōžu, jo Aīda Niedra ir ļoti viengabalīga personība, viņas darbs nesadalās dažādos atšķirīgos jomos; iebildumi zīmējas uz to, ka viņas agrinā prōza tehniskās formas un kompozīcijas ziņā nav sasniegusi pilnību kā dzeja. Tāpat kā dzeja, tā arī viņas prōza pamazām veidojusies no ugunīga straujuma uz rāmāku, apcerīgāku dabas uztvērumu, no kvēlām subjektīvām emocijām uz objektīviem vērojumiem un tēliem. Ugunis tītais putns Feniks kļūst par „klējotāju skumju“ ar viegliem spārniem, kā sacīts jau augšā citētā dzejolī. Paralleles starp Niedras dzeju un prōžu: „Erosa elegījas“ un pirmie romāni „Sarkanā vāze“ un „Cilvēks ar zelta acīm“, jaunākās dzejas un romāns „Pie Azandas upes“.

Ar šo romānu Aīda Niedra pierāda, ka viņa var būt objektīva stāstītāja. Te viņa izcēlusi gaismā savas dzimtenes Tīrzas veco dzīvi un ļaudis ar viņu paražām, valodu un raksturiem tādā spilgtumā, kādā notēlojis vienīgi Janševskis savu Kursu. Daudz mums ir bijis zemniecības rakstnieku un pie tam lielu mākslinieku, bet neviens nav tēlojis zemnieku tik dabīgi un īsti kā Aīda Niedra šīnī darbā. Viņas darbu lasot ir tā, ka nevis rakstnieks mums stāsta par kaut ko, bet gan paši ļaudis nāk un darbojas mūsu priekšā, runā savu sakpaino, tikai viņiem vien piemītošo valodu, ka druvas, meži, mazā Tīrzas pieteka Azanda, kuŗas labskanīgais vārds laikam būs saistījis dzejnieci, zaļo, vist un apsnieg gada laikos. Te nekas nav tiši gludināts, literārizēts, panākta pilnīga īstenības izjūta, intuitīvi, rēgonīgi skatīta jau aizgājušu laiku esība. Pats par sevi šis tiešais skatījums ir kaitējis romāna izkārtojumam, mēs dabūjam daudzas ainas un epizodes, kas nav pilnīgi sakusušas par viengabalīgu lējumu, mēs dabūjam redzēt daudzus spilgtus un zīmīgus cilvēkus, kas neieslēdzas romāna kopējā fābulā un tikai pāris notikumus parādās, lai vairs nekad neaizmirstos. Šos sastata trūkumus bagātīgi atsveŗ īsta tautas valoda, tēlainā izteiksme un dzīves tiešais tvērums.

Aīda Niedra nekad nelieto tiešo aprakstu: tas cilvēks bija tāds un tāds, viņa seko epīķu gudrajam paņēmienam: rādīt cilvēku raksturus darbībā. Zīmīga te ir kāda aina 94.—97. lappusēs. Lukstenes dēlēnu Dāvīti sakodusi indīga čūska. Gan vecāki to mēģina glābt, ierakdami zemē, bet puika tikai vaid un griež zobus ar putām uz mutes. Tad viņi to izrok, un māte steigšus ved pie daktera, ieskrien tā namā, kliegdama pilnā balsī: „Kur daktera lielskungs, kur dusmīgais Viķers?“ Viņa neraugās uz to, ka uzgaidāmā istaba pilna citu slimnieku, ka ārsts patlaban darbojas ap kādu plīku cilvēku uz galda, viņa zina tikai, ka Dāvītis jāglābj tūlī. Un dusmīgais Viķers to arī dara, pēc tam vēl tikai pasaka: „Brauc mājā. Vai rente ir nomaksāt'? Nav? Nu tad es no tev' negrib' neko.“ Lukstene aizbrauc mājā un tikai tur atminas, ka nav kumosu mutē bāzusi kopš rīta reizes. Luksts sēd uz lielā akmens olnīcas galā. Viņam ir tikai viens jautājums: „Nu, vai dzīvu atvedi?“ Te dažās lappusēs tiešā darbībā spilgti notēlojas veseli trīs raksturi: Lukstene, kas savā māntīcībā vairāk paļautos uz vārdotāju Truleiku māti, bet kas tomēr ar visu straujumu rauj dēlēnu pie ārsta, ārsts, vācietis, kas izdaudzīnāts par bargu un niknu, bet patiesībā ir ļoti labsirdīgs un humāns un bieži zemniekiem palīdz bez maksas, un Luksts, kas zemnieka padevībā liktenim sagaida visjaunāko un kam nenoraustās sejš neviens vaibsts. Autore devusi šos spilgtos raksturojumus bez viena paskaidrojoša vārda no sevis, viss izriet no darbības un cilvēkiem pašiem.

pieredz gan mazais Vernītis, gan pavieglais Alois Kreijers, gan brīnišķīgais Hildebrands Baums, gan sirdi saminušais Dāvis Kulgrēns; ir Lidija Sauja, viņas vīrs Fēliks un Rikards Zalde pārdzīvo kādu lūzumu vai nu jaunai dzīvei, vai jaunām atzīnām. Ir kas cilvēku pārvērš: lieli notikumi tautas vai paša dzīvē. Tāds Brigaderes uzskats: dzīvei un cilvēkiem jātīc. Ne mūžam tiem ķepuroties zem likteņa smagā zābaka ikdienas dūkstī.

Stāstos redzama vieta 1905. gada notikumiem un pasaules kaļam. Kā īpašs analīzes objekts laulības dzīve. Tās atveidojumā XX. gadusimteņa „laikmetiskais”, „modernais”: tur cilvēki, kas ātri dzīvo, ātri reibst, ātri arī pieredz skarbas pagāris (Lidija, Miķa). No citām problēmām var minēt: latviešu strēlnieku īpatnējo misiju, nacionālo naidu, latviešu pārvācināšanos latvieša ģimenē ar vācu sievu.

Valoda pareiza, vienā otrā vietā pašreiz apkaļojamām savādībām, kā priekš nevieta. Teikumi īsi, aprauti, puzdami drāmatismu, var teikt, nervozitāti. Izteiksme korekta, nepretencioza. Nav tā pārsātināta spilgtām, neparastām gleznām. Tik atsevišķās vietās tās mulsina lasītāju ar tikamu oriģinālitāti, piem.: 20. lpp. klusumā „ļaužu masa ielipa kā svinā lieta”; 30. vārdi nākuši „tādi kā slīpēti asmeņi”; 54. krēsls brauca „kā piedzēries tirdzinieks”; 173. ģenerāļi „stāvēja ka palmas eksotiskā dārzā”.

Daudz jauna šī grāmata par Brigaderes attīstību varbūt nesniedz; bet Brigaderes pazinējiem tā tikams ieguvums, un tiem, kas Brigaderi būtu mazāk pazinūši, arī šis krājums var būt labs ceļa vadonis uz rakstnieci. Grāmata glīta, solida.

J. Bičolis.

Latvietis Sibīrijā

A. Lettis. Trimdinieka atmiņas. Divi sējumi. A. Gulbja izdevums.

A. Leiti līdz šim šur tur manijām kā pavāju dzejoļu un stāstu autoru. Divās prāva apmēra grāmatās, kas kopā aptver 454 lpp., viņš tagad izmēģina savas spējas memuāru rakstīšanā. Kā cara laiku revolūcionāru viņu 1908. gadā apcietina un ievieto Pēterā-Pāvila citadelē. Pēc tam viņu aizsūta uz Jakutskas apgabalu, kur viņam saskaņā ar spriedumu jādzīvo pieci gadi. Šos gadus viņš savās atmiņās sīki notēlo, šausmu pilnajam ceļojumam uz Jakūtiju vilcienā, zirgos un kājām kopā ar katordzniekiem un citiem izsūtāmiem un dzīvei Aleksandrijas cietumā ziedodams tikai memuāru ievadu.

Cilvēka izolēšana ir tāds soda un atriebības institūts, kas cilvēkam laupa cilvēcīgo; kas liedz viņam pat to, ko bauda kustoņi, proti, sabiedrību. Vis-smagāk deformē cilvēka specifisko seju tādas vietas, kā minētais Nevas krātiņš, kas ieslodzīto zināmā mērā arī fiziski izolē. Bet īstenībā nav labāka arī garīgā vienatne, kurā dzīvojam garīgi atpakaļ palikušu ļaužu vidū. No šī viedokļa raugoties, Sibīrijas eksotika, ko pārdzīvojuši daudzi mūsu revolūcionāri tajos idejiski pilnasinītajos laikos, bij nāvējoša; bij upuris, kuŗa lielo vērtību mūsu mietpilsoniskā atmosfērā nemaz nespēj aptvert. Šo upuri izceldams, šo varoņlaikmetu daudzinašams, Lettis pastrādā teicamu audzināšanas darbu: viņš skubina cienīt tās brīvības, ko lielās politiskās pārgrozības mums atnesušas, bet ko diemžēl arī mūsu jaunajā valstī blamē ļaudis, kas no pagātnes nekā nav viņājuši mācīties vai arī „mācības paguvuši jau aizmirst. Tāpēc „Trimdinieka atmiņas” uzskatāmas par grāmatu, kas nedrīkstētu trūkt nevienā tautas bibliotēkā, kur pēdējā laikā sāk ieviesties visādi „Rautenfeldi” un Bebutovas, sēnalu un neķītrību literatūra, kas nevien nesatur nekādas gara barības, bet pat nomaitā jēdzienu par to, cik ļoti daudz vērtīga slēpjas labās grāmatās. Abu Leiša grāmatu

literātūrpolitisko vērtību atbalsta arī viņa diezgan attīstītās stāstītāja spējas: grāmatām viegli baudāms, bet kodolīgs stils, un tas parastam lasītājam neļauj ne brīdi kavēties kritizējošās pārdomās, lai gan Leiša memuāros ir arī problēmātiskas vietas. Piemēram, pārrunājama liekas viņa morāliskā pretenciōzītāte. Kā svēto Antoniju viņu kārdina jakūtiētes un krievietes, jaunas un vecas, nabadzīgas trimdinieku atraitnes un bagātas kņazu meitas, bet, šis skumji jocīgās situācijas tēlodams, viņš nekad neaizmirst uzsvērt savu nevainojamo nostāšanos... Tas izklausās, zināms, mazliet vientiesīgi. Jo jāatzīstas, autora persona mūs spēj ieinteresēt tikai niecīgā mērā; autors mūs nesaista kā vēsturiska persona, bet tikai kā chronists, kā liecinieks. Taču šiem takta trūkumiem nav tāda rakstura, ka tie spētu Leiša memuāru pozitīvās puses nopietni aptumšot.

Varētu vēl šaubīties, vai latvietim vērts tēlot eksōtisko zemju etniskās un klimatiskās divainības tādā gadījumā, ja viņš nav zinātnieks. Leitis to nedara tādā veidā, kā to zinātnieks darītu, un rikojas gluži pareizi — eksōtika viņa darbā ir tikai dekorācija, fons tai drāmai, ko pārdzīvo trimdinieka sirds vienalga kur — Urālu vai Kanādas mūža mežos, vai arī Jakūtijas tundrā. Eksōtika autoru netiksmīna, viņš turpretī ar ilgošanos gaida, kad viņa pieci gadi būs garām, un tad šai zemei viņš priecīgs uzsauc: „Ardievu, uz nekad neredzēšanos!“

A. Baumanis.

Alfreds Goba. *Latgale*

Valtera un Rspa a./s. izdevums

Ir skaidrs, ka vienai tautai var būt tikai viens ceļš, viena kultūra un nākotne. Un tomēr latviešu pagātne liek runāt bieži arī tagad vēl par Latgali atsevišķi. Dažādi iespaidi un varas dažādi ietekmējušas atsevišķu apgabalu gaitas un attīstību, tā ka pat arī pēc apvienošanās vēl nav panākta vēlāmā skaidrība, saskaņa un kopdarbība.

Presē un sabiedrībā dzird bieži pārmetumus, ka latgaļi nav valstiski un kultūrāli, no otras puses, ka Latgali pārprot un nepelnīti pārmet tai separatismu un citus grēkus. Pārspilējumi ir vienā un otrā pusē, jo tas ir bieži vien tagadējais mūsu ne visai stabilās politikas produkts. Izglītots latvietis, vai tas nāktu no Kurzemes vai Latgales, uzskata Latgali par valsts daļu, kuŗai, viņas zemākas izglītības un saimniec. labklājības dēļ, jānāk palīgā un jāpanāk nokavētais. Nav kardināli jautājumi ne atsevišķas latgaļu literātūras, ne valodas dibināšana, ne atsevišķu īpatnību izveidošana, jo šīs visas lietas var būt tikai kopējas un latviskas. Vēstures rats griežas ar loģisku likumību un kādreiz izšķirtie latvieši tagad var iet tikai vienu ceļu un darīt kopēju darbu

Galvenais jau ir tas, ka Vidzeme un Kurzeme agrāk tika pie zināmas brīvības un līdz ar to pie garīgas dzīves un kultūras tradīciju veidošanas. Šis darbs jau risinās tepat nepilnu gadu simteni, tāpēc arī šo daļu pagātne labāk izpētīta un pazīstama. Turpretī Latgales pagātne ir vairāk tumsā tīta. Latgales pašas darbinieki šī plīvura pacelšanai ir maz ko darijuši. No Latgales nav nācis ne redzamāks kultūrvēsturnieks, ne literāts, kas dziļi un plaši tēlotu šī apvidus dzīvi un ļaudis. Šo robu mēģina aizpildīt mūsu rakstnieki, kas nav nākuši no Latgales. Tā Ad. Erss pēdējos gados laidis klajā divi stāstu grāmatas no Latgales dzīves. Žanis Unams I. M. M. 1926. g. II. b. par šiem stāstiem raksta: „Šis stāstu krājums ir viens no īpatnējākiem un izcilākiem Latgales tēlojumiem, kas dziļās izjūtas un Latgales katoliskā gara izpratnes ziņā pārsniedz ir Austriņa, ir Skalbes Māras zemes tēlojumus. Latgaliešu izloksnē pārceļti, E stāsti būtu vislabākie daļprōzas darbi latgaliešu literātūrā.“ To pašu apgalvo „Brīvā Zemē“ Ed. Virza. Tomēr tie līdz šim nav

pārcelti, ne arī Latgalē daudz lasīti, jo Erss Latgales katoliskam garam nav pieskāries ar dziļāku izpratni un objektivitāti, bet no Latgales sniedzis tikai anekdotiskus sīkumus, ne pašu Latgales dvēseli.

Arī kultūrvēsturē par Latgali sarakstījis grāmatu autors, kas tikai pēdējā laikā iepazinies ar to. Tas ir pazīstamais daudzru rakstu rediģētājs Alfr. Goba. Par Latgales vēsturi un apstākļiem pēd. g. s. otrā pusē rakstīja daudz pazīstamais G. Manteifelis, bet par atmodu paši Latgales celmlauži Fr. Trasuns, Fr. Kemps un N. Rancāns ir snieguši tikai īsas piezīmes.

Šogad iznākušā Gobas grāmata *Latgale* ir līdz šim plašākais šāda veida darbs. Viņā atspoguļojas laikmets Latgalē no pārkrievošanas sākumiem līdz 1905. g., kad Latgalē sākās jauns laikmets.

Grāmatas sākumā autors aprāda iemeslus, kas aizkavēja Latgales atmodu. Tātad laikā, kad Vidzemē un Kurzemē mostas uz apzinīgu garīgu dzīvi un rodas savi darbinieki visās kultūras nozarēs, Latgale galīgā tumsā: „Skolas lietās neiejaucās arī vietējā garīdzniecība un poļu muižniecība, jo tas noliegts sakarā ar pēdējo poļu dumpi . . .“ (6. l. p.) Runājot par latviešu biedrošanos 70-tos gados, autors piezīmē, ka: „Latgalē bija stingri noliegti pat katoļu baznīcā parastie Dieva lūdzeju un dievbijīgas dzīves veicināšanas pulciņi“. „Šo zemi nomāca drakoniski aizliegumi, kādus tikai retumis kur pasaulē atradīsim. . .“ „Latgalē par latviešu valodu zobojās, to vajāja, to izdzina laukā, no kurienes tik vien varēja. Pat no baznīcas projektēja to izspiest laukā, lai liktu vietā svešu valodu“. (7. l. p.)

Autors citē no veciem laikrakstiem A. Branta, Ekarta, Bilenšteina un c. domas par Latgali un rāda, kā rodas pirmā interese un iepazīšanās ar Latgali. Tālākās nodaļās rāda notikumus Latgales pārkrievošanas laikā, poļu un katoļu baznīcas iespaidu, pirmos skolotos latgaliešus, pasaulīgās rakstniecības mēģinājumus, tradīciju krāšanu Latgalē un biedrošanās sākumu.

Bez plaši savāktiemi materiāliem un interesantām pag. g. s. otrās puses dzīves ainām, ir grāmatā kļūdas un pārspīlējumi. Lai gan autors centies būt objektīvs un grāmatas sākumā aizrāda uz garīdznieku neapskaužamo atkarību no krievu valdības politikas, tomēr ļoti neizdevīgi argumentē par katoļu baznīcas lomu latgaļu pārpoļošanā. Autors šinī jautājumā nav parūpējies par plašākiem avotiem, bet pa lielakai daļai apmierinājies ar parastiem šabloniskiem spriedumiem un ar ne visai objektīvo un nepilnīgo Fr. Ķempa brošūru „Latgalieši“ 1910. g., kuŗu autors citē bez gala. Ja latgaļi nav aizmirsuši latviešu valodu, kad tiem nebija ne brīvības, ne skolu, tad tas ir tikai katoļu baznīcas nopelns. Par to gaišu valodu stāsta līdz pārkrievošanas periodam iznākušās daudzās grāmatas, par to liecinās plašie, vēl neizlietotie draudžu un lielo garīgo centru archīvi, Krāslavas sēminara laikmets u. c. Aplami un nevietā autora spriedelējumi par itkā svešu kristītu vārdu lietāšanu un svešo valodu katoļu dievkalpojamos. Šādos jautājumos nedrīkst skatīties caur svešas, vai pat nekādas konfesijas brillēm.

Avotu izvēle ne katreiz ir pieņemama. Bieži citētas veselas lapas puses no min. Ķempa brošūras, no sarakstīšanās ar P. Smelteri, kuŗa piezīmes nav atklāti parādījušās, tādējādi darbs bez vajadzības stiepts. Autoram ieteicamāk bija izlietāt Fr. Trasuna atstātos rokrakstus nekā „Jaunā Straumē“ viņa nodrukāto „Latgales atmodas vēsturi“, kuŗa nākusi caur politiķu redakciju un nav autentisks darbs. Pieminot atsevišķus darbiniekus, Jurgi, Miglinieku, Laizānu, par tiem sniegtas ļoti trūcīgas ziņas un nav uzrādīti avoti, tāpēc šur tur iezagušās arī kļūdas. Jurdzs nav dzimis 1848, bet 1845. g. 102. l. p. mēģinājums apgalvot, ka Latgalei 1889. gads butu tas pats, kas pārējai Latvijai 1856. gads, protams neizdevies; tādu faktu autors gribētu mākslīgi radīt bez svarīgākiem apstākļiem. Tas, ka teoloģijas stud. Fr. Trasuns satikās šinī gadā ar zemāku skolu beigušiem F. Laizānu un P. Smelteri, nav svarīgs kāda jauna laikmeta sākumam. Citējumos sastopamas gramatiskas kļūdas. Par vēlū

autors apkēries ierindot starp pirmiem atmodas nesējiem arī šogad mirušo mons. N. Rancānu, par kuŗu piemin tikai grāmatas pēcvārdā. Lieka ir pēdējā nodaļa par ortografiju, izloksni etc. ... jo šādas druskas par šo un to neieder nopietnā darbā un mazina tā nozīmi. Trūkst konsekvences arī „latgalietis“ un „latvieis“, baltietis lietāšanā. Beidzot jāsaka, ka Gobas darbs ir ļoti rūpīga kompilācija, bet ne rūdīta zinātnieka un laba apstākļu pazinēja darbs.

Neskatoties uz šiem iebildumiem, jāatzīst, ka Goba pielicis lielas pūles un sniedzis pirmo plašāko darbu par Latgali, kuŗā kaut drusku atsegta Latgales drūmās pagātnes ainas. Labāk ir padevušās nodaļas par latgaļiem spaidu laikos un attiecību nodibināšanu ar baltiešiem.

Grāmata ilustrēta bagātīgi ar daudzu Latgales darbinieku un mācītāju attēliem un vairākiem faksimīliem. Šis darbs var būt labs pamudinājums turpmākiem Latgales pētījumiem.

Stud. phil. H. Tichovskis.

Tomāsa Manna „Jēkaba stāsti“

Tomass Manns, kas pirms Hitlera apvērsuma skaitījās tikko ne par oficiālo vācu literatūras pārstāvi pasaules priekšā — tik liela cieņa viņam bija kā pašā Vācijā, tā ārzemēs, tagad ir trimdinieks, kuŗa dažas grāmatas kareiviskā vācu jaunatne simboliski sadedzināja uz sārta, tā apzīmējama savu novēršanos no šī īsteni ģermaniskā rakstnieka. Viņš bija vācu lietas aizstāvis pasaules kuŗā un ar visu savas analīzes asumu uzstājās pret citu tautu pārmetumiem, kas toreiz un vienmēr vāciešiem pilnīgi pelnīti bija jādzird par viņu apspiešanas garu un pašlepnu, bet neapdāvinātu un brutālu varmāku tieksmēm, bet pēc kuŗa kopā ar savu brāli Heinrichu viņš kļuva par Eiropas intelektuālās tuvināšanās apustuli un reprezentējās starptautiskos rakstnieku kongresos un kā tādu nacionālsociālisti viņu atzina sev par nederīgu „trešajā valstī“. Mums nav iemesla sekot šīs nenosvērtās nācijai simpātijām un antipatijām pret atsevišķiem saviem dēliem, bet varam mierīgi vērtēt arī Tomasu Mannu kā ievērojamu rakstnieku, kas nes vācu gara kā labās, tā sliktās īpašības tādā skaidrībā, kaut arī ne pilnēstībā, kā reti kāds no dzīvojošiem vāciešiem.

Blakus nupat mirušam Georgem T. Manns ir tas tagadnes vācu rakstnieks, kas visvairāk izkopis stilu, radīdams savu pilnīgi individuālu un reizē it kā ģenerellu izteiksmi. Viņa darbs kopumā ir stingri vienots, un lai tas augtu cik augdams daudzumā, noslēpumaina identitāte paliek un saista kopā viņa tēlus un idejas. Vispār vācu literatūra maz rāda vienota, rūpīgi kopta stila pazīmes, un sevišķi stāstošā prōzā viņa ne tuvu netiek līdz franču un angļu lielajiem stāstniekiem, kas savos darbos reprezentē veselās bagātīgi tēlu apdzīvotas un saskaņotas pasaules. Vācu literatūrā mēs sastopam gan lielas personības, atsevišķus plašus, bet chaotiskus un tuksnesīgus darbus, pie viena un tā paša rakstnieka mēģinājumus dažādos virzienos un formās, bet bez vienības un mākslinieciskās meistarības, kas suverēni pārvalda katru vielu. Vienības trūkums manāms pat pie vācu dzejas lielmeistara Ģētes, kuŗa Ģecs fon Berlichingens un Ifiģēnijs, Verters un Vilhelms Meisters liekas kā dažādu autoru sacerējumi, lai gan, jāatzīst, vienīgi šādā dažādībā varēja izpausties Ģētes daudzpusīgais ģenijs. Tomass Manns, kopā ar Konrādu Ferdinandu Meijeru un pa daļai ar Paulu Heizi, reprezentē labākos vācu prōzaiķus, kuŗu darbus vieno stils un pasaules izjūta.

Tomass Manns pats sevi atzīst par pilsonības dzejnieku. Cēlies no brīvpilsētas Libekas patriciešiem, viņš „Budenbrokos“ devis vācu pilsoniskās dekādences epopēju, ar smalku un nesaudzīgu analīzi atklājis tās dzīvi, ierāžas un lēno, bet nenovēršamo grimšanu. Savās novelēs un romānos viņš nododas mazliet dekādētās intelliģences psiholoģiskai analīzei, dažādām gara un nāves

problēmām, daba viņam ir svešāka un izceļas tikai kā fons pret varoņu kultūrālo formu. Būdams sadzīves un psiholoģisku problēmu tēlotājs galvenām kārtām, viņš līdz šim nekur nebija pieskāries teikai kā dzejas pirmavotam. Ar lielu stila un formas meistarību viņš bija kavējies pie noslēgtām un ne vispārējām esamības parādībām. Būdams mirstošas pilsonīgas kultūras pārstāvis, viņš visu laiku bija viegli skeptisks un ironisks racionālists, kuŗa sapiti vītā, paligteikumiem, visādiem apzīmējumiem bagātā izteiksme atgādināja prūšu valsts kancleju valodu un ar eksaktu intelektuālu pilnību atdeva visas priekšstatu, domu un jūtu nianšes. Tagad viņš pirmo reizi piegriezies teikai un tūlī atgājis atpakaļ pie pašiem kultūras un sadzīves sākumiem — pie ebrēju vectēviem, kas — saskaņā ar Bībeli — kā gani ar saviem lopu bariem pirms vairāk tūkstoš gadiem klīda pa Kanaanas un Mesopotārijas līdzenumiem un ielejām, bez noteiktas apmetnes, bez iesaugšanas augstāk civilizēto apkārtējo tautu, zemkopju un pilsētnieku dzīves veidā.

Leģendārais stāsts par Jēkabu un viņa dēliem, sevišķi par skaisto Jāzepu, ko brāļi pārdevuši uz Eģipti un kas tur ticis Potivara sievas mīlēts un pēdīgi augstā godā celts, sen pievilcis dzejnieku uzmanību ar saviem vienkāršiem, aizkustinošiem un kairinošiem fābulas metiem. Bībelē viņš sniegts tai strupajā un cietajā veidā, kas raksturīgs visiem sākumu mākslas darbiem, lielle persiešu dzejnieki Firdusi un Džami to pārvērtuši par plašiem krāšņās austrumnieciskas fantāzijas pilniem epiem, Rainis no tā iztaisījis ideālistisku drāmu, kur teikas sākotnējie motīvi gan sagrozīti, gan pilnīgi izmesti, — piem., Jāzēpa pusmāsu skuķi Dinu, ko iekāro un arī dabū Zichems, Rainis pārvērš par Jāzēpa ideālo mīlētāju un pilnīgi atlaiž Potivara sievas motīvu, — un pēdīgi Tomass Manns piegājis šai teikai ar visu vēlāi civilizācijai raksturīgo, vēsturiski un teoloģiski kritisko, zinātnisko, psihoanalītisko, astroloģisko un teosofisko analīzes aparātu. Tā ir savāda pieeja, kas vairāk atgādina eklektiska pētnieka nekā dzejnieka paņēmienus, un tikai pateicoties savai ērudīcijai un reizē intelektuāli izstrādātās valodas jūtekliskai uzskatāmībai Tomass Manns tiek ar savu uzdevumu galā. Viņa paņēmieni — pastāvīgi vienkāršajā stāstījumā, kuŗa bībeliskos metus un motīvus viņš atstāj negrozītus, un tikai tos noskaidro un paplašina, ienest drumslas un atzinumus no modernām antropoloģijas, etnografijas, palaiontoģijas, psiholoģijas, asirololoģijas, aiģiptoloģijas, mītoloģijas, pat no mazāk pazīstamām un pat apšaubītām šolaiku zinātniskām teorijām un nozarēm, piešķir sevišķu kairi un piederu viņa darbam, līdz ar to padarot to smagu un prasot no lasītāja ievērojamas daudzpusīgas priekšzināšanas, lai gan vietām pats analītiskais vēstījums kļūst visai valdzinošs.

Autors iesāk ar 64 lapaspuses garu ievadu jeb priekšspēli, kur viņš pusziniskā, pusbelletristiskā veidā mēģina noskaidrot savas vielas satvaru un sava mākslinieciskā uzdevuma būtību. „Dziļa ir pagātnes aka”, viņš saka. — „... jo dziļāk smel, jo tālāk lejup pagātnes apakšpasaulē iespiežas un taustās, jo cilvēces, viņas vēstures, viņas sākumu pamati izrādās pavisam neizlotējami un priekš mūsu dziļmēru svina, lai mēs tā auklu atšķetinātu cik dēķainā laika garumā atšķetinādami, atkāpjas vienmēr atkal un tālāk bezdibeņos.” Runādams par tā laika cilvēku psihi un priekšstatiem, viņš saka, ka tie nav būtiskā ziņā daudz atšķirušies no tagadnes cilvēka nojēgumiem. Jo kas ir tie niecīgie 4000 gadi, kas mūs šķir no Bībeles vectēviem, salīdzinot ar cilvēces mūža garumu? Jau toreizējais cilvēks kopš neatminamiem laikiem kopis tos pašus mājlopus, ko kopj tagad, viņam bijušas daudzas tās pašas mānticības, ticējumi un ieražas un, galvenais, viņu plosījušas tās pašas jūtas, tieksmes un kaislības, kas neliek miera arī mēķinājamam cilvēkam, viņš tikai bijis savā dabā sapaņaināks un laika sprīžus, kas ilguši gadu simteņus un tūkstošus, savā fantāzijā un teiksmās savilcis par dažu paaudžu pieredzi.

Pēc plašā ievada seko pirmā aina. Pie akas sēd vakara krēslā skaistais Jāzēps. Pār Hebronas mīlīgajiem pakalniem, pār terebintu un eļļas koku galotnēm vizuļo Mēness, atspīd laipnais Jupiters — Mardugs, sarkanais Marss —

Nergals un svinpelēkais Saturns — Ninurtu, bet vakaru pusē laistās un kvēlo dzeltenīgi spožā vakara zvaigzne Venera — Ištara. 62.—64. lappusē Jāzepe savam tēvam skicē savu dzimšanas horoskopu, kā to viņam izskaidrojis kaldeju mācībās zinīgais kalps Eliezers, un te mēs sastopamies ar savādu paslēptu anachronismu jeb, varbūt, simbolisku norādījumu: pēc visām zīmēm un aprādītiem planētu stāvokļiem spriežot, tas nav vis Jāzepe, bet 6. jūnijā 1875. gadā Lībekā dzimušā Tomasa Manna paša horoskops, jo tik vienādas konstellācijas neatkārtojas pat par 4000 gadiem. — Jāzepe sarunājas ar Jēkabu pie akas mīnētā vakarā. — Pamazām atspolējas mūsu priekšā visi tie nostāsti par Jēkabu, kas pazīstami no Bībeles, pie kam rūpīgais analītiskais vēstījums iet labu brīdi laikā atpakaļ, atmiņās. Tur ir Jēkaba un Ezava ķilda, nostāsts par Zichema pavesto Dinu, jūteklības un tipiski žīdisku briesmu darbu pilns — viena no spēcīgākām epizodēm, tālāk svētības iegūšana ar viltu no Išaka un Jēkaba bēgšana no piekrāptā un izjokotā Ezava uz Charanu pie Lābana, pie kā Jēkabs nodzīvo 25 gadus, kalpodams tam par meitām Raeli un Leu, iegūdams bagātību, četras sievas un lielu bērnu pulku. Šinīs nodaļās ironiskā autora tēlošanas spēks, neraugoties uz visu zinisko bagāžu, sasniedz ievērojamu uzskatāmību. Jūtama ganu dzīves elpa, zemes lauku un ganību smarža. Interesanti ieražu apraksti. Izceļas praktiski cietais, bet saprātā diezgan aprobežotais Lābans pretmetā ar lokano, pieglaudīgo, bet viltīgo un gudro Jēkabu. Viss pirmais romāns ievada triloģiju, kuras nākamās daļas „Jaunais Jāzepe” un „Jāzepe Ēģiptē” aptvers, jādomā, tos notikumus, kas mums latviešiem kļuvuši tuvi ar Raiņa traģēdiju.

Tomasa Manna stils arī šinī darbā patur savas labās un sliktās īpašības: viņš ir smags, bet apstākļīgi un siki visu noskaidrojošs, vietām atgādinādamas Žana Paula briesmoniņo sablīveto izteiksmi. Gadās pārāk piekrauti un sapīti teikumi, kuŗos pat paši vācieši nespējot pilnīgi orientēties, kā tas redzams no viņu atsauksmēm par šo Manna darbu. Jānis Veselis.

Tā Kunga atbilde

A. de Chateaubriant: „La réponse du Seigneur“, Edit. Grasset.

Šis romāns dod gaišāko liecību par to, ka franču literatūra nebūt nav zaudējusi garīgās varenības un cēluma nojautu laikmetā, kur visas cilvēces tieksmes, liekas, pievēršas vienīgi „nepieciešamām” lietām, ar katru dienu vairāk iestiegot materiālistiska dumbrājos.

Mūs iepriecina arī tas, ka šis romāns nav palicis nepamanīts, bet guvis dzīvas atbalsis rakstniecības draugu pasaulē, modinot līdz ar to cerības par jaunas garīgas renesanses iespēju.

Lai kā mēs skatītos uz vecā, sirmā Bretoņas rakstnieka aplūkoto un atrisināto romāna vielu, būsim pateicīgi jau par to, ka viņš centies dzīves akcentu pārcelt no materiālās uz garīgo plāksni. Zināmu uzticību un simpatijas pret autoru modina arī tas apstāklis, ka viņš ar saviem darbiem nesteidzas, tos rūpīgi, ilgi komponē, nepadodoties paviršībai un mirkļa lētām ietekmēm.

„Tā Kunga atbildē” velti meklēsim parastā romāna samezglojuma, šķēršļu radīta jūtu kāpinājuma un patētisku beigu, vismaz „klasiskā” nozīmē. Visu romāna skatuvi ieņem divi cilvēki: vecs bretoņu pilskungs de Movērs un jauns tieslietu students, kas iedomājies savas brīvdienas izlietāt Francijas apceļošanai ar spieķi rokā, un gadījuma pēc, iegriežas Movēra kunga veclaicīgā pilī. Vecais pilskungs studentu aiztur un mēģina to iegremdēt savā īpatnā garīgā pasaulē. Tas ir viss. Kā redzat, fiziskās kustības reducētas līdz minimumam. Toties jo spilgtāki liesmo garīgais piedzīvojums.

A. de Šatobriana stils ir spēcīgs un silts. Aprakstos un jūtu izteiksmēs izpaužas liela pilnkanība un plašums. Uzmanīgs lasītājs sapratīs, ka autors

tēlojis sev ļoti tuvu, familjāru vidi: noslēpumaino, reliģiska misticisma apdvesto Bretaņu.

Bet pasekosim abiem nūle minētiem romāna varoņiem. Lūk students cauri mežam tuvojas vecā Movēra kunga pilij:

„Taka kokos iezīmēja vairākus likumus, un tad, pēc beidzamā pagrieziena virzījās pretim baltam saulainam plašumam: izejai no meža.

Tuvojos šim gaišumam, kas ar katru soli staroja sniegainākā baltumā; tanī pat laikā gandrīz visur gaisā atskanēja monotona mūzika, līdzīga vijoļēm, kad tās vienlaicīgi trīs uz vienas un tās pašas stīgas.

Tas bija lielas pīpeņu pļavas baltums, kur visi baltie vainadziņi skāra cits citu un veidoja vienu vienīgu, un mūziku zem šīs mirdzošās segas spēlēja neizskaitāmais visu vasaras sienāžu orķestris, kasot savas spārnus.

Bet lai cik reibinošs būdams būtu šis baltās pļavas mirdzums un šī mūzika vibrējošā gaisā, tas nebija nekas preti tam, kas pacēlās trīs simts metrus no manis: kāda veca pils, vispatiesākā vecā pils, kādu jebkad biju redzējis!”

Jauneklis dodas turp. Viņu pārsteidz lielā pagalma neparastais klusums. Nevienas dzīvas dvēseles, nevienas skaņas. Pa pusatvērtām durvīm viņš dodas ārā. Atver kādas blakus durvis un pēkšņi atrodas bērnieku vidū, kas sapiedušies ap kādu zārku, kuŗā guļ sieviete — pilskunga mirušā māsa.

„Viņas bālums trīcēja kā dzīves beidzamā atlieka gausā sveču gaismā“. Vecs, melni tērpts dižciltis cimdos tuvojas jaunajam ceļotājam un visizsmalcinātākā pieklājībā nolieca viņa priekšā savu kailo ērgļa galvu. Viņu starpā raisās no žestiem un skatiem vien veidots dialogs: „Mans kungs, mīmē vecais pilskungs, vai driksstu, gribēdams būt jums pakalpiņš, velēties zināt, kas jūs esat, un iepazīties ar imesliem, kadēļ jūs atrodaties mūsējo vidū šai svētā ceremonijā?“ Un jaunais ienācējs, bez vārdiem, paklanoties, atbild: „Mana persona, mans kungs, nepelnī nekādu ievēribu; lūdzu jūs vienīgi paciest manu klātbūtni un atļaut pievienot, līdz beigām, manu lūgšanu jūsējai.“

Zārku iznes, novieto vēršiem aizjūgtos liķa ratos. „Atskanēja kāda latīņu dziesma, iezvaniņās mazs zvans, un astoņi vērši uzsāka savus garos mierīgos soļus, it kā aiz sevis parasto vagu uzplēsdami.“

Kapsētā vecais pilskungs lūdz studentu pieņemt piedāvāto viesmīlību. Students nespēj atkārtotiem lūgumiem pretoties un paliek uz zināmu laiku vecajā pilī. Vecajam bezbērnu pilskungam šķiet, ka viņš atradis jaunekli, kuŗš, uzjēmis viņa pasaules uzveri, kļūs par tās tālāku nesēju un paudēju, kadēļ to iesvēti savā izcīnītā garīgā pasaulē.

Grāmatu var lasīt ar lielu baudu. Lūk, piemēram, de Movēra kunga padoms jauneklim, kuŗš savā ceļa somā glabā „Vasaras nakts sapni“, neatgriezīšo Šekspīra darbu. Vai tas būtu kas ļauns?

— „O, atbildeja viņš, tur nav nekā ļauna un šī luga ir brīnišķs šedevrs... Bet tā kā šie vārdi „Vasaras nakts sapnis“ priekš jums ir tie trīs maģiskie vārdi, par kuŗiem runājāt, tad, izlasot to, tas nebūs nekas vairāk, kā liela dzejnieka sapnis; toties tik ilgi, kamēr jūs tam ļausit gulēt jūsu herbarijā, zem neziņas un klusuma zīmoga, kuŗā jūs to tik ilgi ieslēdzāt, viņš paliks jūsu acīs visstarojošākais un mirdzošākais sapnis, kādu vien spēj radīt visi cilvēki kopā...“

Stāstot jauneklim seno Grāla teiku, vecais pilskungs norāda uz veciem manuskriptiem, kas tēlo ķēniņa Artūra bruņiniekus ap slaveno apaļo galdū, pēc Grāla iegūšanas. „Zāle bij zema, velvēta, tumša, vienīgi balta galdauta izstarojuma apgaismota.

— ...Viens no tiem nevainojamiem galdklājiem, mans bērns, kas cilvēkiem vajadzīgāki nekā maize.“

Pats Grāla kauss sevī slēpj Dieva mīlestību, un visi divdesmit divi bruņinieki iegrimuši šī kausa kontemplācijā.

„ — Ā! — turpināja viņš, „lai esam kristīgi vai nē, kad esam cīnījušies ar visiem saviem dvēseles spēkiem, nemainīgā nepieciešamībā, pēc savas atbrīvošanas un kvēlā cerībā reiz atrasties augstāk par sevi pašu, tad saprotam, ka šeit lieta negrozās ap vienkāršu simbolu, zinām, gūstam dziļo pārliecību par visu, ko šī aina nozīmē!“

Bet šķirstisim tālāk. Septiņdesmit septītā lappusē: „...viss ir sapnis jaunībā, izņemot izsalkumu...“ Deviņdesmitā: „...baloži lidoja ap jumtiem un simtiem nosēdās uz slīpumiem, rotājot tos saviem maigiem un dzīviem, gaišiem plankumiem.“ Deviņdesmit sestā: „ — Mans bērns, dižciltības izejas punkts meklējams parādībā, kas tālu pārsniedz viņu pašu: cilvēka bezmērīgās alkās pēc šķīstības... Kad templietis uzgērba savu balto mēteli, pēdējais bija šis nemirstīgās tieksmes ietērs.“ Tad seko spilgtas, spēcīgas lapaspuses (no 100. līdz 108.), kas tēlo tempļiešu ordeņa būtību un tā bojāeju Filipa Skaistā laikā. Nav laika pie tām tuvāki pakavēties, kādēļ citēsim tikai dažus domu graudus grāmatu ātri pašķirstot.

Simts divdesmit sestā lapaspusē: „Sabiedrības mērķis nebūt nepastāv iekš tam, lai viens cilvēks iztiktu bez otra; sabiedrības uzdevums ir tik tuva sakļaušanās, tik cieša sakausēšanās, lai tie vairs nespētu viens otram atjēmties. Individida un viņa iegribu likums? Kur nu!... Tieši šis ārprāts jāizskauž uz mūžīgiem laikiem!.. Mīlestības likums ir vienīgais dzīves likums; likums, kas katram sevī liek izjust milzīgo cilvēces vienības bezgalību un ļauj kļūt tik pat stipram kā visa kopība.“

Simts divdesmit devītā lapaspusē: „Dižciltība ir sociāla forma, kas vienā otrā vietā ir tik daudz vērts, cik viņa vērts, bet kas savos pirmsākumos, pirms visiem notikumiem, visprimitīvākā individa trauksmē atrodama, ir tautas iedzīmtā nepieciešamība izveidot vīrs sevis augstāku attēlu savai sejai, lai spētu tanī raudzīties un pacelties līdz tam.“

Simts trīsdesmit pirmā: „Dzīvot ir ticēt. Dzīvs ir tas, kam nav ne mazāko šaubu; kā stāds, kā dzīvnieks. Ārpus šīs ticības ir gais...“

Tad seko Alberta Džerera gravīras „Bruninieks un nāve“ izskaidrojums, stāsts par Nataniēlu Havtornu...

„Ja tavs skats vesels, visa tava miesa būs gaismā“.

Un tad tīra dzejiskuma apdvestais mimetisma procesa apraksts, kas noved pie visas grāmatas apslēpto domu atslēgas, pie „tā Kunga atbildes“. Taurenis, raugoties lapā, pats piejēmis lapas veidu.

„Kāda liela pamācība nāk pie mums! Kādi vareni vārdi iekļūst mūsos!.. Un caur ko?... No kāda, ko nevar turēt aizdomās par godkāri, ne par mistisko ārprātu, nedz par kļūdaino zinātni... kāds, šoreiz, kas nespēj maldīties... vistrauslākais no visiem zemes kāpuriem!.. Tikai viens no tiem, par kuŗu Mūžīgais savā lielā grāmatā varēja teikt: „Man ir tādi mazi kalpotāji, kuŗus esmu nosūtījis kopš ausmas (kopš ausmas, t. i. būtības sākumā), bet jūs tos neesat uzklausijuši!“

Un ko saka mums šis mazais ziņnesis? Tieši to, ko sludinājuši pravieši: ka ir tikai viena lūgšana, ka šī lūgšana sākas ar katras dzīvības pirmo gaismu, ka lūgšana nav prasīt sajemt, bet prasīt tapt (sajemšana ietelpināta tapšanā), ka kontemplācija ir šī lūgšana, un ka kontemplācija ir sava ideāla bezgalīga skatīšana, ar skatu, kas nekad nenovēršas no sava objekta, un ar nebeidzamu sirdi, kas atrodas tikai tanī, kuŗš vairs sevi neredz.“

Tā tad mimetisma process mūs māca, ka neatvairāmā cilvēka tieksme pēc pacelšanās un tīrības iespējama sava ideāla neatlaidīgas vērošanas ceļā, ka nav neviena cilvēka zemes virsū, kas „nebūtu ielūgts savas transfigurācijas banketā“. „To, ko cilvēki nav sapratuši ar svētajiem, tie sapratīs ar taurenī“.

„Lūdzu... Radība uz tīriem vēlējumiem atbild ar tīriem darbiem. Un

nāks reiz diena, jo tu pats to nevari, kur Gara vējš pūtīs uz mūsu rokām, aiznesīs sēklu un ies tālumā sniegt zemei šo mazo jauno ziedu.“

Bet šķirsim tālāk: „... Saprāšanas veidotas vienīgi uzvarās! Tikai tas saprot, kas uzvarējis!.. Tikai katrā uzvarā uzvarētājs saņem baltu akmeni... un uz šī akmens uzrakstīts jauns vārds, ko neviens nepazīst... izņemot to, kurš to saņem!“

„Lūk! runāt, mans bērns!.. Jārūnā... Vārds ir grauds, kuŗu sēj gara tīrumā; sēkla kļūst par koku, un kokā sāk pēdīgi dziedāt visi debesu putni!..“

„Jā, Līzbet!, ir skaisti stāsti stāstāmi... Ir stāsts par jūras ūdens pilieniem, kas nekad nav saukuši „es, es, es“, bet tikai „oķeans, oķeans“, kas nekad, ne reizes, kopš pasaule ir, visļauņāko vētru, negaisu un ārpātīgo, izbiedēto vilņu un paisumu vidū, ne reizes, saku es, nav izdarījuši nevienas kļūdainas kustības... Ir stāsts par saules staru, kas nekad nav emancipējies no sava pirmavota un nekad nav beidzis saukt: „saule, saule!“ un nevienas vienīgas reizes, arī viņš, nav kļuvis neuzticīgs savai gaismas misijai...“

Tā vecais pilskungs runā par nesavtīgu, ceļu audzināšanu, ļaujot bērniem kopš pirmiem skolas gadiem ietekmēties cildenā kalpošanā labajam, skaistajam, gudrajam, mīlestībai, iecietībai, maigumam...

Bet vai mums nebūtu kaislīgi jāglabā un jāsarga tos nedaudzais, ko dzīve mums sniedz? Pat nesaudzīgi patīgi šim mazumam pieķēroties? Nē, atbild vecais pilskungs.

— Dzīve nedod maz, viņa dod visu. Un tikai pateicoties mūsu šim mazumam piekaltajam kaislīgajam skatam, kuŗam ticam un tik stipri drebam bailēs šo mazumu pazaudēt, mēs neiegūstam visu, ko viņa mums sniedz. Atteikšanās trūkums ir ačgārņa kontemplācija, tapšanas šķēršļa kontemplācija. Mūžīgai augšanai aicinātais cilvēks, neatsacidamies iegulstas pats savā idejā un paliek“.

Un runājot par Kristu de Movēra kungs saka: „Kristus ir augstākais visu Dieva radījumu un visas dabas piepildījums!... Kristus, kuŗš, ja viņš ir saprasts un tapis cilvēkā, salauz materiālas ķēdes un atdod cilvēku brīvībai, pāri labajam un ļaunajam“.

„Kristus nav tas zilopkaula ķermenis, ko redzam Golgatā... Kristus ir tas, kas šo zilopkaula ķermeni augšāmcēlis... Kristus nav tikai dzimis zem Augusta... Kristus ir mūžīgā Dieva cilvēka pārvietota izteiksme, kā Jēzus, kas to identificējis, mūs mācījis un pierādījis... Kristus, tā ir dzīve, tā ir vara, tā ir bagātība, brīvība, nemirstība, miera un prieka mūžīgā drošība...“

Un blakus šiem pravietības spēka pilnajiem vārdiem vienkārša aina: mazā meža baznīciņā, kuŗā students ap pili klejodams iegājis, atrod uz kādas krēsla atzveltnes cepuri, kuŗu kāda izklaidīga sievietes roka tur atstājusi.

„O! nevis Šveices buzingota salmu cepure, kā tā, kuŗu redzēju šorit de Movēra kunga galvā! bet patiesa cepure, šī, skaista jaunas meitenes cepure, iegarenā formā ar tik jauki piestāvošām malām, kas XVIII. g. simtā rotāja savu pastorāļu varones, un lieliski, nesalīdzināmi labi veidota, lai savā elegancē slēptu jaunu un pievilcīgu divdesmitgadīgu galviņu!“

Un cik viņa bija viegla rokā! Īsta sapņu cepure! No blondiem salmiem, kas bija viegli iedeguši saulē, vieglas, tikko jauzamas smaržas piesātināta, apvīta ar bāla zīda lenti un lauka ziedu izrotāta, kas vītušas atkrita uz viņas malām kā Ofēlijas vaiņags.

Es paliku šeit ilgi, tik ilgi, ka bija aizmirsusies stunda, tik ilgi, ka vakara ēna, kad gribēju paskatīties pulksteni, vairs neatļāva atšķirt kadranā rādītājus un skaitļus.“

Kāda dzīves izjūta, kāds siltums, vienkāršu salmu cepuri ceļā sastopot!

*

Alfonss de Šatobrians, kļuva pazīstams, tāpat kā Marsels Prusts, Gonkūra sacensībā. Abi tie sajēma savā laikā tiem piespriestās godalgas 1911. gadā.

Kopš tiem laikiem Prusta vārds sasniedzis gandrīz nemirstības saules kalnus. Kas attiecas uz A. de Šatobriānu, tad viņš spējis iekārot tikai elita loku, kas gan ar katru dienu iet plašumā. „Tā Kunga atbilde“ viņam uzticīgo lasītāju saimi paplašinās. Tā vairs nebūs saucēja balss tuksnesī, jo visur jaunšama spirituāla dzīves atmoda, tieksmes pēc dailes un spēcīgas valodas.

Hūgo Vītols.

Hildas Eglītes-Vikas izstāde.

Marijas ielā 26, Olava mājas bēniņos, priekš pasaules kara bija Madernieka studija. Tur arī es 1923. g. rudenī ierīkoju darbnīcu tiem saviem skolēniem, kas, likvidējoties Kultūras veicināšanas biedrības mākslas skolai, negribeja pāriet uz akadēmiju. Skolēniem bija jāgādā tikai par telpām un par modeļiem, jo darbnīcas vadītājs deva padomus par brīvu. Studijas lūgumus dēļ pabalstiem Kultūras fonds sistematiski noraidīja, un tā kā lielākā skolēnu daļa bija trūcīgi, tad ziemu darbnīcā šausmīgi sala. Sala visvairāk tie skolēni, kas nāca gleznot vēl priekš darba sākšanās veikalos, vai arī pēc iestāžu slēgšanas, jo tad darbnīcas krāsniņu nekurināja. Starp šādiem aukstuma upuriem no 1925. g. rudens bija Hilda Vika. Viņa nāca vakaros zīmēt, bet gleznoja tanīs gaišajās stundās, kas tai palikās pāri pēc darba kādā bankā. Jau pirmais Vikas gleznojums pārsteidza ar svaigām krāsām. Tās lietāt viņa bija mācījusies pie krietna pedagoga Zauera. Toties zīmēšanas stundās man nācās jo sīvi cīnīties pret Vikas tieksmi stilizēt un izvairīties no dabas pētišanas. Izrādījās, ka Vika mājās komponēja ar zīmuli. Kompozīcijās valdīja ipatnēji lineāri ornāmenti un ornāmentētas cilvēku figūras. Zīmējumu apdarē reizēm varēja vērot tādu svitrojumu kā agrākos Vidberga darbos. Ornāmenti drīz vien izauga tādās apaļīgās figūrās ar lieliem locekļiem, kādas toreiz zīmēja arī citi mani skolēni. Arī es tad vēl cienīju Morisa Denī apaļumu un Pikasso „elefantiāzi“. Mans uzdevums bija novirzīt Vikas domas no ornāmentāliem elementiem un kā radikālāko līdzekli izraudzījos dabas studijas. Man šķiet, ka arī Vikai bija tieksme no ornāmenta izvairīties, bet reizēm ir ārkārtīgi grūt atradināties no sliktām paražām. Par to vēl Pēterpils laikos man nācies dzirdēt no pašu „grafīķu“, stilizēto zīmējumu meistarū mutes, un pats esmu par to pārliecinājies savā darbā.

Ar laiku Vikas stilizējumos, sevišķi figūrās parādījās skatītājam tuvākās priekšmetu daļās sabiezināts ēnojums, maniere, kādu, pārprazdamš Petrovu-Vodkinu, biju savulaik viņa darbnīcā sācis lietāt.

Kad 1927. g. mana darbnīca likvidējās, par Vikas tālākām gaitām varēju spriest pēc izstādēm vien. Bet katrā izstādē varēja droši runāt par labu garžu, izdomas spējām, lielu darba mīlestību un par cenšanos pēc tehniskas pilnības. Diemžēl, viņas labos nodomus vienumēr traucējusi nesamērība starp tehniku un koncepciju, citiem vārdiem sakot vājība uz manieri.

Arējie Vikas panākumi ir bijuši lieli: mākslas muzeji ar pirkumiem viņu jau agri sākuši lutināt un pat telpas izstādei pilsētas muzejā viņai izrādījies vieglāk dabūt nekā citiem, vecākiem māksliniekiem.

Tagadējā Vikas izstādē ir darbi par 7 gadiem, sākot no 1926., beidzot ar šo gadu. Tur ir 42 eļļas gleznas, 12 akvāreļi un 63 stilizēti zīmējumi.

Smaguma punkts — zīmējumos. Šoreiz varam izsekot pakāpeniskai Vikas pārejai no pirmajiem lineāri ornāmentāliem zīmējumiem uz vēlākiem telpiskākiem. No agrākiem laikiem jaunajos darbos palikuši pāri: vairišanās no dabā studētām formām, kāpēc figūras reizēm atgādina piepūšamas gumijas rotaļlietas, apaļās formas, lielle locekļi un ēnojums, kur it kā gaismas avots atrastos aiz tēlojamā priekšmeta. Jauns ir nogludinātība un, piem., „Viesī“ („atpūtas“ reprodukcijā nosaukums — „Rudens“), sīkāki panākumi telpas attēlošanā un

atraitsiņās no pārmērīgiem raibumiem. Viens no labākiem un īpatnējākiem zīmējumiem blakus „Viesim“ ir vāks „Pelēkam baronam“.

Vikas akvāreļi ir no tās kolorēto zīmējumu vizes, kādai jāpieskaita kādreizējā Anša Čiruļa glezniecība (piem., darbs „1905. g.“ pilsētas muzejā). Jau Vikas zīmējumi vairumā skatīti bojā dūšu ar savu klīrīgo erotiku. Līdzīgu efektu pastiprinātā veidā panāk akvāreļi ar savām salkanām krāsām. Eļļā Vika stiprāka nekā akvāreļi.

Eļļas darbos jāatzīst Vikas dāvanas krāsu saskaņošanā. Daža laba Vikas glezna prasās, lai viņu izsūtu vai izaustu kādā segā: Vikas darbi taču tik dekoratīvi!

Ja gribētu Vikas glezniecību pakļaut tai (tomēr stipri neprēcīzai un pārāk subjektīvai klasifikācijai, kādā, pamatojoties uz ietekmēm, V. E. kataloga priekšvārdā gribētu ietilpināt latvju jauno glezniecību, tad Vikas vieta visdrīzāk būtu nodalā ar etiķeti „krievu ietekme“ un apakšdalījumā ar virsrakstu „Petrovs-Vodkins“. Jo lineārie elementi pārsvarā ir Vikai tāpat kā minētam krievu gleznotājam.

U g a S k u l m e.

Nacionālā opera

24. novembra pirmizrāde: balleti *Aicinājums uz deju* un *Mūmijas romāns*, divertissements. Ar tiem Nacionālā opera turpina netaisni A. Pavlovas balleta trupas uzvedumu atdzīvināšanu uz mūsu skatuves. Nezi, vai tas ir lietderīgi un vajadzīgi. A. Pavlovas uzvedumi guva pievilcību ne jau kaut kādu sevišķu izcilu inscenējumu dēļ, bet gan pašas trupas vadītājas lielās mākslinieciskās personības dēļ, jo Pavlova pati dejoja galvenajās lomās. Atņemot šiem uzvedumiem pašu Pavlovu, viņi ienivelējas citu parasto balletu starpā un nav ne labāki, ne sliktāki par tiem. Varētu pat teikt, ka tie mazvērtīgāki par citiem, jo Pavlovas klātbūtne kādreiz pat sižetā niecīgu epizodi padarīja jauku un pievilcīgu. Bet viņas vietnieces un atdarinātājas to nespēj. Tādā uzvedumā, kā „*Aicinājums uz deju*“ ar populāro Vēbera mūziku, vajaga sevišķa smalkuma, mimikas un dejiskas izteiksmības, lai ar šīm īpašībām atsvērtu kaut cik redzamu ārēju notikumu trūkumu. Mūsu balleta trupai no tāda smalkuma un izteiksmības tālu. Tamdēļ iespaids no visa uzveduma paliek nenoteikts. Mirdza Kalniņa galvenajā lomā pavisam nespēj uzburt to romantisko, sapņaino tēlu, ko skatītāji pēc programmas grāmatīņas minētā sižetā varētu iedomāties. Tāpat tas neizdodas Plūcim, kaut gan šī dejojāja tehnika kļuvusi pēdējā laikā precīzāka un dejojumi vieglāki.

„Mūmijas romāna“ satura atstāstījums liek gaidīt daudz ko vairāk, nekā sniedz skatuve. Jau nepatīkami aizkaņ tas vecuvecais pajēmiens (samērā jaunā balletā!), ko balletu scenāriju autori tā iemīļojuši, kas liek galvenajam varonim sapņot un sapņos piedzīvot to, kas uz skatuves notiek. Tas ir viegls, bet bīstams pajēmiens. Viegls tamdēļ, ka jau daudzkārt izmēģināts un atļauj bez dziļākas motivācijas rādīt uz skatuves, kas tik iekrīt prātā (jo sapni taču viss kas iespējams). Bet bīstams tamdēļ, ka te skatuves iespējām jāiztur grūta, pat neiespējama konkurence ar skatītāju fantāziju. Fantāzijai nevar liegt iztēloties visneiespējamākās un brīnišķīgākās lietas, ja iet runa par sapni. Bet reālajai skatuvei spārni apcirpti, pacelties fantāzijas augstumos tai nav vēlēts. Un tamdēļ skatītājs jūtas vilies. Tā tas ir arī ar „Mūmijas romānu“. Komponists N. Čerepņins tam piekomponējis, ja arī ne sevišķi savdabīgu, tad tomēr pietiekoši skanīgu un, ja gribat, arī fantastisku mūziku, bet uz skatuves rādītais izliekas par daudz ikdienišķs un reāls. Un no visa uzveduma — iespaids bāls. Abi galveno lomu tēlotāji: Tangijeva-Birzniece un Lēmanis, labi. Sekojošā divertismentā vislielāko vērību uz sevi grieza Pfeifere ar Ozoliņu „Pavasara balsis“, Tangijeva-Birzniece, O. Lēmanis un P. Fībigs „Kolombinā un

2 Pjero", kā arī 3 jaunās dejojājas Griķe, Kārķliņa un Helmsinga „Mūzikālajā momentā“.

9. decembra pirmizrāde: **P. Abrahama operete Balle Savoajā**. Par Abrahama mūziku vairs nav ko runāt: „Savojas ballē“ tā pat nenozīmīgāka, bālāka, nespēcīgāka nekā viņa „Havājas puķē“ un „Pavasara milā“. Bez tam, šī mūzika raksturojama kā Gogoļa Maņilovs: „Pirmajā minūtē teiksi: ai, kāds patīkams cilvēks! — otrajā neteiksi neko, bet trešajā — nosplausies un novērsies...“ Žēl to artistu, sevišķi orķestrantu un solistu, kam ar šo mūziku dienā dienā būs jānodarbojas. Es saku tā tamdēļ, ka paredzu „Savojas ballei“ publikas piekrišanu un daudzas izrādes. Jo inscenējums, ko veicis kā režisors un dekorātors L. Liberts, ir spožs, grezns. Mūsdienu rēviju publikai ir ko skatīties. Gādāts, lai būtu daudz pārmaiņas, kustības un pārsteigumu. Kostīmi un tuāletes — pēdējais modes vārds un Liberta izšķērdīgās fantāzijas radījumi. Darīts viss, lai nebūtu garlaicīgi, lai no brīnumiem pavērusies mute neaizvērtos... Zemāk daudz par ārējo greznumu stāv operetei izvēlētie spēki drāmatiskā ziņā. Pie mums kā meteors nokritušā operešu primadonna L. Blūmentāle ir vēl tikai viduvēja artiste un dziedātāja; nav arī bez ārējiem defektiem, kas operetē atklājas vairāk nekā operā. Ančarovs-Kadiķis kā dziedātājs visai vājš, spēlē — monotons. Leonaitis komiķu lomās uzlabojas, kļūst drusku smalkāks, bet par daudz lieli vēl izrunas trūkumi. Dzīva, lokana, kustīga subrete Pfeifere, bet arī cinās ar izrunas neveiklībām un nenostādīto balsi (ne jau dziedāšanā vien, bet arī runā). Vienīgi Ūršteins, izgājis labu aktiera skolu, ir operetei kā radīts. No balleta studijas izrautā un tieši uz skatuvi pārceltā R. Eriņa ir gan vīģa stāva īpašniece, bet savā pavadējas lomā bij vēl gluži „zaļa“. Vai šādi eksperimenti bij vajadzīgi? Jauni spēki audzināmi, bet ne uz augšu lēcina. Abas pirmizrādes diriģēja Jānis Kalniņš — uzmanīgi un veikli. „Savojas ballē“ daudzās dejas kombinējās un iestudējās Ļeščevskis, kas ir meistars šajā ziņā.

No Nacionālās operas viesiem atzīmējams **Vines zēnu koris** diriģenta G. Grūbera vadībā. 22. novembra priekšnesumos 16 zēnu lielais koris apbūra klausītājus nevien ar sava īpatnējā tembra balsīm, bet arī ar nevainojamu kora tehniku un priekšnesuma smalkumu. Mūzikālie zēni bez koncerta daļas rādīja savas spējas arī uz skatuves, uzvedot nelielu opereti, kurā tie bij pārvērtušies cits primadonnā, cits komiķi, cits milētajā un, lai arī bērnišķīgi, tomēr pietiekoši disciplinēti un veikli spēlēja un dziedāja savās lomās.

J. Graubiņš.

Teātri

Nacionālais teātris izrādīja **Alfrēda Andersona** drāmu **Baltezeru dzimtas asinis** (29. nov. 1933), kur autors mēģinājis rādīt tādu kā veca vīrieša mīlestības traģiku (joti līdzīga problēma Gerharta Hauptmaņa drāmā „Pirms saules rieta“). Kuģniecības firmas līdzīpašnieks Jānis Baltezers iemīlas savā jauniņā grāmatvedē un padara to par savu metresi, kā tas bieži dzīvē mēdz notikt, bet iejaucas šai banālā romānā viņa dēls Ingus un ar savu jaunības straujumu pakļauj Annu Irbīti sev. Nu ir it kā traģēdija; tēvs (aiz skatuves) šaujas, bet nenošaujas, un dēls, neraugoties uz tēva un Irbītes attiecību atklāšanu, tomēr grib un grib paturēt Irbīti. Luga satur dažus patiesi drāmatiskus momentus, galvenā ideja izcelta pietiekoši skaidri, kaut gan autors, novērsdamies no drāmatisku satursmju radīšanas, saviem varoņiem pārāk atvieglina stāvokli, tomēr valodas veidojums neapmierina, sevišķi banālas tirādes nācās runāt ideālajam mācītājam Andrejam Brīvulim, kas dažiem skatiem piešķīra negribētu smieklīgumu. Kā tēli labāk izdevušies tie, kam nav nekādu „cēlu“ tieksmju: Kārlis Stampītis, ierēdne Vēra Saulīte. — Lugu uzvedis Jānis Lejiņš, pats bez sevišķas sagatavo-

šānās spēlēdams Ingu. Vecajam Baltezeram diezgan zīmīgu veidolu deva Jānis Osis. Baltezera veco dilstošo sievu tēloja Milda Bērziņa. Irbītes lomā, likās, Lilija Erika nebija atradusi pareizo toni, iezīmīga bija Irma Graudiņa kā Vēra un Rodrigo Kalniņa jōviālais Stampītis. Rūtiņu, Baltezera meita, tēloja Milda Zilava, drāmas sarežģījumā neņem dalību.

Edvarda Vildes komēdija **Laimes pūķis** (8. dec. 1933) ir pirmais patiesi vērtīgais skatuves darbs, kas mums nācis pazīstams no īgaunņu literātūras. Vienkāršā, ļoti skaidrā un pie tam līdz pēdējam skatam intriģējošā fābula, sastāvs tikai no piecām personām, kuŗas visas ir noteikti iezīmīgi raksturi, no raksturiem izrietošā valodas un situāciju jokainība paceļ šo komēdiju pāri parastajām joku lugām. Vecajā rūpniekā un tirgotajā Vestmanī autors, liekas, rādījis vienu no iezīmīgākiem īgaunņu tipiem, jo līdzīgu redzējam arī Raudsepa komēdijā: tas ir ietiepīgs, viltīgs un izmanīgs veikalnieks. Viņam ir divas meitas, no tām vienu apprecējis kāds inženieris, ko sieva par visu vari grib pataisīt par dzejnieku, bet kas, nabags, nevar uzrakstīt nevienu rindu un pēdīgi atpērk no bijušā skolas biedra, īsta dzejnieka, tā romāna „Laimes pūķis“ manuskriptu un izdod to par savu, tā celdamies savas sievas acīs. Bet īstais dzejnieks pa tam samilējis ar Vestmaņa otru meitu un pēdīgi to arī iekaro tik veikli, ka jau tādēļ vien Vildes komēdija kļūst patīkama, jo dzejnieks te beidzot rādīts nevis kā muļķīgs, nevarīgs sapņotājs, bet arī kā gudrs praktiķis. — No tēlotājiem šoreiz visiezīmīgāks bija Konrāds Kvēps dzejnieka Tita Pichelehta lomā: zīmīgā „ūpja“ maska, atturīgs neveiklums, biklums, kas savienojas ar zināmu gudrību, labi izcēla šī rakstura kā iekšējās, tā ārējās īpatnības un padarīja to siltu un simpātisku. Impulsīvs teātrālos žestos un izrunā, bet parasts bija Amtmaņa-Briediņa „neīstais“ dzejnieks. Veco Vestmani tēloja Reinis Parņickis, Vestmaņa meitas — Lilija Erika un Hera Kīne, pie kam pēdējā parādīja tikamu vienkāršību.

Kā jau agrāk nācās atzīmēt, **Dalles teātris** nodevis savu agrāko darbu pārinscenējumiem un sniedza **Viljama Šekspira Divpadsmito nakti** (25. nov. 1933), vienu no diženākām un jaukākām komēdijām pasaules literātūrā. Ar to teātris jau priekš gadiem bija guvis lielus panākumus. Jaunais uzvedums ir drusku gaišāks, sulīgās vaļības mazliet klusinātas, teiksmainā un reizē būtiskās dzīvības pilnā notikšana aizrit kā viegla priecīga spēle. — Gurdeni skaists bija Evalda Merca Illīrijas hercogs Orsini. — Skaista, sievišķīga, maigi iemilējusies bija Lolītas Bērziņas Viola. — Augusta Mitrēvica komiskais Malvolio modināja nevien smieklus, bet arī cilvēcisku žēlumu. — Herberts Zommers (donkichotiškai sērs Eģčīks) un Arvēds Michelsons (sērs Tobījs), tāpat Emīlija Bērziņa (kalpone Marija) un ners Kārlis Pabriks gādāja par izlaidīgu jautrību viņa pagrabā un citur. — Spoži cēla bija Austras Baldones grāfiene Olivija. — Olga Krūmiņa sekmīgi mēģināja „bikšu lomā“ kā Violas brālis Sebastīāns.

Jānis Veselis.